

Nr 218.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till arbetstidslag för hotell, restauranger och kaféer, m. m.; given Stockholms slott den 10 mars 1944.

Under åberopande av bilagda i statsrådet och lagrådet hållna protokoll vill Kungl. Maj:t härmed, jämlikt § 87 regeringsformen, föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till

1. arbetstidslag för hotell, restauranger och kaféer samt
2. lag angående ändring i lagen den 16 maj 1930 (nr 138) om arbetstidens begränsning.

G U S T A F.

Gustav Möller.

Förslag
till
Arbetslagslag
för hotell, restauranger och kaféer.

Häri genom förordnas som följer.

Lagens tillämpningsområde.

1 §.

Denna lag äger tillämpning å hotell-, restaurang- och kaféerörelse, vari till arbete för arbetsgivares räkning i regel användas minst tre arbetstagare, häri icke inräknad arbetstagare, vilken användes till arbete som i andra stycket avses. I omedelbar anslutning till rörelse av nämnda slag utövad annan verksamhet, vilken ej bedrivs såsom självständigt företag, skall vid tillämpning av lagen anses inbegripen i rörelsen.

Från lagens tillämpning undantagas:

- a) arbete, som utföres under sådana förhållanden, att det ej kan anses ankomma på arbetsgivaren att vaka över arbetets anordnande;
- b) arbete, som till sin natur är så oregelbundet, att det icke kan förläggas till bestämda tider;
- c) arbete, som bedrivs av staten;
- d) arbete, som har till ändamål att bereda sjukvård, fattigvård, uppfostran eller undervisning eller att tillgodose annat därmed jämförligt behov;
- e) arbete, varå arbetstidslagen för detaljhandeln äger tillämpning;
- f) skeppstjänst.

2 §.

Såsom arbetstagare skall vid tillämpning av denna lag ej räknas:

- a) medlem av arbetsgivarens familj;
- b) hovmästare, kökschef, husfru eller annan befattningshavare i överordnad ställning;
- c) bokhållare eller annat kontorsbiträde.

3 §.

På begäran av domstol, allmän åklagare, yrkesinspektör eller den, vars rätt därav beröres, åligger det arbetsrådet att avgöra, huruvida lagen äger tillämpning å visst arbete eller viss arbetstagare.

Är mål, som handlägges vid domstol, beroende av fråga, varom i första

stycket förmåles, skall domstolen hänskjuta frågan till arbetsrådet, när part sådant äskar eller domstolen finner det nödigt, och må slutligt utslag av domstolen ej meddelas, förrän arbetsrådets beslut kommit domstolen tillhanda.

I annan fråga rörande lagens tillämpning än som i första stycket avses har arbetsrådet att på begäran av domstol, allmän åklagare, yrkesinspektör eller den, vars rätt av frågan beröres, avgiva utlåtande.

Ordinarie arbetstid.

4 §.

Arbetsgivare må icke använda arbetstagare till arbete under längre tid än att arbetstiden, raster och måltidsuppehåll oräknade, kommer att under loppet av tre kalenderveckor uppgå beträffande arbetstagare, som har att direkt betjäna allmänheten, till 153 timmar och i fråga om annan arbetstagare till 144 timmar.

5 §.

1 mom. Arbetsrådet må, när skäl därtill äro, medgiva, att den i 4 § angivna arbetstiden, utan att förlängas för år räknat, fördelas på annat sätt än i nämnda paragraf sägs.

2 mom. Finnes i visst fall av särskilda skäl påkallat, att arbetstiden utsträcker längre än i 4 § sägs, äger arbetsrådet lämna medgivande därtill.

3 mom. Undantag från de i 4 § angivna begränsningarna må ock av arbetsrådet medgivas, då det av uttalande av arbetstagarnas sammanslutning eller sammanslutningar eller annorledes framgår, att det stora flertalet av de arbetstagare, som skulle beröras av undantaget, finner det samma önskvärt och arbetstiden ej därigenom kommer att oskäligt utsträckas.

Arbete å övertid.

6 §.

Har natur- eller olyckshändelse eller annan omständighet, som ej kunnat förutses, vållat avbrott i ett företags drift eller ock medfört överhängande fara för sådant avbrott eller för skada å liv, hälsa eller egendom, må arbetstagare, i den mån det är nödigt med hänsyn till berörda förhållande, användas till arbete å övertid. Om sådant arbete samt dess anledning, omfattning och varaktighet åligger det arbetsgivaren att senast inom två dygn från dess början göra anmälan till arbetsrådet.

Arbetet må icke fortsättas utöver sist angivna tid, utan att tillstånd därtill sökts hos nämnda myndighet. Angående sådan ansökan har arbetsrådet att ofördröjligen meddela beslut.

Anmälan eller ansökan, varom här är sagt, må anses gjord, när den samma i betalt brev avlämnats till posten.

7 §.

1 mom. Till betjäning av gäster, som vid upphörande av servering befinna sig inom det för serveringen avsedda området, samt till sådana förberedelse- eller avslutningsarbeten, som för driftens ohindrade gång nödvändigtvis måste utföras före eller efter den allmänna arbetstiden, må nödigt antal arbetstagare användas å övertid under högst 21 timmar under loppet av tre kalenderveckor, dock icke något dygn mer än en och en halv timme.

2 mom. Finner arbetsgivare i annat fall än som avses i 6 § med hänsyn till särskilt förhållande påkallat att använda arbetstagare till arbete å övertid, vare därtill berättigad i avseende å arbetare, som fyllt aderton år, för högst 36 timmar under loppet av tre kalenderveckor och 200 timmar under loppet av ett kalenderår.

3 mom. Är eftergift utöver vad enligt 2 mom. medgives av trängande behov påkallad, må sådan, dock för högst 150 timmar under loppet av ett kalenderår, meddelas av arbetsrådet.

4 mom. På arbetsrådet ankommer att pröva i vad mån den, som fyllt sexton men ej aderton år, må användas till arbete, som avses i 2 eller 3 mom.

5 mom. I fråga om arbetstagares skyldighet att utföra arbete, som avses i denna paragraf, gäller vad därom kan anses vara med arbetsgivaren överenskommet, men åligger det arbetsgivaren tillse, att icke arbetstagaren genom användande till dylikt arbete utsättes för överansträngning eller ohälsa.

Anteckning om arbete å övertid m. m.

8 §.

Arbetsgivare bör anskaffa och å arbetsstället förvara övertidsjournal, upprättad enligt formulär, som fastställs av arbetsrådet.

Rörande arbetstagares användande till arbete å övertid åligger det arbetsgivaren att göra anteckning i sådan övertidsjournal senast den första söckendagen efter varje period av tre veckor eller, därest då icke kan avgöras, huruvida övertid uttagits, så snart sådant kan bedömas. Arbetsrådet äger dock föreskriva, att anteckning om arbete å övertid får verkställas å annan tid och på annat sätt än nu angivits. I fråga om sådant arbete å övertid, som avses i 7 § 1 mom., är arbetsgivaren icke pliktig att göra dylik anteckning, där övertiden finnes behörigen upptagen å det i 11 § 2 mom. föreskrivna arbetstidsschema.

Beslut av arbetsrådet enligt 6 eller 7 § skall biläggas journal eller annan handling, däri anteckning enligt andra stycket skall göras, och skall journalen eller handlingen jämte bilagda beslut förvaras å arbetsstället under minst tre år, räknat beträffande journalen eller handlingen

från den tid, då sista anteckningen gjordes däri, och beträffande beslutet från detsamma datum.

Arbetsgivare åligger att efter därom framställd begäran bereda hos honom anställd arbetstagare tillfälle att själv eller genom ombud taga del, såvitt arbetstagaren angår, av övertidsjournal eller sådan handling, som i tredje stycket sägs.

Allmänna bestämmelser.

9 §.

För tjänstgöring i arbetsrådet vid handläggning av ärende, som avses i denna lag, utser Konungen för viss tid två ledamöter, vilka äro förtrogna med förhållandena inom hotell-, restaurang- och kafénäringen. En ledamot skall utses bland personer, föreslagna av de svenska arbetsgivareföreningarnas förtroenderåd, och vid tjänstgöring i arbetsrådet ersätta en av dess ledamöter, som utsetts efter förslag av arbetsgivarsammanslutningar; en ledamot skall utses bland personer, föreslagna av landsorganisationen i Sverige, samt vid tjänstgöring i arbetsrådet ersätta en av dess ledamöter, som utsetts efter förslag av arbetarsammanslutningar. För var och en av ledamöterna utses i enahanda ordning minst två suppleanter, förtrogna med förhållandena inom omförmälda näring.

Vid arbetsrådets behandling av ärende, som avses i denna lag, skola, med iakttagande av vad i 9 § 6 mom. lagen den 16 maj 1930 om arbetstidens begränsning stadgas, närvara båda de ledamöter, som utsetts i här nämnd ordning, eller för dem utsedda suppleanter. I övrigt skola bestämmelserna i nämnda paragraf i tillämpliga delar äga motsvarande giltighet.

10 §.

1 mom. Äro sådana rikssammanslutningar av arbetsgivare och arbetstagare, som kunna anses företräda flertalet arbetsgivare och arbetstagare inom visst verksamhetsområde, som i denna lag avses, ense om viss eftergift i något avseende, varom stadgas i 5 § eller 7 § 3 mom., må Konungen, på framställning av arbetsrådet eller efter dess hörande, förordna, att eftergiften må inom verksamhetsområdet i fråga allmänt tillgodonjutas.

2 mom. Skulle tillämpningen av denna lag medföra särskilda svårigheter inom viss del av riket eller sådana svårigheter för visst arbete eller företag, att dess fortsatta bedrivande därigenom äventyras, må Konungen, på framställning av arbetsrådet eller efter dess hörande, medgiva av förhållandena påkallat undantag från lagens tillämpning.

11 §.

1 mom. Tillsyn å efterlevnaden av denna lag utövas av yrkesinspektionen. Därvid skall i tillämpliga delar lända till efterrättelse vad som finnes stadgat rörande tillsyn å efterlevnaden av lagen den 29 juni 1912 om arbetarskydd.

2 mom. Å arbetsställe skall på lämplig plats finnas anslaget arbetstidsschema, som för varje arbetstagare eller grupp av arbetstagare med samma arbetstidsindelning anger tiderna för arbetets början och slut samt de tider, som äro anslagna för arbetstagarnas måltider, och längden av den tid, över vilken varje arbetstagare härför förfogar.

Arbetsrådet må, när skäl därtill äro, medgiva befrielse för viss arbetsgivare från den i detta moment stadgade skyldigheten.

12 §.

Använder arbetsgivare arbetstagare till arbete i strid mot vad som stadgas i denna lag eller mot föreskrift, som meddelats med stöd av lagen, straffes med dagsböter. Var arbetstagaren under 18 år, vare den, som har vårdnaden om arbetstagaren, där användandet skett med hans vetskap och vilja, förfallen till böter från och med fem till och med femtio kronor.

13 §.

Försummar arbetsgivare att fullgöra anmälningsskyldighet, som föreskrives i 6 §, eller att iakttaga vad enligt 8 § andra, tredje eller fjärde stycket eller 11 § 2 mom. åligger honom, straffes med dagsböter.

Har arbetsgivare mot bättre vetande lämnat oriktig uppgift i anteckning, som avses i 8 § andra stycket, straffes med dagsböter ej under fem.

14 §.

Förseelse mot denna lag åtalas vid polisdomstol, där sådan är inrättad, men eljest vid allmän domstol.

Böter, som ådömas enligt denna lag, tillfalla kronan.

15 §.

Beträffande verksamhet, som bedrivs av kommun, skall vad i denna lag är stadgat angående arbetsgivare gälla arbetsföreståndaren.

Lag samma vare, där arbetsrådet efter framställning av arbetsgivare godtagit viss person såsom arbetsföreståndare i arbetsgivarens ställe.

16 §.

Där i lag eller författning ytterligare begränsning stadgats beträffande användande av minderårig eller kvinna till arbete, skall sådan begränsning lända till efterrättelse.

Denna lag träder i kraft, såvitt den avser arbetsrådets befogenhet och verksamhet, den 1 oktober 1944 och i övrigt den 1 januari 1945 samt gäller till och med den 31 december 1947. Beträffande förseelse mot lagen, som begåtts under tiden för dess giltighet, skall dock vad i lagen är stadgat fortvara att gälla efter sistnämnda dag.

Förslag

till

Lag

**angående ändring i lagen den 16 maj 1930 (nr 138) om arbetstidens
begränsning.**

Härigenom förordnas, *dels* att 1 § lagen den 16 maj 1930 om arbetstidens begränsning¹ skall under tiden från och med den 1 januari 1945 till och med den 31 december 1947 hava ändrad lydelse på sätt nedan angives, *dels ock* att 10 § 1 mom. nämnda lag icke skall äga giltighet under nämnda tid.

1 §.

Denna lag — — — här nedan.

Från lagens tillämpning undantagas:

- a) arbete, som — — — äger tillämpning,
- k) arbete, varå arbetstidslagen för hotell, restauranger och kaféer äger tillämpning, samt
- l) arbete, som — — — hans bostad.

¹ Senaste lydelse se SFS 1942: 653.

*Utdrag av protokollet över socialärenden, hållet inför
Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms
slott den 25 februari 1944.*

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, ERIKSSON, QUENSEL, BERGQUIST, BAGGE, ANDERSSON, DOMÖ, GJÖRES, EWERLÖF, RUBBESTAD.

Efter gemensam beredning med chefen för justitiedepartementet anmäler chefen för socialdepartementet, statsrådet Möller, fråga angående *laglig reglering av arbetstiden för sådan hotell-, restaurang- och kafépersonal, som icke faller under lagen om arbetstidens begränsning*, samt anför.

Gällande svensk arbetstidslagstiftning.

Till en början anhåller jag att få lämna en kort redogörelse för huvudragen av den gällande svenska arbetstidslagstiftningen.

Allmänna arbetstidslagen.

De huvudsakliga och generella arbetstidsbestämmelserna finnas i lagen den 16 maj 1930 om arbetstidens begränsning, den s. k. allmänna arbetstidslagen. Denna äger i princip tillämpning å rörelser och företag inom hela näringslivet, alltså icke blott å industrien utan även å handeln. Såsom ett allmänt undantag gäller dock, att lagen endast äger tillämpning, såvitt i rörelsen eller företaget i regel användas flera än fyra arbetare; de s. k. småföretagen äro sålunda uteslutna. Vidare finnas åtskilliga andra undantag.

Somliga undantag ställa vissa näringsgrenar helt utanför allmänna arbetstidslagen. Detta gäller:

1) Jordbruk med binärningar (om dessa icke bedrivs såsom självständiga företag) samt trädgårdsskötsel och djurskötsel (även utan samband med jordbruk). Här finnes dock numera särskild reglering genom lantarbetstidslagen.

2) Skeppstjänst. För sådan tjänst gäller i stället den s. k. sjöarbetstidslagen.

3) Fiske.

4) Skogsarbete, kolning i mila och flottning.

5) Torvupptagning samt tillverkning av brännorv och torvströ.

6) Verksamhet som har till ändamål att bereda sjukvård, fattigvård, uppfostran eller undervisning eller att tillgodose annat därmed jämförligt behov.

7) Detaljhandel och viss därmed jämförlig rörelse. Arbetstiden för arbetstagare inom sådan rörelse regleras genom arbetstidslagen för detaljhandeln.

Vidare finnas undantag, varigenom inom vissa näringsgrenar de viktigaste personalgrupperna ställas utanför:

1) I fråga om järnvägsrörelse är trafikpersonalen undantagen.

2) Inom hotell-, restaurang- och kaféerörelse gäller undantaget sådant arbete, som är att hänföra till allmänhetens direkta betjänande, medan lagen äger tillämpning å t. ex. kökspersonalens arbete. Det är framför allt serverings- och hotellpersonalen, som på detta sätt blir undantagen.

Vidare stadgar allmänna arbetstidslagen undantag för vissa former av arbete. Det gäller: 1) arbete, som utföres i arbetarens hem eller eljest under sådana förhållanden, att det ej kan anses tillkomma arbetsgivaren att vaka över arbetets anordnande; 2) arbete, som till sin natur är så oregelbundet, att det icke kan förläggas till bestämda tider; samt 3) arbete, som åligger portvakt och av honom väsentligen förrättas i hans bostad.

Ytterligare gäller ett undantag av särskilt slag, nämligen för arbete som bedrivs av staten. Genom administrativ reglering äro arbetarna dock i detta fall i allmänhet tillförsäkrade en arbetstid, som icke överstiger den enligt lagen medgivna.

Vid bedömande av arbetstidslagens verksamhetsområde får hänsyn vidare tagas till att vissa grupper av arbetstagare vid tillämpningen av lagen ej skola räknas som arbetare. Detta gäller: 1) medlem av arbetsgivarens familj; 2) verkmästare eller annan befattningshavare i överordnad ställning; samt 3) ritare, bokhållare eller därmed jämställd person ävensom kontorsvaktmästare eller annat underordnat kontorsbiträde.

Efter denna framställning angående det område, för vilket arbetstidslagen gäller, skall lämnas en redogörelse för den begränsning av arbetstiden, som lagen påbjuder.

Beträffande *ordinarie arbetstid* är huvudregeln, att arbetsgivare ej må använda arbetare till arbete under längre tid, raster oräknade, än 48 timmar i veckan. Arbetstiden kan inom denna ram något variera för olika veckodagar men får icke något dygn uppgå till mer än nio timmar. I detta sammanhang må erinras, att arbetstidslagen intet innehåller om arbetstidens förläggning under dygnet. Intet i denna lag hindrar nattarbete eller arbete å sön- och helgdagar.

Från huvudregeln gäller det undantaget för arbete, som bedrivs med regelbunden skiftindelning, att arbetet under olika dygn och veckor kan variera, blott icke den sammanlagda arbetstiden för tidrymd av högst tre veckor blir längre än att den motsvarar 48 timmar i veckan.

I särskilda fall äger arbetsrådet medgiva, att arbetstiden varierar under olika perioder, med bibehållande av regeln om 48 timmars genomsnittlig arbetstid, eller att den ordinarie arbetstiden även i genomsnitt utsträcker sig över detta mått. Lagen innehåller här vissa närmare stadganden. Rätt att medgiva annan fördelning av arbetstiden utan genomsnittlig förlängning har arbetsrådet, när för visst arbete arbetstiden är i väsentlig mån beroende av årstiden eller väderleken eller på grund av annat förhållande är av växlande längd. Rätt att medgiva utsträckning av arbetstiden utöver 48 timmar i genom-

snitt finnes blott i vissa undantagsfall: då arbete, som bedrivs med tre skiftlag, på grund av synnerliga skäl finnes böra fortgå jämväl under sön- och helgdagar, då ett arbete är kortvarigt, synnerligen ringa ansträngande eller av synnerligen stort allmänt intresse, då undantag är påkallat till undvikande av allvarligt missförhållande eller då förlängd arbetstid önskas av arbetarna själva. För sistnämnda fall, som är det i praktiken viktigaste, har i lagen särskilt uttalats, att förlängningen icke får göras så, att arbetstiden därigenom kommer att oskäligt utsträckas.

Vidare medgiver lagen, att arbete i viss omfattning får förekomma å s. k. *overtid*, d. v. s. arbetstid utöver den ordinarie. Här märkes först s. k. nödfallsarbete, varmed förstås arbete, som betingas av natur- eller olyckshändelse eller annan omständighet, som ej kunnat förutses. I sådana fall får övertidsarbete under vissa förutsättningar äga rum utan inskränkning till visst timantal; dock förutsättes arbetsrådets tillstånd, om arbetet fortgår utöver två dygn. — Annat, mera vanligt, övertidsarbete kan vara antingen s. k. förberedelse- och avslutningsarbete eller s. k. allmänt övertidsarbete. För sådana förberedelse- och avslutningsarbeten, som för driftens ohindrade gång nödvändigtvis måste utföras före eller efter den allmänna arbetstiden, får nödigt antal arbetare användas under högst sju timmar i veckan. Allmänt övertidsarbete, som kan vara av vad slag som helst och ej förutsätter särskilt tillstånd, får förekomma i högst 200 timmar under loppet av ett kalenderår, dock få ej mer än 48 timmar uttagas under loppet av fyra veckor. Arbetsrådet kan medgiva allmänt övertidsarbete under ytterligare högst 150 timmar om året, såframt detta är av trängande behov påkallat. Arbetare, som ej fyllt 16 år, får ej användas till vanligt övertidsarbete, och arbetare, som fyllt 16 men ej 18 år, får användas till vanligt övertidsarbete endast efter arbetsrådets tillstånd. — Lagen stadgar icke någon skyldighet för arbetare att utföra övertidsarbete i här nämnd omfattning, utan detta beror på överenskommelse mellan parterna, och detsamma gäller ersättning för sådant arbete. Det är dock ålagt arbetsgivare att tillse, att icke arbetare genom användande till övertidsarbete utsättes för överansträngning eller ohälsa.

För kontroll över förekomsten av övertidsarbete har arbetsgivare att uppföra allt sådant arbete i särskild övertidsjournal. Journalföringen kan dock med arbetsrådets tillstånd utbytas mot annat sätt att anteckna overtiden. Vidare behöver icke övertid för förberedelse- och avslutningsarbeten antecknas, om denna övertid är upptagen å det arbetstidsschema, som är föreskrivet för viss industriell rörelse m. m.

Redan har nämnts, att arbetsrådet har särskilda befogenheter i vissa fall. Denna myndighet har vidare att vid tvist avgöra, huruvida visst arbete är sådant, att lagen därå äger tillämpning, eller huruvida viss arbetstagare enligt lagen är att räkna såsom arbetare. Arbetsrådet består av minst sju av Konungen utsedda ledamöter. Två av dessa skola representera arbetsgivarna och två arbetarna, och de utses efter förslag från de stora rikssammanslutningarna för dessa grupper.

Konungen har befogenhet att under särskilda förutsättningar medgiva

undantag från lagen. Bland annat äger Konungen beträffande annat arbete i hotell-, restaurang- eller kaféörelse än sådant, som är att hänföra till allmänhetens direkta betjänande, på framställning av arbetsrådet eller efter dess hörande, föreskriva annan begränsning än den i lagen stadgade av tiden för arbetares användande, där tillämpningen av bestämmelserna i lagen prövas medföra synnerliga svårigheter. Sådant medgivande har emellertid hittills icke i något fall lämnats.

Tillsyn & efterlevnaden av lagen utövas av yrkesinspektionens befattningshavare.

Förseelse mot bestämmelserna i lagen straffas med böter. Straffet drabbar som regel arbetsgivaren, men ansvaret kan i vissa fall överföras på arbetsföreståndaren.

Lantarbetstidslagen.

Arbetstiden inom jordbruk jämte binäringar, vilka icke bedrivs såsom självständiga företag, samt inom självständig trädgårdsskötsel är reglerad genom lantarbetstidslagen den 18 juli 1942. Denna lag är i mycket uppbyggd som allmänna arbetstidslagen, men vissa avvikelser finnas.

Även här finnes ett undantag för småföretag, men det är begränsat till företag, i vilka i regel användas mindre än tre arbetare. Å trädgårdsskötsel äger lagen tillämpning, så snart i regel användes minst en arbetare.

Från lagens tillämpning undantagas, liksom i allmänna arbetstidslagen, arbete, som bedrivs av staten, samt dessutom mjölkning, skötsel och upptagning av rotfrukter, dikning, skogsarbete, upptagning av torv samt tillverkning av brännrotv och torvströ, allt i den mån dessa arbeten utföras mot ackordsersättning. Ytterligare gäller undantag för husligt arbete.

Bestämmandet av de arbetstagare, som vid tillämpning av lagen icke skola räknas såsom arbetare, överensstämmer i stort sett med allmänna arbetstidslagen.

Ordinarie arbetstid bestämmes på ett sätt, som rätt mycket avviker från allmänna arbetstidslagen. Visserligen är den medgivna arbetstiden för vanliga jordbruksarbetare ungefär 48 timmar i veckan, men detta är icke direkt ut sagt och gäller endast såsom årligt genomsnitt. Tiden för dygn får aldrig vara längre än 10 timmar; begränsningen för vecka varierar med årstiderna, så att maximum är 41 timmar för januari, februari och december, 46 timmar för mars, oktober och november samt 54 timmar för april—september. För varje brukningsdel må en arbetare, som i regel användes till såväl djurskötsel som annat arbete, användas till arbete under januari, februari och december högst 47 timmar för arbetsvecka samt under mars, oktober och november högst 52 timmar för arbetsvecka. Beträffande arbetare, som huvudsakligen användes till djurskötsel, är föreskrivet, att arbetstiden icke får överstiga nio timmar för dygn och 108 timmar för två veckor i följd. Beträffande arbete i självständig trädgårdsskötsel är begränsningen 10 timmar för dygn och för arbetsvecka antingen 48 timmar eller ock under januari, februari, november och december 42 timmar, under mars och oktober 45 timmar samt under tiden april—september 53 timmar.

Arbetsrådet har en allmän befogenhet att vid behov medgiva annan fördelning av arbetstiden, blott den ej förlänges för år räknat. Förlängning får däremot medgivas allenast om så i visst fall finnes påkallat av särskilda skäl.

Vad *overtid* angår överensstämma reglerna om nödfallsarbete med allmänna arbetstidslagens, och för förberedelse- och avslutningsarbeten — varmed inom trädgårdsskötseln likställes så kallad vakttjänst — få även här användas sju timmar i veckan. Reglerna om overtid utan särskilt tillstånd och, vid trängande behov, efter tillstånd av arbetsrådet överensstämma med motsvarande regler i allmänna arbetstidslagen.

Arbetsrådet fungerar, såsom av det anförda framgår, även vid behandling av ärenden enligt denna lag, men två av de vanliga partsrepresentanterna, en för arbetsgivarna och en för arbetarna, äro då utbytta mot två med jordbruksförhållanden förtrogna ledamöter, som utses efter förslag av de ledande partsorganisationerna.

Lantarbetstidslagen har i motsats till allmänna arbetstidslagen blott provisorisk karaktär och gäller till och med den 31 oktober 1945.

Arbetstidslagen för detaljhandeln.

Från och med år 1940 infördes arbetstidslag även för detaljhandeln. Denna, vilken gällde för tre år, avlöstes av den nu gällande lagen i ämnet av den 18 juli 1942, vilken gäller till och med den 31 december 1945.

Lagen gäller i princip all rörelse, i vilken arbetstagare användes till arbete för arbetsgivares räkning, oberoende av det däri anställda antalet arbetstagare. För de minsta företagen gälla dock vissa modifierade bestämmelser rörande arbetstidsregleringen.

Från lagens tillämpning undantages, liksom i förut berörda arbetstidslagar, arbete, som bedrivs av staten. Vidare undantages, bland annat, sådant arbete i samband med hotell-, restaurang- eller kaféerörelse, som är att hänföra till allmänhetens direkta betjänande, under förutsättning att arbetstagaren utslutande sysselsättes med nämnda arbete eller endast undantagsvis deltagar i arbete, å vilket lagen äger tillämpning.

Lagens arbetstidsreglering gäller icke i fråga om, bland annat, medlem av arbetsgivarens familj samt företagsledare eller annan befattningshavare i överordnad ställning.

Den ordinarie arbetstiden är bestämd till 48 timmar i veckan, raster oräknade. Arbetstiden må ej något dygn överstiga 10 timmar i veckan. Å arbetsställe, där i regel icke användas flera än en arbetstagare, må dock, därest arbetstidsbegränsningen för vecka icke därigenom överskrides, arbetstiden under högst två av veckans dygn utsträckas till 11 timmar. Beträffande arbetstagare å försäljningsställe, som i regel hålles öppet såväl söckendag som sön- och helgdag, skall i stället för vad nu sagts gälla, att arbetstiden icke må överstiga för dygn 10 timmar och för två veckor i följd 96 timmar.

Arbetsrådet har en allmän befogenhet att, när skäl därtill äro, medgiva annan fördelning av arbetstiden, blott den ej förlänges för år räknat. För-

längning får däremot medgivas allenast om så i visst fall påkallas av särskilda skäl.

Vad *overtiden* angår överesstämma reglerna om nödfallsarbete med allmänna arbetstidslagens, och för förberedelse- och avslutningsarbeten få även här användas sju timmar i veckan, dock icke något dygn mera än en och en halv timme. Reglerna om övertid utan särskilt tillstånd och, vid trängande behov, efter tillstånd av arbetsrådet överesstämma med motsvarande regler i allmänna arbetstidslagen. För arbete & övertid är arbetsgivare pliktig att utgiva särskild ersättning, vars storlek dock icke regleras i lagen. Sådan ersättning må utbytas mot ledighet & ordinarie arbetstid, såframt arbetsgivare och arbetstagare äro ense därom.

Lagen innehåller jämväl bestämmelser om att arbete under minst sex timmar av dygnet skall avbrytas av en sammanhängande rast av viss varaktighet.

Vid handläggning i arbetsrådet av ärende enligt arbetstidslagen för detaljhandeln skola deltaga två med detaljhandelns förhållanden förtrogna ledamöter, som därvid ersätta två av de vanliga partsrepresentanterna.

Sjöarbetstidslagen.

För sjöfarten gäller från och med den 1 januari 1939 sjöarbetstidslagen av den 30 september 1938 (nr 607). Denna lag äger, med vissa undantag, tillämpning beträffande arbete, som å svenskt fartyg anställd person för fartygets räkning eller eljest på grund av förmans uppdrag utför ombord å fartyget eller annorstädes. En närmare redogörelse för sjöarbetstidslagen synes i detta sammanhang vara av mindre intresse, då den är utformad i huvudsak med hänsyn till sjöfartens speciella behov. I princip har en reglering med åtta timmars arbetsdag genomförts. Särskilt må emellertid omnämnas, att sjöarbetstidslagen innehåller tvingande bestämmelser om ersättning för övertidsarbete, därvid ersättningen satts i viss relation till den kontanta månadslönen.

Förslag till hembiträdeslag.

Den 11 i denna månad beslöt Kungl. Maj:t inhämta lagrådets utlåtande över ett inom socialdepartementet upprättat förslag till hembiträdeslag. Nämnda lag, vilken icke innefattar en direkt arbetstidsreglering utan endast en fritidsreglering, varigenom viss minsta fritid tillförsäkras arbetstagarna, avser arbetsavtal, varigenom arbetstagare (hembiträde) åtagit sig att utföra huvudsakligen husligt arbete i arbetsgivarens hushåll. Bland annat vissa korttidsavtal samt deltidсанställningar äro undantagna från lagens tillämpning. Medlem av arbetsgivarens familj, husföreståndarinna och hushållerska räknas vid lagens tillämpning ej som hembiträde.

Den ordinarie arbetstiden skall sluta senast klockan 19. I jordbrukshushåll må arbetstiden under april—september utsträckas till klockan 20. Hembiträde äger åtnjuta fridag dels var tredje sön- eller helgdag eller varannan sön- eller helgdag efter klockan 13, dels en bestämd vardag varje vecka efter klockan 14, dels ock den 1 maj efter klockan 13.

Övertid må uttagas 1) där så är av behovet påkallat efter den ordinarie

arbetstidens slut; 2) jämväl å fridag, där övertidsarbetet föranledes av sjukdomsfall; 3) å hembiträdes i jordbrukshushåll vardagsledighet för bråds-kande arbete under sådd eller skörd. Någon maximering av den i enlighet härmed uttagna övertiden förekommer ej i lagen. Å andra sidan är hembiträde icke skyldigt utföra övertidsarbete i annat fall än då detsamma föranledes av sjukdomsfall.

Kompensation för övertidsarbete utgår enligt lagen i första hand i form av motsvarande ledighet å ordinarie arbetstid. Äro arbetsgivaren och hembiträdet därom ense, må dock ledigheten utbytas mot särskild övertidersättning. Rörande dennas storlek innehåller lagförslaget ej någon bestämmelse.

Beträffande minderåriga hembiträden — varmed enligt lagförslaget förstås hembiträden, som ej fyllt 18 år — innehåller förslaget vissa särbestämmelser. Den praktiskt viktigaste av dessa är, att sådant hembiträde ej får användas till övertidsarbete mera än sju timmar i veckan.

Enligt förslaget, vilket jämväl innehåller viss reglering i övrigt av avtalsförhållandet mellan arbetsgivare och hembiträde, är lagen avsedd att träda i kraft den 1 november 1944 och gälla till och med den 31 oktober 1947.

Arbetarskyddslagen.

Lagen om arbetarskydd den 29 juni 1912 innehåller vissa stadganden om arbetstid. Till en del ha visserligen dessa förlorat sin betydelse efter tillkomsten av allmänna arbetstidslagen, men de kunna dock inträda supplerande även på det område, där sistnämnda lag gäller. Därtill kommer, att arbetarskyddslagen har ett betydligt vidsträcktare tillämpningsområde. Den gäller i stort sett hela näringslivet, så snart det är fråga om företag, där arbetare användas. Uteslutna äro dock i stort sett de näringsgrenar, för vilka lantarbetstidslagen och sjöarbetstidslagen gälla.

Arbetarskyddslagen innehåller intet undantag för småföretag, och vidare avser denna lag alla arbetstagare utom familjemedlemmar, alltså t. ex. även kontorspersonal och andra tjänstemannagrupper liksom naturligtvis också butikspersonal.

Utom vissa mer allmänna bestämmelser i syfte att skydda arbetarna mot olycksfall och ohälsa i arbetet innehåller lagen särskilda föreskrifter rörande minderåriga, d. v. s. personer under 18 år, och kvinnor.

Minderårig får icke användas till arbete mer än 10 timmar av dygnet eller 60 timmar i veckan, fränsett nödfallsarbete. Om den minderåriga deltagar i viss undervisning, skall arbetstiden så begränsas, att sammanlagda undervisnings- och arbetstiden icke överskrider vad nu sagts. Vidare givas vissa regler om minderårigas raster och nattvila. Ytterligare må nämnas, att minderårig ej alls får användas till arbete före fyllda 13 eller — för industriellt och likartat arbete — 14 år; vissa andra villkor skola även vara uppfyllda för att minderårigs arbetskraft skall få användas.

Beträffande kvinnor äro särskilt av betydelse föreskrifterna om förbud mot kvinnas användande i industriellt arbete m. m. de första sex veckorna efter barnsörd, om ledighet för kvinna, som väntar sin nedkomst eller ammar sitt barn, samt om nattvila.

Lagen om undantag från gällande bestämmelser rörande arbetstidens reglering m. m.

För att möta de under rådande kristid uppkomna påfrestningarna har det befunnits erforderligt att bereda parterna på arbetsmarknaden möjlighet att överenskomma om en utsträckning av arbetstiden. För att gällande lagstiftning icke skall lägga hinder i vägen härför har Kungl. Maj:t erhållit fullmakt att med hänsyn till föreliggande förhållanden besluta i detalj därutinnan. Denna fullmakt har givits genom lagen den 14 juni 1940 (nr 484) om undantag från gällande bestämmelser rörande arbetstidens reglering, enligt vilken lag Konungen erhållit befogenhet att vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden förordna, att en eller flera av vissa uppräknade författningar — bland dem samtliga i det föregående såsom nu gällande omnämnda lagar — skola, helt eller delvis, sättas ur tillämpning. Lagen den 14 juni 1940 gäller — sedan dess giltighetstid ett flertal gånger förlängts — till och med den 30 juni 1944.

Med stöd av lagen den 14 juni 1940 ha — fränsett två under år 1940 meddelade förordnanden rörande lantarbetstidslagen — förordnanden meddelats allenast i fråga om dispenser från olika bestämmelser i lagen om arbetarskydd, huvudsakligen bestämmelserna om kvinnors och minderårigas nattarbete inom industrien.

Den internationella behandlingen av frågan om arbetstidsreglering för hotell- och restaurangpersonal.

Internationella arbetsorganisationens konferens antog år 1930, bland annat, förslag till en konvention angående reglering av arbetstiden för affärs- och kontorsanställda samt en rekommendation angående reglering av arbetstiden i hotell, restauranger och liknande företag. Rekommendationen, som i förevarande sammanhang är av intresse, anbefaller samtliga medlemsstater, som icke redan genomfört en reglering av arbetstiden för personalen i de angivna slagen av företag, att skrida till speciell undersökning rörande de arbetsvillkor, som gälla i dylika företag, därvid hänsyn borde tagas till de principer, som fastslagits i konventionsförslaget om anställdas arbetstid. De medlemsstater åter, som redan hade en arbetstidsreglering på området, uppmanades att företaga en speciell undersökning rörande tillämpningen av denna lagstiftning, därvid jämväl hänsyn borde tagas till principerna i nyssnämnda konventionsförslag. I båda fallen uppmanades slutligen medlemsstaterna att inom fyra år och efter en enhetlig plan, fastställd av arbetsbyråns styrelse, lämna detaljerade upplysningar rörande resultaten av de föreslagna undersökningarna, varefter styrelsen skulle upprätta en speciell rapport i fråga. På grundval därav skulle man sedan taga under övervägande, huruvida det kunde vara lämpligt att upptaga frågan om en internationell konvention i ämnet.

I proposition nr 32 till 1931 års riksdag anhöll Kungl. Maj:t om riksdagens yttrande angående, bland annat, nämnda konventionsförslag och rekommendation. Föredragande departementschefen, statsrådet Sam Larsson, ut-

talade i propositionen, att han på anförda skäl kommit till den uppfattningen, att en ratifikation av konventionen för Sveriges del icke för det dåvarande borde äga rum. Enligt departementschefens mening borde konventionsförslaget, och, bland annat, ifrågavarande rekommendation utgöra en ytterligare anledning att påskynda och komplettera de utredningar, som redan verkställts eller påginge beträffande arbetstiden för sådana personalkategorier, som innefattades i konventionsförslaget och, bland annat, nämnda rekommendation.

På förslag av andra lagutskottet (utlåtande nr 15) uttalade riksdagen, att riksdagen icke haft något att erinra mot departementschefens uttalanden beträffande konventionsförslaget och rekommendationen.

Tidigare behandling av frågan om svensk arbetstidslagstiftning för hotell- och restaurangpersonal.

I *socialstyrelsens* den 9 april 1921 avgivna betänkande med förslag till reviderad lag om arbetstidens begränsning förordades bland annat att utesluta undantaget för hotell-, restaurang- och kaféerörelse samt att åt detta slag av verksamhet giva en särställning, kännetecknad därav, att arbetsrådet skulle få fria händer att, i den mån så påkallades för verksamhetens ändamålsenliga bedrivande, reglera arbetstiden. Detta förslag godtogs av Kungl. Maj:t och förelades 1921 års riksdag i proposition nr 359 med förslag till lag om arbetstidens begränsning. Andra lagutskottet (utlåtande nr 32) avstyrkte emellertid förslaget i denna del och förordade, att det gällande undantaget skulle bibehållas. Riksdagen anslöt sig till utskottets uppfattning.

Vid 1928 års riksdag hemställdes i två likalydande motioner, I: 166 och II: 318, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa snar undersökning om, bland annat, hotell- och restaurangpersonalens arbetsförhållanden samt på grundval av denna undersökning vidtaga eller för riksdagen föreslå nödiga åtgärder för undanröjande av konstaterade missförhållanden.

Första kammarens andra tillfälliga utskott, som behandlade motionen I: 166, uttalade i sitt utlåtande, nr 6, att utskottet funnit det önskvärt, att arbetstiden för hotell- och restaurangpersonalen ordnades på ett bättre sätt än som åtminstone vid vissa företag syntes vara fallet. De egenartade arbetsförhållandena och de skilda arbetargruppernas olikartade arbete gjorde det dock enligt utskottets mening synnerligen vanskligt att föreslå de åtgärder, som med lika hänsynstagande till företagarens och personalens berättigade intressen kunde vara möjliga och lämpliga. En allsidig och förutsättningslös utredning om de faktiska förhållandena i yrket syntes utskottet vara av behovet påkallad, och utskottet tillstyrkte för sin del en sådan undersökning. Denna syntes utskottet lämpligen böra begränsas till att söka klarlägga de grundläggande fakta, som låge bakom de aktuella spörsmålen angående, bland annat, arbetstidsförhållandena samt löne- och anställningsvillkoren.

Andra kammarens fjärde tillfälliga utskott, som behandlade motionen

II: 318, anslöt sig i sitt utlåtande, nr 7, i allt väsentligt till vad första kammarens utskott anfört i frågan och tillstyrkte sålunda en utredning.

I skrivelse den 25 maj 1928, nr 243, hemställde riksdagen, att Kungl. Maj:t måtte låta i av riksdagen angiven omfattning verkställa en allsidig och förutsättningslös utredning av frågan om arbetsvillkoren inom hotell- och restaurangyrket samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kunde giva anledning.

I anledning härav uppdrog Kungl. Maj:t den 14 juni 1928 åt socialstyrelsen att verkställa en dylik utredning ävensom att avgiva de förslag, vartill utredningen kunde giva anledning.

Vid 1930 års riksdag framlades i proposition, nr 31, förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 4 juni 1926 om arbetstidens begränsning. Någon ändring i de materiella bestämmelserna i lagstiftningen ifrågasattes icke.

I flera motioner i anledning av propositionen hemställdes, att riksdagen skulle för sin del antaga definitiv lag i ämnet i överensstämmelse med förslag, som innefattades i motionerna. I det förslag, som i sådant hänseende framlades i motionen II: 386, hade arbete i hotell-, restaurang- och kaféerörelse, som är att hänföra till allmänhetens direkta betjänande, icke i någon mån undantagits från lagens tillämpning.

Andra lagutskottet föreslog i sitt utlåtande, nr 15, riksdagen att för sin del antaga en definitiv lag om arbetstidens begränsning, vari undantaget för arbete i hotell-, restaurang- och kaféerörelse erhöll den utformning gällande lag visar.

Riksdagen biföll utskottets förslag.

I anledning av det den 14 juni 1928 åt socialstyrelsen givna uppdraget att utreda frågan om arbetsvillkoren inom hotell- och restaurangyrket offentliggjorde *socialstyrelsen* i juni 1931 i Sveriges officiella statistik, avdelningen Socialstatistik, en undersökning rörande arbetsförhållandena inom hotell- och restaurangnäringen 1929/1930. Utredningen utvisade, bland annat, en genomsnittlig bruttoarbetstid per vecka för all personal av 64 timmar enligt arbetsgivarnas och 73 timmar enligt personalens uppgifter.

Vidare avlät socialstyrelsen, till fullgörande av sitt nyssnämnda uppdrag, den 3 september 1932 en skrivelse, vari anfördes, bland annat:

Beträffande arbetstidsförhållandena framgår av utredningen, att desamma betydligt förbättrats från tiden för styrelsens föregående undersökning på området eller åren 1914 och 1915. Sålunda hade den genomsnittliga bruttoarbetstiden per vecka, beräknad med hänsyn till alla slag av ifrågavarande företag och alla inom dem sysselsatta personalgrupper, nedgått från 81 till 64 timmar enligt arbetsgivarnas och från 89 till 73 enligt personalens uppgifter. Härtill har givetvis den år 1919 införda lagstiftningen angående arbetstidens begränsning kraftigt bidragit, ehuru den gäller allenast för ungefär en fjärdedel av hotell- och restaurangpersonalen, d. v. s. den s. k. ekonomipersonalen. Arbetstidslagstiftningen, vars tillämpning inom förevarande verksamhetsområde mött stora svårigheter och endast småningom kunnat genomföras, har emellertid jämväl efter tiden för socialstyrelsens senare undersökning

verkat förkortande på arbetstiden. Givetvis har nämnda lagstiftning utövat inflytande i enahanda riktning jämväl beträffande övriga personalgrupper inom ifrågavarande näringsgrenar. Härtill kommer, att kollektivavtalen, som först under de senaste åren fått någon större anslutning inom hotell- och restaurangfacket, haft liknande verkningar. Jämväl i fråga om arbetstidens förläggning och rätten till semester torde kollektivavtalen ha medfört för personalen gynnsamma förändringar.

Arbetstidsförhållandena för arbetstagarna inom hotell- och restaurangbranschen lära sålunda ej blott under den senare tiden ha avsevärt förbättrats, utan torde denna utveckling i stor sett alltjämt fortgå. En annan omständighet av betydelse i förevarande avseende utgör de nya bestämmelserna i 5 § 1)—m), rörande resp. raster, nattvila, veckoledighet och semester, i den reviderade lagen om arbetarskydd. Dessa bestämmelser, som äga nära nog generell giltighet och sålunda omfatta bland annat alla grupper av företag och personal inom hotell- och restaurangbranschen, ha emellertid trätt i kraft först med innevarande år och lära givetvis ej ännu kommit till åsyftad tillämpning.

Man har sålunda här i landet en lagstiftning rörande arbetstidsförhållandena, vars genomförande, ehuru betydande framsteg gjorts och alltjämt göras, dock ännu lämnar åtskilligt övrigt att önska i fråga om hotellen och restaurangerna. I detta sakernas läge förefaller det, oberoende av vilken mening man än hyser om behovet av förbättrade arbetstidsförhållanden för hotell- och restaurangpersonalen, vara tvivelaktigt, om man f. n. bör påkalla vidtagande av ytterligare lagstiftningsåtgärder på området. Enligt styrelsens förmenande talar i stället åtskilligt för att man först borde söka att påskynda och intensifiera tillämpningen av den nu gällande lagstiftningen. Härför skulle emellertid i främsta rummet erfordras, att en förbättrad inspektions- och rådgivningsverksamhet kunde ägnas hotellen och restaurangerna. Då yrkesinspektionens tillsyn å dessa företag väsentligen tillkommer yrkesinspektrisen och hennes assistenter, torde det sålunda vara önskvärt att dessa inspektionskrafter åtminstone för någon tid erhöles en viss förstärkning.

Vad slutligen angår hotell- och restaurangpersonalens drickspenningfråga, har socialstyrelsen ägnat densamma en ganska omsorgsfull utredning, som dock ej lämnat något fullt övertygande svar beträffande önskvärdheten av denna avlöningsforms bibehållande eller avskaffande. Vilken mening man än kan hysa i denna fråga, anser socialstyrelsen emellertid, att tillfyllestgörande skäl icke föreligga, för att staten i detta enstaka avseende skulle frångå sin hittills iakttagna passiva hållning i avseende å avlöningsförhållandena inom de enskilda företagen. Man lär kanske även kunna förvänta, att en efter de varierande förhållandena uti olika slag av ifrågavarande företag bättre avpassad reglering skall erhållas, om dess åvägbringande överlämnas åt kollektivavtalen.

Socialstyrelsen anser sig alltså, åtminstone f. n., sakna skäl att med anledning av förut omförmälda, den 14 juni 1928 meddelade uppdrag föreslå annan åtgärd än någon förstärkning av den yrkesinspektrisen underordnade personalen.

I en vid 1937 års riksdag väckt motion, II: 165, hemställdes, att riksdagen måtte för sin del besluta att utesluta det i lagen om arbetstidens begränsning från lagens tillämpning upptagna undantaget för sådant arbete i hotell-, restaurang- eller kaféerörelse, som är att hänföra till allmänhetens direkta betjänande. Med anledning därav beslöt riksdagen, på hemställan av andra lagutskottet (utlåtande nr 12), att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa fortsatt utredning rörande lämpligheten av en

laglig reglering av arbetstiden för sådan hotell-, restaurang- och kafépersonal, som icke faller under lagen om arbetstidens begränsning, samt för riksdagen framlägga de förslag, till vilka utredningen kunde giva anledning.

Den 18 juni 1937 anbefalldes Kungl. Maj:ts socialstyrelsen att verkställa den av riksdagen begärda utredningen.

Vid 1939 års lagtima riksdag väcktes motion, II: 162, med hemställan att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:ts måtte anhålla om förslag till sådan ändring av allmänna arbetstidslagen, som möjliggjorde restaurang- och hotellpersonalens inordnande under densamma. Under hänvisning till nyssnämnda, socialstyrelsen givna uppdrag hemställde andra lagutskottet (utlåtande nr 14), att motionen icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd. Riksdagen beslöt i enlighet härmed.

Av socialstyrelsen år 1937 och senare verkställda undersökningar rörande arbetsförhållandena inom hotell- och restaurangnäringen.

1937 års undersökning.

I anledning av det socialstyrelsen den 18 juni 1937 meddelade uppdraget verkställde socialstyrelsen år 1937 undersökning av arbetsförhållandena inom hotell- och restaurangnäringen. Då, såsom förut nämnts, en liknande undersökning företogs 1929—1930 gavs åt 1937 års undersökning en jämförelsevis begränsad omfattning, och kom densamma att i främsta rummet avse större, i städer belägna företag med utskänkingsrättigheter och organiserad personal.

Undersökningen verkställdes dels genom en skriftlig, väsentligen av fackliga och vissa andra sammanslutningar besvarad enquête, dels ock genom en individuell, muntlig enquête. Undersökningen avsåg endast personal, som föll utanför allmänna arbetstidslagen. Säsongsföretagen uppmärksammades endast i mindre omfattning. Den skriftliga enquêten omfattade med hänsyn tagen till arbetsgivarsidans uppgifter 812 och med hänsyn till arbetstagar-sidans 733 företag, fördelade med hänsyn till arbetsgivarnas uppgifter å 164 restauranger med spriträttigheter, 24 restauranger med endast vin- och öl-rättigheter, 331 ölkaféer, 108 andra kaféer, 139 hotell med spriträttigheter samt 46 andra hotell jämte pensionat. Den muntliga enquêten avsåg 100 kaféer och 5 hotell med i regel fåtalig, oorganiserad personal.

Det beräknades att vid tidpunkten för undersökningen hela antalet företag inom hotell- och restaurangnäringen uppgick till omkring 17 000 och dess personal till minst 50 000 personer, av vilka omkring fyra femtedelar utgjordes av kvinnor. Av hela antalet arbetstagare inom näringen ansågs omkring en fjärdedel vara inbegripen under arbetstidslagen, under det att tre fjärdedelar, eller cirka 37 500, föll utom densamma, d. v. s. voro sysselsatta i företag med högst fyra arbetstagare eller, om de voro anställda i större företag, hade att direkt betjäna allmänheten.

Vid 1937 års undersökning, inhämtades därjämte bland annat följande:

Serveringstiden eller tiden för öppethållande var längst i hotell med sprit-rättigheter eller i två femtedelar av dem 16 timmar eller mer för dag samt

kortast i folkrestauranger med dylika rättigheter eller oftast kortare än 14 timmar för dag. Flertalet övriga företag hade en serveringstid om minst 14 timmar.

Tidigt öppnande förekom särskilt vid ölkaféerna, av vilka nära en fjärdedel öppnades före kl. 6 f. m. *Sen stängning* (utrymning) kännetecknade speciellt restaurangerna — utom folkrestaurangerna — vilka till stor del stängdes först kl. 24 eller senare. I stort sett ansågs serveringstiden i flertalet företag ha visat en tendens att bli längre och sluta senare.

Uppgifter om *nettoarbetstiden* — d. v. s. med raster oräknade — kunde i regel icke erhållas. Personalen intog i allmänhet sina måltider på arbetsplatsen, och rasterna voro icke till tiden för sitt infallande bestända utan togos, då så lämpade sig med hänsyn till arbetet. Stundom voro de ej heller av bestämd tidslängd. Arbetet bestod till avsevärd del av beredskapstjänst, och såsom tjänstgöringstid hade vid undersökningen betecknats den tid personalen hade att uppehålla sig på arbetsplatsen.

Bristen på lagstadgad arbetstidsbegränsning fylldes i viss mån genom *kollektivavtal*. Genom sådana avtal mellan Sveriges hotell- och restaurangpersonals förbund och olika arbetsgivarorganisationer var bruttoarbetstiden per vecka för minst 14 000 arbetstagare fastställd till ett tidsmått, som för kökspersonalen varierade mellan 51 och 57 timmar samt för serverings- och hotellpersonalen uppgick till 60 eller 63 timmar.

Den *faktiska genomsnittliga bruttoarbetstiden* per vecka för samtliga redovisade *årsföretag* och yrkesspecialiteter uppgick enligt arbetsgivarnas uppgifter till 60 och enligt personalens till 63 timmar. Tydligt hade emellertid i ganska stor utsträckning den avtalsenliga arbetstiden angivits såsom faktisk. Uppgifterna torde också företrädesvis ha avsett organiserad personal.

Beträffande arbetstidens längd i *olika slag av företag* fann man, att arbetstiden var längst i hotell o. d. — i genomsnitt 62 timmar enligt arbetsgivarna och 67 timmar enligt arbetstagarna i hotell med spriträttigheter samt 63 respektive 81 timmar i övriga hotell jämte pensionat. Därefter i fråga om arbetstidens längd kommo konditorier och nykterhetskaféer med 61 respektive 65 timmar. Kortaste arbetstiden förekom i folkrestaurangerna med spriträttigheter, 56 respektive 58 timmar. Övriga restauranger samt ölkaféerna intogo en mellanställning.

I fråga åter om arbetstidens längd för *olika yrkesspecialiteter* fann man den längsta arbetstiden förekomma för hotellpersonalen — d. v. s. sådan personal i hotell, som har att direkt betjäna allmänheten men icke att servera — vars genomsnittliga tjänstgöringstid per vecka upptogs enligt arbetsgivarna till 62 och enligt personalen till 77 timmar. Kortare arbetstid hade köks- och annan personal i inre tjänst, uppgående enligt arbetsgivarna till 58 och enligt personalen till 62 timmar. Vad slutligen angår serveringspersonalen uppgick dess genomsnittliga arbetstid till 60 timmar enligt arbetsgivarnas och 63 timmar enligt personalens uppgifter.

Summariskt taget torde kunna sägas, att tjänstgöringstiden per vecka uppgick till 60 timmar eller mer för kökspersonalen i minst en femtedel, för serveringspersonalen i ungefär två femtedelar och för hotellpersonalen i mer än fyra femtedelar av företagen.

Nu angivna siffror avsågo företag, där verksamheten fortgick året runt. *Säsongföretagen* visade, som man kunde förvänta, avsevärt högre siffror.

Av undersökningen framgick jämväl bland annat, att arbetstiden i de större städerna var avsevärt kortare än i de mindre samhällena och på landsbygden.

Några upplysningar om den faktiska *rastetidens* längd lämnade ej undersökningen.

En *jämförelse med närmast föregående undersökning* på området, 1929—

1930, syntes, ehuru jämförbarheten led av vissa brister, giva vid handen bland annat, att den för samtliga kategorier genomsnittliga tjänstgöringstiden per vecka sedan 1929 nedgått med 4 timmar enligt arbetsgivarnas och 10 timmar enligt personalens uppgifter — särskilt gällde detta i fråga om större företag. Utgår man från en år 1915 företagen liknande undersökning, utgjorde förkortningen 19 respektive 26 timmar. Samtidigt synes tiden för lokalernas öppethållande snarast ha förlängts.

Såsom förut berörts företogs vid socialstyrelsens senaste undersökning jämväl en uppgiftsinsamling medelst *individuellt utfrågande*. De av denna undersökning berörda företagen voro belägna dels i några större städer (Stockholm, Göteborg och Jönköping) till ett antal av 81, dels i några mindre uppsvenska städer (Enköping, Mariefred, Sigtuna och Strängnäs) till ett antal av 17. Därtill kommo 7 företag i ett par skånska orter (Eslöv och Kävlinge).

Den genomsnittliga tjänstgöringstiden per vecka, inklusive raster, uppgick för kökspersonalen till 69,9, för serveringspersonalen till 68,3 och för annan personal till 68,1 timmar. Tjänstgöringstiden i Stockholm och Göteborg var, med undantag för 2 hotell i Skåne, avsevärt kortare än i övriga orter.

I redogörelsen för undersökningen meddelas ur arbetsgivarnas svar på den skriftliga enquêten bland annat följande *erinringar* mot en vidgad lagstiftning i ämnet.

För företag med säsongbetoning skulle en utsträckt arbetstidsreglering medföra särskilt kännbara ekonomiska verkningar. Det skulle även möta stora svårigheter för dem att erhålla erforderligt ökad personal och att bereda denna bostäder. Vid förkortad arbetstid bleve det även nödvändigt att ersätta drickspengarna med fasta löner, varpå personalen skulle förlora.

Många företag bedreves i samband med bageri, handel eller annan rörelse.

Ett stort antal företag vore att anse såsom familjeföretag, i många fall med karaktär av »utvidgade hushåll», och sköttes av familjemedlemmar, eventuellt med hjälp av ett eller flera hembiträden e. d.

Överhuvudtaget måste det möta betänkligheter att inbegripa småföretagen under lagstiftningen.

En del arbetsgivare skulle emellertid ej ha så mycket att invända mot lagstiftningens utsträckande — särskilt uttalades denna mening av större företagare med kollektivavtal.

Vid undersökningen sökte man även vinna upplysning om *tillgången på arbetskraft* inom ifrågavarande yrken. En viss knapphet på arbetskraft yppades på flera håll — särskilt var så förhållandet med kökspersonalen.

Beträffande avlöningssätt och särskilt *drickspenningssystemet* för serverings- och hotellpersonal, som betjänar allmänheten, gav undersökningen medelst skriftligt förfarande följande resultat.

För *serveringspersonalen* var drickspengar med garanterad minimiinkomst den allmännast förekommande avlöningsformen eller vid 35,5 % av företagen. Därefter kom fast lön jämte drickspengar eller andel i betjäningssavgifterna i 31,6 %. Enbart fast lön förekom i 13 % och enbart drickspengar i 19,9 % av företagen — alla dessa procental enligt arbetsgivarnas uppgifter. Enligt personalen ställde sig förhållandena annorlunda. Sålunda uppgingo enligt dess uppgifter företagen med fast lön jämte drickspengar eller andel i betjäningssavgifterna till 68,3 %, under det de företag, där serveringspersonalen uppbar drickspengar med garanterad minimiinkomst, belöpte till 13,5 %; enbart fast lön förekom i 4,6 procent och enbart drickspengar i 13,6 % av företagen.

Av de stridiga uppgifterna ansågs emellertid framgå, att drickspengar fortfarande spela en stor roll för serveringspersonalen.

Hotellpersonalen avlönades enligt arbetsgivarnas uppgifter vid 67,4 % av företagen enbart med drickspengar; enligt personaluppgifterna uppgick motsvarande procenttal till 45,4. I olikhet med serveringspersonalen avlönades enligt arbetsgivarnas uppgifter hotellpersonalen i ett avsevärt antal fall, 24,5 % av företagen, med andel i betjäningsavgifterna, enbart eller med garanterad minimiinkomst. Särskilt gällde detta i fråga om hotell med spritträttigheter i de större städerna. Enligt personalens uppgifter skulle detta procenttal endast uppgå till 1,8.

Beträffande avlöningssättet företogs jämväl individuell utfrågning. Därvid utröntes bland annat, att av 123 i kaféer anställda serveringsbiträden 104 uppbero fast lön jämte drickspengar, under det 5 hade endast fast lön och 14 enbart drickspengar. Högsta genomsnittliga månadsinkomsten nåddes bland serveringsbiträden å kaféer o. d. i de större städerna av dem, som erhöilo fast lön jämte drickspengar; i de mindre orterna gav åter avlöning enbart i form av drickspengar den högsta inkomsten.

Åsikterna om drickspenningsystemets lämplighet voro växlande inom ifrågasvarande grupp av serveringspersonalen — många och måhända flertalet syntes dock finna dess bibehållande önskvärt.

Förekomsten av *fri kost* och *fri bostad* blev, såsom av viss betydelse för arbetstidsförhållandena, även uppmärksammas vid 1937 års undersökning. Därvid framgick, att fri kost i regel tillhandahölls arbetstagarna, under det fri bostad endast mer undantagsvis förekom (vid ungefär en femtedel av företagen enligt arbetsgivarnas och en tiondel enligt arbetstagarnas uppgifter).

Slutligen må ur redogörelsen anföras, att de *yrkesinspektörer*, som gjort särskilda uttalanden i frågan, förordat ytterligare reglering ehuru med framhållande av de svårigheter, som skulle möta. Yrkesinspektrisen framhåller bland annat, att arbetstidsförhållandena inom hotell- och restaurangnäringen under den senaste tiden avsevärt förbättrats tack vare ökad anslutning till personalorganisationen. En särlagstiftning syntes ej påkallad — endast utslutande av 1 § k) i allmänna arbetstidslagen — för såvitt man ej ville inbegripa småföretagen under regleringen.

Undersökning om högre befattningshavares arbetstid.

Genom en av socialstyrelsen utsedd delegation har verkställt en speciell undersökning rörande *hovmästares, kökschefers och kassörskors arbetstid*. Därvid framkom bland annat, att nämnda grupper hade en genomsnittlig normal tjänstgöringstid per vecka, måltidsrasterna inräknade, av för hovmästare 60,8 timmar enligt arbetsgivarnas och 63,3 timmar enligt personalens uppgifter, för kökschefer 59,8 respektive 62,0 timmar och för kassörskor 55,1 respektive 56,2 timmar. För samtliga dessa kategorier förekom även extra tjänstgöringstid; uppgifterna därom voro dock ganska osäkra.

Kompletterande undersökning 1943.

Vid 1937 års undersökning uppmärksammades endast i relativt ringa omfattning de små företagen, oaktat de utgöra den talrikare gruppen inom näringen. Till komplettering av 1937 års undersökning besökte på föranstaltande av socialstyrelsen befattningshavare inom den kvinnliga yrkesinspektionen i början av år 1943 ett antal hotell, pensionat, kaféer o. d., i det alldeles över-

vägande antalet fall hänförliga till småföretagen. Befattningshavarna lämnade sedan kortfattade rapporter om sina iakttagelser vid besöken. Innehållet i rapporterna, vilka berörde 81 företag med tillhoppa omkring 220 anställda, kan sammanfattningsvis angivas sålunda:

I icke så få av dessa små företag fanns ingen främmande arbetstagarer anställd, utan företagaren skötte rörelsen med hjälp av en eller flera medlemmar av sin familj eller något tillfälligt biträde. Även i de fall, då en eller annan främmande arbetstagarer var anställd, arbetade företagaren i regel med i rörelsen och torde ofta ha haft den längsta arbetstiden. I företag med en anställd syntes företagaren (vanligen en kvinna) oftast arbeta skift om skift med den anställda. För de anställda föreföll arbetstiden vanligen vara ganska lång — i många fall överstigande 10 timmar om dagen och stundom uppgående till 12 à 14 timmar. Att märka är dock, att här var fråga om bruttoarbetstid och att arbetstiden för såväl serverings- som hotellpersonal i avsevärd mån innefattade perioder av enbart beredskap. Å andra sidan framgick av redogörelserna, att arbetet ofta slutade relativt sent. Särskilt besvärande syntes i en del små hotell passningen av nattklockan vara efter en lång arbetsdag.

Här åsyftade arbetstagarer voro vanligen tillförsäkrade periodvis återkommande hel- och halvlediga dagar — ej alltför sällan en hel- och en halvledig dag i veckan. Givetvis ställde sig emellertid arbetsförhållandena ganska olika i hotellen och kaféföretagen.

Där den anställda personalen utgjordes av endast en arbetstagarer, tjänstgjorde denna, åtminstone i vad Stockholm och Stockholmstrakten angår, i flertalet fall uti hotellen såsom städerska och tillika såsom hembittråde åt företagaren. Först vid ett personalantal av 4 eller flera tillkom i dessa företag en kokerska. I kaféföretagen hade man, när främmande arbetstagarer behövde anlitas, i första hand funnit påkallat att anställa en eller två servitriser. Köksarbetet sköttes ofta av företagaren. De anställdas arbete i de små hotell- och kaféföretagen var ofta mycket likartat med det, som åligger hembitträderna i enskilda hushåll.

Personalen i de små hotell- och kaféföretagen var i alldeles övervägande mån icke organiserad.

Med hänsyn till frågan om den lagstadgade arbetstidsregleringens utsträckande till att gälla jämväl för de små företagen och till de arbetstagarer, som hade att direkt betjäna allmänheten, gjordes givetvis olika meningar gällande. Arbetstagarer, som hade längre arbetstid än den i lagen medgivna, torde väl oftast ej haft något att erinra mot den ifrågavarande lagstiftningsåtgärden. Emellertid syntes på sina håll, särskilt givetvis där personalen på det hela taget arbetade under tillfredsställande betingelser, intresset för en dylik åtgärd ej vara vidare starkt. Ett par servitriser uttalade sitt ogillande av åtgärden, enär den skulle minska deras arbetsförtjänst. Å arbetsgivarsidan avrådde man i regel kraftigt från utsträckning av arbetstidsregleringen. Den vore onödig, då arbetstiden i stor utsträckning ej vore effektiv utan medgäve talrika vilopausar. Förkortning av arbetstiden skulle nödvändiggöra ökning av personalen, och den därav föranledda ökade kostnaden skulle många småföretag ej kunna bära. En arbetstidsreglering skulle för övrigt leda till noggrannare och hårdare utnyttjande av arbetstagarerna.

Antalet organiserade och oorganiserade arbetstagarer inom näringen m. m.

Enligt av socialstyrelsen gjord undersökning har antalet organiserade arbetstagarer inom näringen, vilket vid 1937 års undersökning ansågs uppgå

till minst 14 000, vid årsskiftet 1942/43 stigit till 17 655. Då kollektivavtal gällde även till förmån för oorganiserade arbetstagare, som sysselsattes i företag, där sådant avtal gällde, torde på denna grund kollektivavtalad arbetstidsreglering tillgodokomma omkring 5 000 arbetstagare. Vidare torde ett icke alldeles obetydligt antal oorganiserade arbetstagare, som stode utan dylik subsidiär tillämpning av kollektivavtal, vara underkastade arbetstidslagen. Då hela antalet arbetstagare inom näringen uppginge till omkring 50 000, skulle sålunda ungefär hälften av dem ha sin arbetstid reglerad genom kollektivavtal eller lagstiftning, under det att en vidgad arbetstidslagstiftning sannolikt skulle vara av särskilt intresse för den andra hälften eller omkring 25 000 arbetstagare.

I detta sammanhang må omnämnas, att genom beslut av arbetsrådet från tillämpning av allmänna arbetstidslagen undantagits, bland andra, hovmästare, servitörer och servitriser samt portier, vaktmästare, städerskor, springpojkar, telefonister och baderskor i hotell. Underkastade lagen ha åter ansetts vara köks- och källskänkspersonal (såsierer, hushållerskor, kokerskor, stekerskor, köksbiträden, diskerskor, källskänkor och källskänksbiträden m. fl.), restaurangstäderskor, tvätterskor, drängar, kuskar, chaufförer, maskinister och montörer. De s. k. restaurangkassörskorna intaga enligt arbetsrådets beslut en varierande mellanställning, beroende av arbetsuppgifterna i de särskilda fallen.

Vissa kollektivavtalsbestämmelser om lön och arbetstid för hotell-, restaurang- och kafépersonal.

Det synes för ett bedömande av frågan om lagstadgad arbetstidsreglering för hotell-, restaurang- och kafépersonal vara av värde att äga kännedom om de löne- och arbetstidsbestämmelser, som jämlikt kollektivavtal gälla inom branschen. Lönebestämmelserna torde vara av intresse allenast såvitt angår frågan om personalens avlöning utgår i form av fast lön eller drickspenningar. Jag anser mig därför böra lämna en redogörelse härför, vilken emellertid inskränkts att avse de viktigaste arbetarkategorierna enligt de kollektivavtal som år 1943 gällde mellan 1) Sveriges arbetsgivareförening för hotell- och restauranter och restauranternas arbetsgivareförening, å ena, samt Sverges hotell- och restaurangpersonals förbund, å andra sidan (stora hotell- och restaurangavtalet); 2) restauranternas arbetsgivareförening, å ena, samt förbundet, å andra sidan, rörande villkoren för hos kaféaktiebolaget Norma anställd personal; 3) Stockholms kaféidkareförening, å ena, samt förbundet, å andra sidan; samt 4) vissa innehavare av nykterhetskaféer, konditorier och barer i Stockholm, å ena, samt förbundet, å andra sidan.

Vad först *lönerna* angår är enligt stora hotell- och restaurangavtalet serveringspersonalen berättigad att för utfört arbete av gäst bekomma serveringsavgift, motsvarande 10 % av de serverade varornas sammanlagda utförsäljningspris. Fast anställd serveringspersonal garanteras av arbetsgivaren en viss minimiinkomst per månad, så bestämd att, därest den serverandes omställningssumma vid full arbetstid i medeltal per kalendermånad under en

period av två kalendermånader icke uppgår till sådant belopp, att tio procent därav utgör minst ett efter ortsgrupper och tillvaron eller frånvaron av sprit-utskänkningsrättigheter bestämt belopp, arbetsgivaren till den serverande för var och en av tidsperiodens månader utbetalar en summa, motsvarande det belopp, varmed tio procent av omsättningssumman understiger nyssnämnda efter ortsgrupper etc. bestämda belopp. För extra serveringspersonal utgår serveringsavgift enligt samma grunder som för den fast anställda personalen, dock att den garanterade minimiinkomsten är bestämd per dag. — Hotellpersonalens kontanta inkomst består av antingen drickspenningar med viss kontant lön såsom utfyllnad eller andel i betjäningsavgift eller kontant lön. Arbetsgivaren äger med nedan angivna undantag bestämma vilket av dessa betalningssystem, som skall tillämpas vid företaget. Vid företag, där hotellpersonalens antal under den tid av året hotellet hålles öppet i genomsnitt uppgår till minst fem, skall betjäningsavgiftssystemet införas i stället för systemet med drickspenningar, när personalförbundet härom gör framställning och styrker, att minst hälften av personalen så önskar. Vid företag, där hotellpersonalens antal under den tid av året hotellet hålles öppet i genomsnitt understiger fem, skall systemet med kontantlön i stället för drickspenningar genomföras, när personalförbundet härom gör framställning och styrker, att minst hälften av personalen så önskar.

Å kaféaktiebolaget Norma åtnjuter däremot jämväl serveringspersonal fast lön av arbetsgivaren. För servitriser, vilka kunna beräknas erhålla utfyllnad å lönen i form av drickspenningar, är den kontanta månadslönen dock bestämd till betydligt lägre belopp än för övriga kategorier (köksbiträde 115, diskerska 110, diskplockerska 105, brickflicka 80 och servitris 55 kronor, allt enligt 1943 års avtal).

Enligt det för år 1943 gällande avtalet mellan Stockholms kaféidkareförening och personalförbundet äro förhållandena, bortsett från smärre variationer i månadslönebeloppen, lika med de för Normas personal gällande.

Jämväl enligt det härovan under 4) omnämnda avtalet utgår till servitriser fast lön men med betydligt lägre belopp än för övriga.

Vad angår *arbetstiden* stadgas i § 3 av 1943 års stora hotell- och restaurang-avtal, bland annat:

1. För *personal, som faller under lagen om arbetstidens begränsning*, är arbetstiden den enligt lag fastställda. Måltidsrasternas längd må ej överstiga i genomsnitt 22½ timmar per tre arbetsveckor.

För sådan *ekonomipersonal, vilken icke är att hänföra till arbetare, som falla under lagen om arbetstidens begränsning*, är arbetstiden densamma som ovan i första stycket sägs.

2. *Annan än i mom. 1 omförmäld personal* är skyldig tjänstgöra under en ordinarie arbetstid av 177 timmar per tre arbetsveckor, inberäknat måltidsrasterna, dock att för hotellpersonal vid företag med i regel högst fem anställda i hotellrörelsen den ordinarie arbetstiden skall vara 186 timmar. Måltidsrasternas längd skall i genomsnitt vara 22½ timmar per tre arbetsveckor.

Dylik personal är dessutom skyldig att på arbetsgivarens begäran utföra övertidsarbete, dock högst 10 timmar per månad.

5. Oberoende av vad som ovan i mom. 1 och 2 stadgas skall vid s. k. kaféföretag i fråga om arbetstiden gälla följande:

För personal, som faller under lagen om arbetstidens begränsning, är arbetstiden $8\frac{1}{2}$ timmar per dag, vilken arbetstid i regel skall uttagas i en följd. Arbetstiden per vecka blir 51 timmar. Under arbetstiden intagas måltiderna. Dessutom är dylik personal skyldig att på arbetsgivarens begäran utföra övertidsarbete i den omfattning nämnda lag medger.

För personal, som ej faller under lagen om arbetstidens begränsning, är arbetstiden:

för kökspersonal 114 timmar per två veckor, högst 60 timmar per vecka;
för all annan personal 118 timmar per två veckor, högst 63 timmar per vecka.

Kollektivavtalet mellan Stockholms kaféidkareförening samt förenämnda personalförbund innehåller bland annat följande bestämmelser om arbetstid:

1. För personal, som faller under lagen om arbetstidens begränsning, är arbetstiden $8\frac{1}{2}$ timmar per dag, vilken arbetstid i regel skall uttagas i följd. Arbetstiden per vecka blir 51 timmar. Under arbetstiden intagas måltiderna. Dessutom är dylik personal skyldig att på arbetsgivarens begäran utföra övertidsarbete i den omfattning nämnda lag medger.

För personal, som ej faller under lagen om arbetstidens begränsning gäller, att arbetstiden för kökspersonalen är:

114 timmar per 2 veckor, högst 60 timmar per vecka, samt för all annan personal

118 timmar per 2 veckor, högst 63 timmar per vecka.

2. Arbetstiden får icke någon dag överskrida 12 timmar. Den tid, som åtgår för redovisning och eventuell städning, räknas in i den ordinarie arbetstiden.

I kollektivavtalet för den hos Norma anställda personalen finnas följande bestämmelser av intresse i förevarande sammanhang:

1. För kökspersonal är arbetstiden $166\frac{1}{2}$ timmar per tre arbetsveckor, högst 60 timmar per vecka, inberäknat måltidsrasterna. Arbetstiden per vecka skall vara sammanhängande och får ingen dag överskrida 12 timmar, inberäknat måltidsrasterna. Måltidsrasternas längd per tre arbetsveckor utgör $22\frac{1}{2}$ timmar. Personalen är skyldig att på arbetsgivarens begäran utföra övertidsarbete i den omfattning lagen om arbetstidens begränsning medger.

2. För annan personal är arbetstiden 177 timmar per tre arbetsveckor, högst 63 timmar per vecka, inberäknat måltidsrasterna; dock att för kassabiträde, som icke betjänar allmänheten, arbetstiden är $166\frac{1}{2}$ timmar. Arbetstiden får ingen dag överskrida 12 timmar inberäknat måltidsrasterna. Måltidsrasternas längd per tre arbetsveckor utgör $22\frac{1}{2}$ timmar.

Personalen är härutöver skyldig att på arbetsgivarens begäran utföra övertidsarbete, dock högst 10 timmar per månad. Den tid, som åtgår för serveringspersonalens redovisning, räknas som arbetstid.

Det under 4) här ovan omnämnda avtalet innehåller följande bestämmelser om arbetstid:

1. För personal, som faller under lagen om arbetstidens begränsning, är arbetstiden $8\frac{1}{2}$ timmar per dag, vilken arbetstid i regel skall uttagas i en följd. Arbetstiden per vecka blir 51 timmar. Under arbetstiden intagas måltiderna. Dessutom är dylik personal skyldig att på arbetsgivarens begäran

utföra övertidsarbete i den omfattning nämnda lag medgiver. Ovanstående gäller även brickflickor.

För personal, som ej faller under lagen om arbetstidens begränsning, gäller, att arbetstiden för kökspersonalen och brickflickor är

114 timmar per 2 veckor, högst 60 timmar per vecka, samt för all annan personal

120 timmar per 2 veckor, högst 63 timmar per vecka.

(Förklaring: Dessa bestämmelser innebära, att om t. ex. arbetstiden för kökspersonal en vecka är 60 timmar, får arbetstiden den andra veckan i tvåveckorsperioden icke överstiga 54 timmar och för annan personal respektive 63 och 57 timmar per vecka.)

2. Arbetstiden får icke någon dag överstiga 12 timmar. Den tid, som åtgår för redovisning och eventuell städning, räknas in i den ordinarie arbetstiden.

Av nu omnämnda avtal beröras av avtalet under 1) 600 arbetsgivare med omkring 16 000 anställda, av avtalet under 2) omkring 600 anställda, av avtalet under 3) kafédikareföreningens 221 medlemmar med omkring 1 000 anställda, varjämte genom särskilda förbindelser avtalets bestämmelser följas av 101 ölkaféer med omkring 350 anställda, samt av avtalet under 4) 500—600 företag i Stockholm med omkring 2 600 anställda.

Förslag av socialstyrelsen till arbetstidslag för hotell, restauranger och kaféer.

Såsom förut nämnts anbefalldes Kungl. Maj:t den 18 juni 1937 socialstyrelsen att verkställa den av samma års riksdag begärda utredningen rörande lämpligheten av en laglig reglering av arbetstiden för sådan hotell-, restaurang- och kafépersonal, som icke fölle under lagen om arbetstidens begränsning. Socialstyrelsen, som i anledning därav låtit verkställa de undersökningar, för vilka förut redogjorts, har slutfört nämnda uppdrag genom avlåtande med skrivelse den 10 september 1943 av förslag till dels *arbetstidslag för hotell, restauranger och kaféer*, dels ock *lag om ändrad lydelse av 1 och 10 §§ lagen den 16 maj 1930 (nr 138) om arbetstidens begränsning*. Lagförslagen torde såsom bilaga (*Bilaga B*) få fogas till protokollet i detta ärende.

Behovet av vidgad legal arbetstidsreglering.

Socialstyrelsen framhåller i sin nyssnämnda skrivelse, att arbetstiden i hotell, restauranger och kaféer måste, även om svårartade missförhållanden endast sällan torde förekomma, i stor omfattning få anses väl lång. Särskilt framträdde detta vid en jämförelse med den i allmänhet för arbetarna gällande lagstadgade arbetstidsbegränsningen och synnerligast som många arbetstagare inom nämnda företag redan tillgodonjöte sådan begränsning. Vidare måste de förhållanden, under vilka ifrågavarande personal utförde sitt arbete, särskilt med hänsyn till det i stor utsträckning förekommande nattarbetet, i många fall betecknas såsom mindre tillfredsställande i hygieniskt avseende. Uppmärksammas borde även att cirka fyra femtedelar av personalen utgjordes av kvinnor, d. v. s. arbetstagare, som i allmänhet ansågs vara i särskilt behov av skydd mot överansträngning och ohälsa. En

stor del av den kvinnliga personalen inom branschen torde, yttrar socialstyrelsen slutligen, befinna sig i åldern 20—35 år, d. v. s. den ålder, då kvinnan helst borde bilda familj och föda barn. En lång arbetstid måste i viss mån hindra nämnda önskemåls förverkligande samt fullgörandet av kvinnans uppgifter i allmänhet inom familjelivet. Det syntes sålunda jämväl från befolkningspolitisk synpunkt finnas skäl för ifrågasatt lagstiftningsåtgärd.

Emellertid finnes även skäl, som talade *mot* den ifrågasatta arbetstidsregleringen. I avseende härå yttrar socialstyrelsen:

Emot den ifrågasatta regleringen åter talar bland annat, att införande av lagstadgad arbetstidsbegränsning i allmänhet för företagen medför en del svårigheter och ökade omkostnader, vilket i sin ordning leder till fördyring för konsumenterna. Inom hotell-, restaurang- och kafénäringen torde det ej finnas möjlighet att i avsevärd mån kompensera arbetstidsförkortning genom rationaliseringsåtgärder. I många fall är också det arbete, varom här är fråga, tidvis ganska lindrigt eller intermittent eller har karaktär allenast av beredskapstjänst. Särskilt gäller detta kanske om serveringspersonalens arbete. Den fortgående ökningen av personalens fackliga organisering och därmed följande ökad tillämpning av kollektivavtalens arbetstidsbegränsning kan också synas i viss mån onödiggöra lagstiftning. Slutligen må framhållas, att tillgången på yrkeskunnig personal på senare tid ofta varit knapp, och särskilt torde så vara förhållandet för närvarande.

Beträffande den allmänheten direkt betjänande personalen, d. v. s. serverings- och viss hotellpersonal, kan det ej bestridas, att en arbetstidsförkortning genom bortfallande av en del möjligheter att erhålla drickspengar måste medföra risk för inkomstminskning. Med personalens fortgående organisering torde dock denna risk i viss mån reduceras genom garanterad minimiinkomst e. d.

Lagstiftning på ifrågasatt område möter, såsom erfarenheten redan visat i fråga om kökspersonalen i de större företagen, särskilda svårigheter och betänkligheter. Arbetsförhållandena för olika företag och yrkesspecialiteter äro synnerligen olikartade. Med hänsyn till den långa tiden för öppet hållande och den ojämna publikfrekvensen under olika tider måste arbetet rätt allmänt bedrivas med skiftväxling, stundom av ganska invecklad beskaffenhet. Framhållas må slutligen, att lagstiftaren på förevarande område måste taga hänsyn till allmänhetens behov på ett annat sätt än som varit påkallat vid utformande av de förut utfärdade arbetstidslagarna. Möjligheten för allmänheten att i skälig mån vid lämpliga tider finna tillgång till härbärg och förtäring är nämligen tydligtvis — oavsett andra omständigheter av betydelse för öppet hållandet — nära beroende av arbetstidens reglering i hotell, restauranger och kaféer.

Sammanfattningsvis anför socialstyrelsen slutligen att, ehuru skäl icke saknades för styrelsen att, liksom styrelsen gjorde i sitt yttrande den 3 september 1932, ställa sig tveksam till frågan om ytterligare lagstiftning på området, styrelsen nu likväl ansåge sig, med hänsyn till den fortskridande utvecklingen på det sociala området och särskilt beträffande arbetstidslagstiftningen, böra förorda utsträckning av den lagstadgade arbetstidsregleringen inom ifrågasatt näring. I betraktande av vad styrelsen anfört *mot* vidgad arbetstidsreglering syntes det emellertid styrelsen vara påkallat att vid lagstiftningen i ämnet framgå med varsamhet.

Det sätt, varpå lagstiftningen bör genomföras.

Den tilltänkta arbetstidsregleringen kan genomföras antingen genom ändring av allmänna arbetstidslagen eller genom en ny speciallag på arbetstidsregleringens område.

Det förra tillvägagångssättet skulle väsentligen bestå i uteslutande ur 1 § allmänna arbetstidslagen av det i dess andra stycke under k) förekommande undantaget för sådant arbete i hotell-, restaurang- eller kaféerörelse, som är att hänföra till allmänhetens direkta betjänande.

Socialstyrelsen anför rörande detta alternativ:

Till förman för nu antydda sätt för frågans lösning kan, förutom dess enkelhet från lagstiftningssynpunkt, anföras, att detsamma för de större företagen ej skulle medföra någon besvärande nyhet utan i regel endast en utvidgning av en redan tillämpad arbetstidsreglering. Vidare skulle givetvis också den precisering av arbetstidslagens innebörd, som arbetsrådets talrika prejudikat innebära, komma till nytta vid regleringens utvidgade tillämpning. — För övrigt skulle borttagandet av berörda undantagsbestämmelse åt arbetstidslagens tillämpning i avseende å hotell, restauranger och kaféer giva ett mycket vidgat område. Från att nu endast avse den s. k. ekonomipersonalen i de större företagen skulle nämligen lagen komma att äga tillämpning jämväl ej blott på den talrika gruppen av sådana nämnda företags arbetstagare, som direkt betjäna allmänheten, än även på såväl ekonomipersonal som allmänheten direkt betjänande arbetstagare i ett stort antal företag, vilka förut på grund av för fåtalig ekonomipersonal ej varit inbegripna under lagen — annan personal medräknas nämligen ej nu i det för lagens tillämplighet avgörande arbetarantalet. Sannolikt skulle genom åsyftade lagstiftningsåtgärd den lagstadgade arbetstidsregleringen i avseende å hotell, restauranger och kaféer komma att omfatta inemot tre gånger så många arbetstagare som förut.

En förutsättning för anlåtande av ifrågavarande tillvägagångssätt torde emellertid vara, att man låter lagstiftningsåtgärden väsentligen stanna vid berörda uteslutning och icke anser sig tillika böra i lagen vidtaga andra ändringar i sak. I en lag av den allmängiltiga läggning som arbetstidslagens synes det nämligen icke lämpligen låta sig göra att infoga specialbestämmelser för en särskild verksamhetsgren. Då nu socialstyrelsen funnit sig föranlåten att för ifrågavarande slag av verksamhet föreslå vissa avvikelser från lagen beträffande bland annat tillämpningsområde, arbetstid, övertidsarbete och arbetsrådets sammansättning, har styrelsen icke ansett sig kunna tillämpa detta tillvägagångssätt. Anmärkas må för övrigt, att, då det nu gäller ett med hänsyn till arbetstiden så pass svårreglerat område som hotell-, restaurang- och kafénäringen, det torde vara lämpligt att följa det exempel, som lantarbetstids- och arbetstidslagen för detaljhandeln (detaljhandelslagen) givit, och åt förevarande lagstiftning giva allenast provisorisk giltighet.

Socialstyrelsen anser det möjligen kunna ifrågasättas att låta de arbetstagare i hotell-, restaurang- och kaféföretag, som nu vore inbegripna under allmänna arbetstidslagen, kvarstå under denna lag och låta den nya speciallagen i ämnet endast äga tillämpning å arbetstagare, som hittills saknat lagstadgad arbetstidsbegränsning. En sådan anordning skulle emellertid, säger styrelsen, med all sannolikhet vara ägnad att medföra osäkerhet och förvirring i lagtillämpningen. Styrelsen anser sig därför böra förorda, att de båda grupperna av arbetstagare inbegreps under en gemensam ny lagstiftning.

Mot socialstyrelsens förslag att genomföra den tilltänkta arbetstidslagstiftningen i form av en ny speciallag har skiljaktig mening anförts av en av styrelsens ledamöter, byråchefen Nyström, vilken — efter att ha anförts att huvudskälet till att styrelsen förordat speciallagstiftning syntes vara, att hänsyn ansetts böra tagas till vissa särdrag rörande hotell-, restaurang- och kafépersonalens arbetstid, speciellt i dess samband med det ännu förhärskande drickspenningssystemet — förklarar sig ej ha blivit övertygad av detta och övriga anförda skäl mot arbetstidsreglering inom hotell- och restaurangnäringen på den allmänna arbetstidslagens grund. Reservanten påpekar, att den av socialstyrelsen ifrågasatta arbetstiden för serverings- och viss hotellpersonal blott med några timmar i veckan överstege motsvarande veckoarbetstid på åttatimmarsdagens grund. Det förefölle honom som om det aktuella spörsmålet inom den lagstadgade arbetstidsregleringen i vårt land icke skulle vara att åstadkomma nya speciallagar utan att söka förenhetliga den redan förefintliga, något vildvuxna floran av författningar på detta område.

Lagens tillämpningsområde.

En huvudfråga beträffande en arbetstidslagstiftning på förevarande område är, huruvida tillämpningsområdet skall, såsom för allmänna arbetstidslagen, begränsas till företag med flera än fyra arbetstagare eller om det skall vidgas genom minskning av nämnda antal eller genom att lagens tillämplighet gjordes helt oberoende av arbetstagarantalet.

Socialstyrelsen anför härom:

Med vidhållande för den nya lagen av allmänna arbetstidslagens arbetstagarantal såsom förutsättning för den lagstadgade arbetstidsregleringens tillämpning skulle den lagstadgade arbetstidsregleringen ändock komma att få ett mycket vidgat tillämpningsområde — måhända bortåt tre gånger större än för närvarande. Till förmån för nu berörda begränsning talar bland annat, att lagstadgad arbetstidsbegränsning i stort sett måste drabba de små företagen särskilt hårt. Dessa ha nämligen i regel ej blott svagare ekonomisk förmåga att bära därav föranledda ökade kostnader utan även mindre möjlighet att ordna upp arbetet efter växlande förhållanden, exempelvis vid sjukdomsfall bland personalen eller tillfälligt ökad publikfrekvens. Småföretagen utgöra ofta endast en utvidgning av det enskilda hushållet men fylla i många fall ett verkligt behov inom konsumtionen. Av verkställda undersökningar synes även framgå, att lagstadgad arbetstidsbegränsning sannolikt skulle tvinga en del av de minsta företagen att upphöra med rörelsen — i vissa fall tydligtvis till kännbar olägenhet för allmänheten.

Ser man emellertid till de förhållanden, varunder arbetet inom hotell-, restaurang- och kafébranschen bedrives, lära dessa sannolikt i stort sett vara sämre i de små företagen än i de större — detta kanske särskilt i fråga om lokalerna. Arbetet i småföretagen anses även ofta vara synnerligen jäktigt. Å andra sidan förekommer antagligen mindre nattarbete i småföretagen än i de stora. Vidare lär väl oftast arbetet i småföretagen vara mer omväxlande och mindre noggrant reglerat än i storföretagen. Beträffande slutligen möjligheten till kontroll å lagens efterlevnad är det uppenbart, att denna skulle bliva skäligen svag i fråga om de mycket talrika småföretagen.

Vid övervägande av de skäl, som talade för och mot en utvidgning av den lagstadgade arbetstidsbegränsningen till att omfatta jämväl företag med mindre än fem arbetstagare, säger sig socialstyrelsen ha funnit skälig hänsyn till arbetarskyddets krav påkalla sådan utvidgning. Å andra sidan hade styrelsen ej ansett sig kunna föreslå en obegränsad utvidgning utan trott sig böra förordna en medelväg. Styrelsen hade därvid stannat för att tillstyrka en sådan utvidgning, att den ifrågavarande arbetstidsbegränsningen skulle avse företag med i regel fler än två arbetstagare. Till följd av bristande statistiskt material låte det sig ej göra att beräkna hur många arbetstagare den lagstadgade arbetstidsregleringen efter denna utvidgning skulle komma att omfatta. Ehuru arbetstidsregleringen med den avgränsning socialstyrelsen sålunda förordade skulle beredas ett avsevärt ökat tillämpningsområde, anser styrelsen densamma dock komma att i stort sett endast träffa yrkesmässigt bedrivna företag, varemot familjeföretagen lämnades utanför.

Den principiella inställningen i yttrandena över socialstyrelsens förslag.

Över socialstyrelsens förslag ha yttranden avgivits av statskontoret, riksförsäkringsanstalten, arbetsrådet, kommerskollegium, statens arbetsmarknadskommission, överståthållarämbetet, länsstyrelserna i Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Jönköpings, Kalmar, Malmöhus, Göteborgs och Bohus samt Norrbottens län, svenska arbetsgivareföreningen, landsorganisationen i Sverige, de anställdas centralorganisation (Daco), handelns arbetsgivareorganisation, Sveriges arbetsgivareförening för hotell och restauranter, restauranternas arbetsgivareförening, Sverges hotell- och restaurangpersonals förbund, tjänstemannaförbundet för hotell och restauranger, Sveriges kökschefers förening, Sveriges restaurangkassörskeförening, föreningen allmännyttiga kafébolag, Stockholms kaféidkareförening, Sveriges kafé- och konditoriägareförbund, Göteborgs kafé- och restaurangförening, Sveriges hovmästares förening, Sveriges konditor-förening och svenska turisthotellens riksförbund.

Frågan huruvida lagstiftning bör komma till stånd.

I princip tillstyrkes socialstyrelsens förslag av *riksförsäkringsanstalten, statens arbetsmarknadskommission* — »ur de synpunkter kommissionen har att beakta» — *länsstyrelserna i Stockholms och Kalmar län, landsorganisationen, Daco, Sverges hotell- och restaurangpersonals förbund, tjänstemannaförbundet för hotell och restauranger, Sveriges restaurangkassörskeförening, Sveriges hovmästares förening och Sveriges kökschefers förening.*

Även *överståthållarämbetet* tillstyrker förslaget, men då ämbetet samtidigt förordar, att lagen icke skall träda i kraft förrän vid den framtida tidpunkt Konungen kan finna skäl bestämma, vilket under nu rådande förhållanden syntes böra äga rum först då en eventuellt begynnande ökad tillgång på arbetskraft kan komma att göra sig gällande, intar ämbetet i sak ungefär samma ståndpunkt som åtskilliga av dem, vilka avstyrkt förslaget.

Förslaget avstyrkes av *statskontoret, kommerskollegium, länsstyrelserna i Södermanlands, Malmöhus, Göteborgs och Bohus samt Norrbottens län, svenska arbetsgivareföreningen, Sveriges arbetsgivareförening för hotell och restauranter, restauranternas arbetsgivareförening, handelns arbetsgivareorganisation, Stockholms kaféidkareförening, Sveriges kafé- och konditoriägareförbund, Göteborgs kafé- och restaurangförening, föreningen allmännyttiga kafébolag, svenska turishotellens riksförbund och Sveriges konditorförening.*

Länsstyrelsen i Jönköpings län är tveksam, huruvida den föreslagna regleringen bör genomföras. *Länsstyrelsen i Uppsala län* biträder förslaget i princip men anser, att frågan bör få vila i avvaktan på att livet återtager sin normala gång.

Arbetsrådet yttrar sig ej i frågan huruvida lagen bör komma till stånd eller ej.

I de tillstyrkande yttrandena anföres allenast, att arbetargrupperna inom hotell, restauranger och kaféer i stor utsträckning hade en arbetstid, som ganska avsevärt överstege den enligt allmänna arbetstidsregleringen gällande samt att behov av lagstadgad arbetstidsreglering för berörda grupper förty föreläge.

Åtskilliga av de avstyrkande yttrandena avböja icke i princip arbetstidsreglering för ifrågavarande personal men anföra, att det icke är lämpligt att under nu rådande förhållanden införa sådan lagstiftning. Därvid har särskilt åberopats bestämmelserna om prisstopp samt bristen på arbetskraft.

Beträffande prisstoppssynpunkten anför *kommerskollegium*:

Det är givet, att då den allmänna ekonomiska politiken är inriktad på en stabilisering av prisnivån i olika hänseenden, det måste leda till rubbningar i företagens kalkyler i händelse åtgärder vidtagas, som i någon mera betydande omfattning rubba de förutsättningar, på vilka prissättningen av företagens produkter är baserad. Då prisnivån givetvis är speciellt känslig för rubbningar inom rörelser, som ha med livsmedelsdistributionen att göra, så kan befarias att, även om förändringen i och för sig måhända icke skulle bli alltför betydande, den dock kan giva upphov till återverkningar i pris- och lönehänseende. Kollegium vill därför ifrågasätta, huruvida icke den status-quo-politik, som följts i fråga om prisläge i allmänhet, bör föranleda den konsekvensen, att även en sådan reform som här är i fråga får anstå, till dess att den fria prisbildningen åter kan göra sig gällande.

Vad angår bristen på arbetskraft har särskilt i de olika arbetsgivar-sammanslutningarnas yttranden påpekats, att den nuvarande stora bristen på arbetskraft gjorde det synnerligen svårt för företagen att redan med nu gällande ordning anskaffa erforderlig arbetskraft och att om lagstiftningen komme till stånd därav följde behov av än större tillgång på personal.

Svenska arbetsgivareföreningen framhåller sålunda att — oberoende av bedömningen med hänsyn till förhållandena inom branschen under normala tider av frågan huruvida en arbetstidslagstiftning överhuvudtaget borde genom-

föras på detta område — den nuvarande tidpunkten i varje fall vore mycket illa vald för genomförandet av en dylik lagstiftning. Den stora brist på arbetskraft som för närvarande rådde gjorde det angeläget, att den arbetskraft, som funnes anställd inom näringsgrenen, kunde effektivt utnyttjas. En lagstiftning på detta område berörde dessutom i mycket hög grad allmänheten. Möjligheten att särskilt vid resa utan alltför stora svårigheter kunna erhålla förplägnad vore av stor betydelse särskilt nu, då på grund av med kristiden sammanhängande arbetsförhållanden många tvingades att under längre eller kortare tider uppehålla sig på annan ort än sin hemort.

De länsstyrelser, vilka avstyrkt förslaget, ha också särskilt betonat bristen på arbetskraft. *Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* framhåller, att om lagstadgad arbetstidsbegränsning infördes för den rent säsongbetonade rörelse, som uppstått i länet som en följd av turist- och sommarnöjestratiken, den redan nu föreliggande svårigheten för arbetsgivarna att uppbringa erforderlig personal torde bli praktiskt taget oöverstiglig inför tvånget av ytterligare personalökningar. För arbetstagarna, som åtagit sig ifrågavarande kortvariga säsongarbete oftast just med tanke på att genom en extra anspänning av krafterna under en kort tid få en god inkomst, kunde enligt länsstyrelsens mening antagas, att utsikten till lindrigare arbetsvillkor genom begränsad arbetstid icke uppvägde värdet av den minskning i drickspenningsinkomster, som den inskränkta arbetstiden medförde.

Statskontoret synes — oberoende av de aktuella prisstopps- och arbetskraftssynpunkterna — intaga en i princip avvisande hållning till frågan om arbetstidslagstiftning på förevarande område. Statskontoret fäster uppmärksamheten vid att arbetet för ifrågavarande personal är i hög grad intermittent och medger talrika, vid vissa tillfällen på dagen ganska långvariga vilopauser samt påpekar dessutom, att personalens fackliga organisering och därmed dess inordnande under kollektivavtalens arbetstidsbegränsning vore i ständigt fortgående. Statskontoret anser det vara till fördel ur såväl allmänhetens som företagarnas och de anställdas synpunkt, om arbetstiden inom hotell- och restaurangbranschen finge regleras av parternas egna organisationer under hänsynstagande till de speciella betingelser, under vilka denna näringsgren arbetade.

Flera av arbetsgivarorganisationerna inom de berörda branscherna framföra liknande synpunkter som statskontoret.

Stockholms kaféidkareförening gör sålunda gällande, att de av socialstyrelsen åberopade skälen *mot* en lagstiftning vore mera vägande än de skäl, som anförts *för* en reglering genom lag av ifrågavarande förhållanden. Föreningen fortsätter:

I sitt betänkande har socialstyrelsen framhållit, att även om svårartade missförhållanden endast sällan torde förekomma arbetstiden i stor omfattning torde få anses »väl lång». För vår del kunna vi icke dela denna uppfattning med hänsyn till följande omständigheter. De flesta arbetsgivarorganisationer inom kafébranschen ha ingått kollektivavtal med vederbörande personalorganisation. I de fall arbetsgivaren icke tillhör någon organisation har

han ändock som regel ingått särskilt kollektivavtal med personalens sammanlutning. Arbetsgivare, vilken är bunden av kollektivavtal, är skyldig att iakttaga detsamma bestämmelser såväl gentemot organiserade som oorganiserade arbetstagare. Arbetstiden torde i stort sett vara densamma i de olika kollektivavtalen och utgör för serveringspersonalen 59 timmar per vecka eller i medeltal 9 timmar 50 minuter per dag, måltidsraster inräknade. För kökspersonal, som ej faller under lagen om arbetstidens begränsning, är arbetstiden enligt avtal 57 timmar per vecka eller i medeltal 9½ timmar per dag. Med hänsyn härtill samt till den omständigheten att arbetet, såsom socialstyrelsen jämväl framhållit, tidvis är ganska lindrigt eller har karaktär allenast av beredskaps-tjänst, vilja vi göra gällande, att den nuvarande genom kollektivavtal reglerade arbetstiden icke kan anses oskäligt lång. Några missförhållanden och än mindre några svårartade missförhållanden i förevarande hänseende förefinnas sålunda ej. Såsom skäl för en lagstadgad arbetstid har socialstyrelsen även gjort gällande, att nattarbete i stor utsträckning skulle förekomma. Detta gäller i varje fall ej beträffande kaféerna, vilka av tillståndsmyndigheterna såsom regel ej tillåtas hålla öppet längre än till kl. 22.

Socialstyrelsen framhåller i sitt betänkande med rätta, att en lagstadgad arbetstidsbegränsning måste drabba de mindre företagen särskilt hårt. Ett genomförande av den föreslagna lagstiftningen skulle sannolikt tvinga åtskilliga av de minsta företagen att upphöra med rörelsen — till förfång för allmänheten. Det är nämligen uppenbart, att en lagstadgad arbetstidsbegränsning i den omfattning här föreslagits skulle medföra mycket kännbara kostnadsökningar för de berörda företagen samt betydande svårigheter vid genomförandet av arbetets fördelning på den begränsade arbetstiden.

Såsom framgår av socialstyrelsens uttalande ställer sig styrelsen fortfarande tveksam till frågan om ytterligare lagstiftning på detta område. Icke förty så förordar styrelsen nu en lagstiftning, trots att de av socialstyrelsen själv anförda skälen mot en sådan åtgärd synas oss mera välgående än de skäl, som kunnat anföras för en lagstiftning.

På grund av vad här ovan anförts vill föreningen för sin del bestämt avstyrka den föreslagna lagstiftningen.

Sveriges kafé- och konditoriägareförbund anför:

Inom nykterhetskafébranschen är arbetet i ännu högre grad än inom de övriga av lagförslaget berörda branscherna beredskapsarbete. Detta sammanhänger främst därmed, att nykterhetskaféerna frekventeras huvudsakligen av medlemmar av arbetarklassen, militärpersonal och ungdom, d. v. s. av befolkningsgrupper, vilkas fritid är koncentrerad till vissa delar av dygnet. Under dessa kan ett nykterhetskafé vara fullsatt, medan det vid andra tider på dygnet endast besöks av strögäster eller står nästan tomt utan att dock då kunna hållas stängt. Under dylika omständigheter måste personal ständigt vara till hands utan att arbetstiden kan fullt utnyttjas. Särskilt serveringspersonalens arbete å nykterhetskaféerna är dessutom, jämväl i motsats till övriga utskänkningsföretag, av den art, att den icke förutsätter någon särskild utbildning eller övning. Det kan icke vara tal därom, att arbetet å nykterhetskaféerna är så ansträngande, att den kvinnliga personalen i åldern 20—35 år hindras från förverkligandet av önskemålet att bilda familj och att föda barn. Bland de särskilda, inom nykterhetskafébranschen rådande förhållandena bör även nämnas, att de av företagen med arbetstagarorganisation ingångna kollektivavtalen genomgående föreskriva organisationstvång för personalen, som därigenom åtnjuter tillfredsställande skydd med avseende å arbetstid och inkomster.

Lagförslaget söker taga hänsyn till svårigheterna att i lagstiftningsväg reglera arbetstiden för samtliga därav berörda branscher genom att giva arbetsrådet en vidsträckt dispensmakt, som ger den föreslagna lagen närmast karaktär av fullmaktslag. Denna utväg läser emellertid icke kunna effektivt skydda de kaféer, vilkas existens skulle äventyras genom tillämpning av lagförslagets bestämmelser. Bevisbördan att behov av dispens föreligger, åvilar nämligen företagaren, och dessutom måste förfarandet för erhållande av dispens med nödvändighet taga en icke obetydlig tid, som i och för sig kan vara tillräcklig för att vålla betydande förluster eller bringa ett företag på fall. Visserligen uteslutes redan enligt lagförslaget uppskattningsvis hälften av samtliga nykterhetskaféer från dess giltighet genom att detta icke skall bli tillämpligt å företag med högst två arbetstagare. Men nykterhetskaféerna äro oavsett arbetstagarnas antal betydligt mindre bärkraftiga än företag med sprit- eller öl rättigheter, vilka giva en avsevärt högre nettoavkastning, och bedrivs praktiskt taget genomgående under företagarens eller någon hans familjemedlems personliga medarbete. Redan nu äro förhållandena sådana, att företagaren här har den längsta arbetstiden; skulle lagförslaget bli tillämpligt å nykterhetskaféerna, kommer detta missförhållande att förvärras. De vådor, för vilka lagförslaget vill skydda arbetstagaren, komma i stället att med ökad styrka drabba arbetsgivaren. Att betänkan det ställer nykterhetskaféidkarna i samma klass som ägarna av stora hotell- och restaurangföretag, synes oss icke vara väl grundat i verkliga ekonomiska och sociala förhållanden.

Skulle lagförslaget antagas oförändrat, kan följden för nykterhetskaféernas del icke bli annat än att en avsevärd del av företagarna nödgas att inställa sin verksamhet, att arbetsrådet överhopas med dispensansökningar samt att anledningarna till irritation mellan arbetsgivare och arbetstagare avsevärt ökas.

Föreningen allmännyttiga kafébolag anser, att — med hänsyn till att gällande kollektivavtal reglerade hithörande frågor på ett sätt som måste betecknas såsom i stort sett tillfredsställande beträffande stora och medelstora företag — en reglering i lag av arbetstiden åtminstone för närvarande icke vore av behovet påkallad annat än beträffande småföretagen. Om en laglig reglering av arbetstiden ändock ansåges böra komma till stånd, syntes med allt fog kunna uppställas det kravet, att lagstiftningen komme att omfatta de företag, där de av socialstyrelsen påpekade missförhållandena verkligt vore till finnandes, d. v. s. småföretagen. I detta hänseende vore lagförslaget otillfredsställande.

Såsom förut nämnts har *länsstyrelsen i Jönköpings län* uttryckt tveksamhet huruvida den föreslagna lagstiftningen borde komma till stånd. Länsstyrelsen hänvisar till de i socialstyrelsens förslag redovisade svårigheter, som arbetstidsregleringen skulle medföra för arbetsgivarna. Med hänsyn till dessa förhållanden, som länsstyrelsen finner böra tillmätas stor betydelse, och särskilt till den till synes allttjämt fortskridande förbättringen av arbetsvillkoren inom facket, säger sig länsstyrelsen vara tveksam, om regleringen överhuvudtaget bör ske. Därtill komme, att en just nu genomförd reform på området sannolikt komme att medföra vissa av tidsläget betingade ogynnsamma verkningar. En reglering medförde nämligen nödvändigtvis ökat behov av arbets-

kraft, och om denna överhuvudtaget kunde erhållas, komme den säkerligen att tagas från sådana viktiga områden av samhällslivet som jordbruket, hushållsarbetet och sjukvården, vilka redan lede brist på arbetskraft. Därest en reglering funnes böra komma till stånd, syntes det därför lämpligt, att den trädde i kraft först sedan den nuvarande krisen övervunnits och tillgången på arbetskraft ökat.

Länsstyrelsen i Uppsala län anser det mindre välbetänkt att för närvarande vidtaga anstalter, vilka droge ytterligare arbetskraft till en näringsgren, vilken på grund av sina som regel goda arbetsförhållanden redan nu utövade en stark lockelse på arbetssökande. Detta torde enligt länsstyrelsens mening bliva till förfång särskilt för det i fråga om arbetskraft för närvarande mycket illa ställda husliga arbetet och, vilket vore ännu värre, ytterligare stimulera invandringen till städerna från landsbygden. Det syntes även kunna befaras, att en mera avsevärd utökning av arbetskraften på hotell, restauranger och kaféer under nuvarande förhållanden komme att mångenstädes föranleda bostadssvårigheter. Länsstyrelsen funne sig därför böra tillråda, att frågan om slutlig reglering av arbetstiden på hotell, restauranger och kaféer måtte få vila i avvaktan på att livet återtog sin normala gång.

Det sätt, varpå lagstiftningen bör genomföras.

Riksförsäkringsanstalten anser lagstiftningen böra genomföras medelst vidgad tillämpning av allmänna arbetstidslagen och icke genom en ny speciallag. Denna anstaltens ståndpunkt sammanhänger i främsta rummet med att anstalten föreslår vissa ändringar i socialstyrelsens förslag, vilka skulle bringa de legala reglerna för nu förevarande grupper till närmare överensstämmelse med dem, som gälla för de under allmänna arbetstidslagen hörande grupperna.

Jämväl länsstyrelserna i Södermanlands och Malmöhus län samt *daco* tillstyrka reservantens inom socialstyrelsens förslag.

I den mån frågan beröres i övriga yttranden tillstyrkes socialstyrelsens förslag.

Lagens tillämpningsområde.

Yrkande att lagen skall givas samma tillämpningsområde som allmänna arbetstidslagen — d. v. s. vara tillämplig endast å företag med mera än fyra arbetstagare — har framställts av *statskontoret, riksförsäkringsanstalten, kommerskollegium, svenska arbetsgivareföreningen, Sveriges arbetsgivareförening för hotell och restauranter, restauranternas arbetsgivareförening, handelns arbetsgivareorganisation, föreningen allmännyttiga kafébolag, Stockholms kafé- idkareförening, Göteborgs kafé- och restaurangförening* och *Sveriges konditorförening*. Även *länsstyrelsen i Uppsala län* förordar en begränsning av lagens tillämpningsområde.

Riksförsäkringsanstalten yttrar:

Knappast något område torde ha erbjudit så stora svårigheter för tillämpningen av allmänna arbetstidslagen som hotell, restauranger och kaféer. Nu-

mera äro emellertid de arbetsgivare på området, som beröras av lagen, enligt yrkesinspektionens vittnesmål i allmänhet förtrogna med densamma och lagen torde kunna sägas i stort sett efterlevas i fråga om den personal, å vilken den äger tillämpning, d. v. s. ekonomipersonalen. Nu nämnda förhållande måste enligt anstaltens uppfattning starkt tala för att en reglering av arbetstiden för hotell- och serveringspersonalen verkställes genom att allmänna arbetstidslagen utsträckes till att gälla jämväl denna personal. Härigenom skulle man tydligen kunna räkna med att de praktiska svårigheterna för regleringens genomförande komme att i mesta möjliga mån nedbringas.

Denna lösning av förevarande fråga innebär, att regleringen kommer att begränsas till företag med flera än fyra arbetare, varvid emellertid är att uppmärksamma att vid bestämmandet av arbetarantalet sammanräkning skall ske av t. ex. köks- och serveringspersonal. Med hänsyn till nyss anförda svårigheter, vilka för övrigt framträtt starkare vid mindre företag än vid större, är det också att tillråda, att så sker. Enligt uppgift i socialstyrelsens betänkande skulle den lagstadgade arbetstidsregleringen i avseende å hotell, restauranger och kaféer genom här åsyftade lagstiftningsåtgärd likväl sannolikt komma att omfatta icke mindre än inemot tre gånger så många arbetstagare som förut. Sedan erfarenhet vunnits om verkningarna av denna utsträckning av arbetstidsregleringen torde man kunna till förnyad prövning upptaga frågan om önskvärdheten av och möjligheterna för att vidga tillämpningen till att omfatta jämväl mindre företag än sådana med flera än fyra anställda, lämpligen måhända i samband med spörsmålet om en allmän utvidgning på dylikt sätt av allmänna arbetstidslagens tillämpningsområde. Vid en sådan förnyad omprövning kan jämväl frågan om en speciallagstiftning rörande arbetstiden inom hotell, restauranger och kaféer ånyo upptagas till övervägande.

Statskontoret anser den förordade regleringen, även om den något uppmjukades, vara ägnad att leda till resultat, som i synnerhet för småföretagen skulle väsentligt rubba de ekonomiska förutsättningarna för driften. Vid nämnda företag torde i allmänhet förekomma en relativt lång bruttoarbetstid. Det ringa personalantalet inom varje rörelse innebure vidare, att möjligheterna till anpassning efter ändrade arbetstidsförhållanden vore mycket begränsade. Minskad arbetstid torde i regel nödvändiggöra anställandet av en ny befattningshavare, vilkens arbetskraft dock ofta nog icke skulle kunna utnyttjas mer än ofullständigt. Det torde få antagas, att den därigenom uppkommande ökningen av omkostnaderna, vilken procentuellt kunde bliva mycket betungande, i många fall skulle — en eventuell prisstegring till trots — göra företagen oräntabla och föranleda deras nedläggande. I vilken omfattning en dylik nedläggelse skulle komma till stånd, kunde givetvis icke på förhand beräknas, men det kunde förmodas, att den icke bleve oväsentlig.

Stockholms kaféidkareförening uppgiver, att de flesta mindre rörelser hade anställda två personer såsom kökspersonal samt två servitriser. Med nu utgående förmåner till personalen i form av löner, fri kost, semesterersättningar, ersättningar för läkarvård och sjukhuskostnader m. m. kunde en sådan rörelse icke ytterligare belastas med kortare arbetstid för personalen, vilket i så fall komme att leda till att åtskilliga av företagen måste, till förfång för allmänheten, upphöra med rörelsen. Det vore nämligen uppenbart, att en lagstadgad arbetstidsbegränsning i den föreslagna omfattningen skulle medföra mycket

kännbara kostnadsökningar för de berörda företagen samt betydande svårigheter vid genomförandet av arbetets fördelning på den begränsade arbetstiden.

Sveriges konditor-förening påstår, att det minsta slaget av serveringsföretag med öppethållande mera än åtta timmar per dag bestode av två anställda, som skötte både serverings- och köksarbetet. Endast dessa allra minsta företag, som till antalet troligen vore ytterst få, skulle undantagas från den nya lagen. Men redan om företagens innehavare satte dit annan person att i sitt ställe förestå rörelsen, skulle denna komma under arbetstidsregleringen och den nya lagen bliva tillämplig på de anställda. En sådan typ av serveringsföretag måste enligt föreningens mening utan tvekan betecknas som ett mycket litet företag i branschen, men ändock skulle det enligt socialstyrelsens förslag ej undantagas från bestämmelserna. En sådan lagstiftning kunde ej sägas taga nödig hänsyn till de minsta företagens berättigade intressen.

Å andra sidan förmenar *föreningen allmännyttiga kafébolag*, att då lagen så begränsats att den icke komme att gälla just de små företagen inom facket den i stort sett bleve helt förfelad. De skäl, som socialstyrelsen anfört mot att låta lagen avse alla företagare inom facket och sålunda även småföretagarna syntes föreningen icke bärkraftiga. Att hålla massor av ekonomiskt ovederhäftiga företag om ryggen och sålunda konservera de missförhållanden, som visats råda inom denna kategori företagare, syntes illa rimma med de av socialstyrelsen anförda skälen för en lagstiftning i ämnet.

Departementschefen.

Sådant arbete i hotell-, restaurang- eller kaféerörelse, som är att hänföra till allmänhetens direkta betjänande, är ej underkastat någon lagstadgad arbetstidsreglering. Frågan om att införa arbetstidsreglering för denna betydande personalgrupp har varit aktuell under nästan hela tiden sedan direkt arbetstidsreglering lagstiftningsvägen infördes i vårt land. Till frågans förberedande ha vid två skilda tillfällen omfattande undersökningar verkställts rörande arbetsförhållandena för hotell- och restaurangpersonalen.

Under den långa tid frågan sålunda stått på dagordningen ha, såsom av den förut lämnade redogörelsen framgår, ej oväsentliga förbättringar med avseende å arbetstidens längd inom näringen vunnits avtalsvägen. Förhållandet är emellertid, trots den sålunda skedda utvecklingen, det att endast en mindre del av arbetstagarna i näringen fått sin arbetstid genom kollektivavtal så begränsad att något omedelbart aktuellt behov av kortare arbetstid icke kan, sett utslutande ur arbetarskyddssynpunkt, anses föreligga. Särskilt för arbetstagarna vid de inom branschen talrikt förekommande småföretagen gäller däremot i stor utsträckning, såsom de företagna undersökningarna givit vid handen, en oskäligt lång arbetstid. Detta missförhållande framträder bjärtare ju fler områden av den privata näringsverksamheten som få sin arbetstid legalt reglerad.

Att det socialpolitiskt sett är ett framträdande önskemål att få till stånd en lagstadgad arbetstidsreglering för hotell- och restaurangpersonal torde sålunda ligga i öppen dag. De invändningar, som framkommit i remissyttrandena,

ha icke heller i allmänhet härrört av något på principiella skäl grundat motstånd mot det föreliggande förslaget. Den tveksamhet som kommit till synes har i stället gällt frågan om lämpligheten av att just nu genomföra reformen i fråga. Det är dels det nuvarande läget på arbetsmarknaden och dels det rådande prisstoppet som ansetts utgöra skäl för ett uppskov.

Vad den förra synpunkten beträffar torde de remissinstanser, som framhåvt ifrågavarande synpunkt, anse, att för reformens genomförande den tidpunkt bör avvaktas, då den av krigsförhållandena betingade bristen på arbetskraft icke längre gör sig gällande. Då omkring fyra femtedelar av arbetstagarna inom näringen utgöras av kvinnor, är det givetvis i främsta rummet tillgången på kvinnlig arbetskraft som är av betydelse. Sannolikt kommer omedelbart efter kriget situationen härutinnan att lätta, i det att en avveckling kan beräknas ske inom åtskilliga verksamhetsgrenar av användandet av kvinnlig arbetskraft. Denna lätnad torde emellertid bliva av relativt kort varaktighet, enär de numerärt sett svagaste årskullarna inom kort börja träda in i förvärvslivet. En hopkoppling av frågorna om tillgången på arbetskraft och om arbetstidsreglering skulle därför i verkligheten komma att leda till lång tids uppskov med den senare frågan. En sådan ståndpunkt är emellertid icke rimlig, bland annat ur den synpunkten att *en* yrkesgrupp icke bör av sådan anledning förmenas det skydd mot för lång arbetstid, som lagstiftningen tillerkänt andra grupper inom samhället; i den mån särskilda åtgärder framdeles må bliva nödvändiga i anledning av inträffade förskjutningar i befolkningsutvecklingen, böra dessa givas en betydligt vidare syftning.

Vad därefter angår förevarande frågas samband med den av statsmakterna för närvarande förda prispolitiken må förutskickas att socialstyrelsens förslag i fråga om den ordinarie arbetstidens längd ger arbetsgivarna större svängrum än de äga enligt allmänna arbetstidslagen. Huvudsakligen blir det de smärre företagen, för vilka arbetstidsregleringen blir kännbar. I vilken grad regleringen kommer att medföra ökade lönekostnader för företagarna är icke möjligt att på förhand beräkna, bland annat av den anledningen att personalens inkomster till stor del baseras på drickspenningar med garanterad minimiinkomst. En ökning av lönekontot på grund av arbetstidsförkortningen förutsätter tydligen antingen att inkomstgarantien i högre grad än förut blir tagen i anspråk eller att arbetarparten på grund av den nya lagstiftningen påfordrar och erhåller andra avtalsvillkor än de för närvarande gällande. Jag har emellertid kommit till den uppfattningen, att nu ifrågavarande faktor icke är av den storleksordning, att de därav härflytande betänkligheterna mot att nu genomföra den ifrågasatta lagstiftningen böra väga tyngre än de skäl av socialpolitisk art, som tala till förmån för att nu utvidga arbetstidslagstiftningen till att omfatta även ifrågavarande personalgrupper.

Jag vill därför förorda, att socialstyrelsens förslag upptages till saklig behandling och att ett på grundval av detsamma utarbetat förslag förelägges riksdagen.

Av skäl, till vilka jag senare skall återkomma, böra de materiella bestämmelserna om arbetstiden inom hotell- och restaurangnäringen med hänsyn till de inom näringen rådande speciella förhållandena givas ett i förhållande till allmänna arbetstidslagen i viss mån avvikande innehåll. Dyliga särbestämmelser böra emellertid lämpligen icke inflyta i allmänna arbetstidslagen. Jag biträder därför socialstyrelsens förslag om införande av en speciell arbetstidslag för hotell-, restaurang- och kafé företag. Lagen bör, såsom styrelsen föreslagit, omfatta även den personal inom näringen, som nu faller under allmänna arbetstidslagen.

Socialstyrelsen har föreslagit, att den föreslagna lagen skall bli tillämplig å företag med flera än två arbetstagare. I flera remissyttranden har yrkats att endast företag med flera än fyra arbetstagare skola hänföras under lagen. Överensstämmelse skulle i så fall ernås med motsvarande stadgande i allmänna arbetstidslagen. Såsom skäl härför har anförts att lagen eljest skulle för småföretagen medföra alltför stora svårigheter.

Att arbetstidsregleringen blir mera kännbar för småföretagen än för större företag sammanhänger främst därmed att personalen inom de förra företagen i allmänhet har längre arbetstid än annan personal. Då lagen ansetts påkallad i första hand med hänsyn till den längre arbetstiden inom smärre företag, skulle det innebära en motsägelse att sedermera undantaga huvudparten av dessa företag från lagens tillämpning. Å andra sidan måste beaktas att en utsträckning av lagen till alla företag inom branschen skulle innebära, att därunder fölle företag, som endast utgjorde en utvidgning av det enskilda hushållet. Den medelväg, som socialstyrelsen valt, synes mig lämpligt avpassad, varför jag ansluter mig till förslaget att lagen skall vara tillämplig på företag med flera än två arbetstagare. I arbetstagarantalet skall uppenbarligen inräknas sådan personal inom företaget, som för närvarande är hänförlig under allmänna arbetstidslagen.

Inom socialdepartementet ha på grundval av socialstyrelsens förslag och de avgivna remissyttrandena utarbetats förslag till dels *arbetstidslag för hotell, restauranger och kaféer* dels ock *lag angående ändring i lagen den 16 maj 1930 (nr 138) om arbetstidens begränsning*. Jag anhåller nu att paragrafvis få lämna en närmare redogörelse för nämnda förslag och i anslutning därtill jämväl för socialstyrelsens förslag och de avgivna remissyttrandena.

Departementsförslaget till arbetstidslag för hotell, restauranger och kaféer.

1 §.

Socialstyrelsens förslag.

Enligt 1 § första stycket socialstyrelsens förslag skall lagen äga tillämpning å sådan hotell-, restaurang- och kaféerörelse, vari för arbetsgivares räkning i regel användas flera än två arbetstagare, däri dock icke inräknad arbetstagare, som användes till arbete, vilket avses i vissa under a)—f) i

paragrafens andra stycke upptagna undantagsbestämmelser. Styrelsen hänvisar i samband härmed till att orden hotell-, restaurang- och kaféerörelse förekommer i 1 § k) allmänna arbetstidslagen eller det lagrum, som den nu föreslagna lagen på sätt och vis är avsedd att ersätta. Under lagens tillämpning borde enligt styrelsens mening komma, bland annat, pensionat, rum för resande, vandrar-, förenings- och klubbhem, mjölkbarer, matserveringar, matsalar samt bar- och kiosksveringar, allt under förutsättning att deras verksamhet vore att anse såsom rörelse. — I överensstämmelse med uttrycksättet i arbetstidslagen för detaljhandeln betecknades biträdena såsom arbetstagare. Styrelsen säger sig dock därmed ej ha velat föreslå en utsträckning av lagens tillämpning till att avse jämväl befattningshavare i överordnad ställning. En sådan utsträckning skulle innebära en avvikelse från gällande arbetstidslagar (med gällande arbetstidslagar avses i det följande allmänna arbetstidslagen, lantarbetstidslagen och arbetstidslagen för detaljhandeln men ej sjöarbetstidslagen). Ett uttryckligt undantag för befattningshavare i överordnad ställning göres i 2 § styrelsens förslag. — Beträffande begränsningen av lagens tillämplighetsområde till företag, vari i regel användas flera än två arbetstagare, hänvisas till den förut härför lämnade redogörelsen.

I 1 § första stycket socialstyrelsens förslag stadgas vidare, att i omedelbar anslutning till rörelse, varå lagen äger tillämpning, utövad annan verksamhet, vilken ej bedrivs såsom självständigt företag, skall i fråga om tillämpning av lagen anses inbegripen i rörelsen. I motiveringen till stadgandet anföres att det i åtskilliga fall torde förekomma, att restaurang- eller kaféverksamhet bedrevs inom eller i samband med rörelse, som icke kunde anses inbegripen under förevarande lag, t. ex. vid industriella företag och trafikföretag. Vore restaurang- eller kaféverksamheten att anse som självständigt företag, torde den böra vara underkastad förevarande lag. Hade verksamheten däremot icke sådan självständighet, syntes den enligt socialstyrelsens mening i avseende å lagstadgad arbetstidsreglering böra följa den för den huvudsakliga rörelsen gällande lagen. Det anförda gällde dock givetvis icke i fråga om arbete, som vore undantaget från respektive lags tillämpning.

Enligt 1 § andra stycket socialstyrelsens förslag äro från lagens tillämpning undantagna: a) arbete, som utföres under sådana förhållanden, att det ej kan anses tillkomma arbetsgivaren att vaka över arbetets anordnande; b) arbete, som till sin natur är så oregelbundet, att det icke kan förläggas till bestämda tider; c) arbete, som bedrivs av staten; d) arbete, som har till ändamål att bereda sjukvård, fattigvård, uppfostran eller undervisning eller att tillgodose annat därmed jämförligt behov; e) husligt arbete i arbetsgivarens hushåll; f) skeppstjänst, som omförmäles i sjöarbetstidslagen. Socialstyrelsen anför till motivering av dessa bestämmelser:

De under a)—d) upptagna undantagen överensstämma i allt väsentligt med undantag under 1 § allmänna arbetstidslagen och undantagen a)—c) fullständigt med undantag under 1 § detaljhandelslagen. Man kan möjligen vara tveksam, om dessa undantag, särskilt de två första, kunna få någon avsevärd

praktisk betydelse, men för säkerhets skull har det ansetts lämpligt att följa det förredöme nämnda andra lagar giva.

I likhet med ett undantag i 1 § d) lantarbetstidslagen respektive 1 § e) detaljhandelslagen har här upptagits ett undantag rörande husligt arbete. Med hänsyn till bland annat, att den verksamhet, som avses i förevarande lag, i väsentlig mån lär kunna betecknas såsom dylikt arbete, har undantaget emellertid ansetts böra preciseras genom bestämningen »i arbetsgivarens hushåll».

Slutligen har under 1 § jämväl, i viss överensstämmelse med 1 § g) detaljhandelslagen, upptagits ett undantag med hänsyn till skeppstjänst. Med den från nämnda lag avvikande avfattningen har avsetts att förekomma tillämpning av förevarande lag å skeppstjänst, som är undantagen från sjöarbetstidslagen. Man kunde möjligen ifrågasätta liknande undantag även med hänsyn till lantarbetstids- och detaljhandelslagarna, men synas knappast några avsevärda praktiska skäl tala därför.

Yttrandena.

Riksförsäkringsanstalten, arbetsrådet, länsstyrelsen i Jönköpings län, handelns arbetsgivareorganisation och Sveriges konditor-förening ha i sina respektive yttranden dryftat spörsmålet om avgränsningen mellan förevarande lag och arbetstidslagen för detaljhandeln.

Arbetsrådet påpekar, att genom den utformning, som givits åt den föreslagna nya lagen, det icke torde kunna undvikas, att det uppstode ett gemensamt tillämpningsområde för den nya lagen, å ena, samt allmänna arbetstidslagen och arbetstidslagen för detaljhandeln, å andra sidan. Frågan om vilken lag som skulle tillämpas torde visserligen icke få någon praktisk betydelse, när det gällde egentliga restauranger eller kaféer, men bleve aktuell beträffande sådan serveringsrörelse, t. ex. konditori, som vore kombinerad med verksamhet, exempelvis bageri, som i och för sig fölle under den allmänna arbetstidslagen, och verksamhet, t. ex. försäljning av bröd och konditorivaror, varå arbetstidslagen för detaljhandeln ägde tillämpning. I ett stort antal konditoriföretag vore rörelsen fördelad på icke mindre än fyra verksamhetsgrenar, nämligen bageri, kafékök, servering och detaljhandel. Beträffande arbetstidslagstiftningens tillämpning på en på dylikt sätt kombinerad rörelse anför arbetsrådet:

Före tillkomsten av arbetstidslagen för detaljhandeln var personalen i detaljhandel och servering undantagen från arbetstidsregleringen på grund av 1 § j) respektive k) i den allmänna arbetstidslagen. Efter tillkomsten av arbetstidslagen för detaljhandeln har arbetsrådet uppdragit följande, delvis av rent praktiska skäl dikterade riktlinjer för de olika lagarnas tillämpning:

om antalet arbetare i bageriet och kaféköket överstiger fyra, anses den allmänna arbetstidslagen — liksom tidigare — vara tillämplig på dem;

om antalet arbetare i nyssnämnda verksamhetsgrenar uppgår till högst fyra anses arbetarna i fråga falla under bestämmelserna i arbetstidslagen för detaljhandeln;

arbetstagarna i själva detaljhandeln omfattas alltid av sistnämnda lag;

personalen i serveringen är undantagen från arbetstidsbegränsningarna i den mån den utslutande eller så gott som utslutande är sysselsatt med serveringsarbete.

En annan form av konditorirörelse vore enligt arbetsrådet sådan, där tillverkning av konditorivaror icke förekomme utan endast detaljhandel med från

annat håll inköpta konditorivaror jämte servering med tillhörande kafékök. I dylika företag vore serveringsrörelsen oftast den väsentliga delen av företagets rörelse. Arbetsrådet hade ur arbetstidslagstiftningssynpunkt bedömt förhållandena på enahanda sätt som vid den förut omnämnda typen av konditorirörelse.

Arbetsrådet yttrar vidare:

Då den nya lagen, såsom förslaget är utformat, icke blott skall omfatta serveringsrörelse utan även i omedelbar anslutning därtill bedriven verksamhet, uppstår tydligen för konditoriföretag av ovan angivna typer spörsmål om, huruvida den nya lagen eller arbetstidslagen för detaljhandeln skall tillämpas å rörelsen i sin helhet eller huruvida den förra lagen skall omfatta viss verksamhetsgren i rörelsen och den senare lagen en annan verksamhetsgren. Härtill kommer tveksamheten, huruvida och i vad mån bestämmelserna i den allmänna arbetstidslagen äro tillämpliga.

Det synes med hänsyn till vad ovan angivits nödvändigt att framför allt draga en någorlunda skarp gräns mellan tillämpningsområdet för den nya lagen och arbetstidslagen för detaljhandeln. Arbetsrådet anser för sin sin del, att en dylik gränsdragning bör ske på det sätt, att från den nya lagens tillämpningsområde uteslutes arbete, varå arbetstidslagen för detaljhandeln äger tillämpning.

Det kan ifrågasättas, huruvida icke från den nya lagens tillämpningsområde borde uteslutas även verksamhet, som bedrivs i omedelbar anslutning till hotell-, restaurang- och kaféerörelse. Härigenom skulle man nämligen för konditoriernas del undgå den möjliga tolkningen av den nya lagen, att i ett konditori, där serveringsverksamheten är den övervägande grenen av rörelsen, jämväl personalen i tillhörande bageri skulle omfattas av den nya lagen. Vidtagandet av nu ifrågasatt ändring i lagförslaget synes emellertid möjligen leda till att vissa arbetstagare, som skulle omfattas av den föreslagna lagen, komme att bli ställda utanför arbetstidsreglering. Det är nämligen icke helt uteslutet, att i omedelbar anslutning till hotell- eller restaurangföretag kan drivas verksamhet av den art, att den icke kan sägas omedelbart ingå i hotell- eller restaurangrörelsen. Om i dylik verksamhet antalet arbetstagare understiger fem och den allmänna arbetstidslagen sålunda icke kan tillämpas, skulle den ifrågasatta ändringen medföra, att nämnda arbetstagare icke omfattades av bestämmelserna i den nya lagen.

Därest, såsom ovan förordats, i lagen införes undantag för arbete, varå arbetstidslagen för detaljhandeln äger tillämpning, skulle uppnås den ur praktisk synpunkt viktiga fördelen, att i ovan omförmälda kombinerade rörelser detaljhandelsverksamheten alltid skulle falla under arbetstidslagen för detaljhandeln, under det att verksamheten i serveringen principiellt skulle omfattas av bestämmelserna i den nya lagen.

Även med den här föreslagna gränsdragningen mellan den nya lagen och övriga arbetstidslagar kan det dock i vissa fall uppstå tveksamhet om vilken lag som är att tillämpa i det särskilda fallet. I dylika fall torde det få ankomma på arbetsrådet att utstaka gränserna mellan de olika arbetstidslagarna, därvid rent praktiska synpunkter synas böra bli utslagsgivande.

I anledning av socialstyrelsens uttalande, att restaurang- eller kaféverksamhet, som bedrivs inom eller i samband med industriellt företag eller trafikföretag men icke vore att anse som självständigt företag, i avseende å lagstadgad arbetstidsreglering syntes böra följa den för den huvudsakliga

rörelsen gällande arbetstidslagen säger sig arbetsrådet för sin del anse, att jämväl i ett sådant fall serveringspersonalen borde falla under den nya lagen.

Handelns arbetsgivareorganisation och *Sveriges konditor-förening* yrka, att från lagens tillämpningsområde skall undantagas arbete, varå arbetstidslagen för detaljhandeln äger tillämpning samt i omedelbar anslutning till hotell-, restaurang- och kaféerörelse utövad verksamhet.

Beträffande undantagsbestämmelserna i 1 § andra stycket socialstyrelsens förslag yttrar *riksförsäkringsanstalten*:

Såsom undantaget från lagens tillämpning har i paragrafens andra stycke bland annat upptagits arbete, som till sin natur är så oregelbundet, att det icke kan förläggas till bestämda tider. Yrkesinspektrisen har i yttrande till anstalten framhållit, att denna undantagsbestämmelse i en speciallag kan verka förvillande. Socialstyrelsen har också varit tveksam rörande dess införande i lagen. Anstalten får för sin del föreslå, att undantaget utelämnas i händelse en särskild arbetstidslag på området utfärdas.

Från lagens tillämpning har även undantagits »skeppstjänst, som omförmäles i sjöarbetstidslagen». Motsvarande undantag i arbetstidslagen för detaljhandeln har avfattningen: »arbete, varå sjöarbetstidslagen äger tillämpning». I betänkandet förklaras, att med den från detaljhandelslagen avvikande avfattningen avsetts att förekomma tillämpning av den nya lagen å skeppstjänst, som är undantagen från sjöarbetstidslagen. Det torde kunna ifrågasättas, huruvida undantaget verkligen bör givas denna större omfattning. Om emellertid så anses påkallat, synes det lämpligare, att undantagsbestämmelsen givas följande avfattning: »arbete, som enligt sjöarbetstidslagen är att hänföra till skeppstjänst».

**Departement-
chefen.**

Beträffande lagens tillämpningsområde bör — liksom fallet är i allmänna arbetstidslagen och arbetstidslagen för detaljhandeln — till en början fordras att fråga är om en rörelse. Detta har kommit till uttryck i första stycket av förevarande paragraf. I fråga om tolkningen av bestämmningen rörelse synes arbetsrådets praxis beträffande motsvarande spörsmål inom områdena för allmänna arbetstidslagen och arbetstidslagen för detaljhandeln böra vara vägledande.

De slag av rörelse, för vilka lagen skall gälla, angivas — i överensstämmelse med uttryckssättet i allmänna arbetstidslagen 1 § andra stycket k) — med orden hotell-, restaurang- och kaféerörelse. Den exemplifiering av dylika rörelser, som förekommer i socialstyrelsens skrivelse, synes mig ägnad att underlätta en riktig tolkning av begreppet.

Beträffande den med hänsyn till antalet arbetstagare gjorda begränsningen av lagens tillämpningsområde får jag hänvisa till vad jag tidigare härom yttrat.

Under lagens tillämpningsområde skall enligt socialstyrelsens förslag falla jämväl i omedelbar anslutning till rörelse, varå lagen är tillämplig, utövad annan verksamhet, vilken ej bedrivs såsom självständigt företag. Såsom arbetsrådet påpekat kan frånvaron av sådant stadgande föranleda, att arbetstagare, som äro sysselsatta i verksamhet, vilken bedrivs i anslutning till hotell- eller restaurangföretag, eljest skulle bliva ställda utanför arbetstids-

reglering. På grund härav och då de praktiska olägenheterna av stadgandet i huvudsak torde bortfalla, därest, såsom jag i det följande ämnar föreslå, arbete, varå arbetstidslagen för detaljhandeln äger tillämpning, undantages från lagens tillämpning, upptager departementsförslaget nämnda stadgande i den av socialstyrelsen föreslagna lydelsen.

I andra stycket av förevarande paragraf uppräknas olika slag av arbeten, som skola vara helt undantagna från lagens tillämpning. Undantagen under a) för arbete, som utföres under sådana förhållanden, att det ej kan anses tillkomma arbetsgivaren att vaka över arbetets anordnande, samt under b) för arbete, som till sin natur är så oregelbundet, att det icke kan förläggas till bestämda tider, vilka undantag äga motsvarighet i allmänna arbetstidslagen och arbetstidslagen för detaljhandeln, torde böra upptagas i förevarande lag, även om de här sällan komma att få betydelse. — Undantaget under c) för arbete, som bedrives av staten, har i enlighet med en för arbetstidslagarna i vårt land allmänt gällande regel upptagits även i förevarande lag. — Under d) har undantagits arbete, som har till ändamål att bereda sjukvård, fattigvård, uppfostran eller utbildning eller att tillgodose annat därmed jämförligt behov. Ett likalydande undantag finnes i allmänna arbetstidslagen. — Under e) har i socialstyrelsens förslag undantagits husligt arbete i arbetsgivarens hushåll. Den genom bestämningen »i arbetsgivarens hushåll» gjorda preciseringen har, enligt vad socialstyrelsen upplyser, tillkommit med hänsyn till att den verksamhet, som avses i förevarande lag, i väsentlig mån lär kunna betecknas såsom husligt arbete. Undantagsbestämmelsen är emellertid överflödig, när de, som äro anställda i arbetsgivarens personliga hushåll, falla utanför lagen på den grund att de icke ha sin verksamhet i någon rörelse. De av socialstyrelsen såsom förebild åberopade undantagsbestämmelserna för husligt arbete i lantarbetstidslagen och arbetstidslagen för detaljhandeln, avse allenast husligt arbete, som utföres i jordbruksdrift respektive detaljhandelsrörelse. Nu ifrågasvarande undantag har därför utgått i departementsförslaget. I stället har under e) införts undantag för arbete, varå arbetstidslagen för detaljhandeln äger tillämpning. Beträffande behövligheten av ett sådant undantagsstadgande får jag hänvisa till den klarläggande redogörelse därför, som lämnats av arbetsrådet i dess remissyttrande. Tilläggas må allenast att enligt arbetstidslagen för detaljhandeln är från tillämpning av nämnda lag undantaget sådant arbete i samband med hotell-, restaurang- eller kaféerörelse, som är att hänföra till allmänhetens direkta betjäning, under förutsättning att arbetstagaren uteslutande sysselsättes med nämnda arbete eller endast undantagsvis deltar i arbete, å vilket lagen äger tillämpning. — Slutligen har under f) i departementsförslaget — i likhet med enligt socialstyrelsens förslag — skeppstjänst undantagits. Då nämnda undantag är avsett att gälla oberoende av huruvida skeppstjänsten regleras av sjöarbetstidslagen eller ej, torde, till undvikande av missförstånd härutinnan, hänvisning till sjöarbetstidslagen icke böra ske i någon form.

Socialstyrelsen har i motiveringen till sitt förslag tagit upp frågan om tillämplig arbetstidslag i det fall att serveringsrörelse bedrives inom ett industri-

ellt företag eller ett trafikföretag under sådana förhållanden att serveringen icke kan betraktas som självständigt företag. Av socialstyrelsens härvid gjorda uttalande synes framgå, att serveringspersonalens arbete ej anses omfattat av den nu föreslagna lagen utan att serveringsverksamheten enligt socialstyrelsens mening bör följa den för den huvudsakliga rörelsen gällande lagen; dock bör enligt socialstyrelsens mening förhållandet bedömas annorlunda, där fråga är om arbete, som är undantaget från respektive lags tillämpning. Arbetsrådet har däremot givit uttryck åt den uppfattningen, att jämväl i sådana fall serveringspersonalen bör falla under den nya lagen för hotell, restauranger och kaféer. För egen del är jag härutinnan av samma uppfattning som arbetsrådet.

2 §.

Socialstyrelsens förslag.

Enligt 2 § socialstyrelsens förslag skall vid tillämpning av lagen såsom arbetstagarare ej räknas: a) medlem av arbetsgivarens familj; b) hovmästare, kökschef, hustru, restaurangkassörska eller annan befattningshavare i överordnad ställning; c) bokhållare eller annat kontorsbiträde.

Det har, enligt vad socialstyrelsen uppger, ifrågasatts att icke undantaga medlemmar av arbetsgivarens familj och övriga i 2 § uppräknade personer från lagen i dess helhet utan endast från dess efterföljande bestämmelser, varav skulle följa, att nämnda kategorier skulle inräknas i arbetstagarantalet såsom avgörande för lagens tillämplighet men vara undantagna från lagens skyddsbestämmelser. Tvekan om lämpligheten därav hade emellertid yppats med hänsyn till den mycket ofta osäkra och varierande förekomsten av familjemedlemmar. Socialstyrelsen hade därför stannat för att helt undantaga dem från lagens tillämpning.

Beträffande de i 2 § under b) och c) upptagna undantagen anför socialstyrelsen:

Beträffande de under b) uppräknade olika befattningshavarna må framhållas, att man med orden »eller annan befattningshavare i överordnad ställning» icke velat säga, att samtliga de uppräknade under alla förhållanden skola anses såsom överordnade, utan att de och eventuellt andra befattningshavare skola vara undantagna från lagens tillämpning endast under den förutsättningen, att de i de särskilda fallen verkligen intaga en överordnad ställning. Särskilt torde detta vara att beakta i fråga om restaurangkassörskorna och med dem likställda befattningshavare, som huvudsakligen ha att öva kontroll å de varor, som inbäras till servering.

I överensstämmelse med lantarbetstidslagen och i viss likhet med allmänna arbetstidslagen men med avvikelser från detaljhandelslagen har i denna paragraf från lagens tillämpning undantagits bokhållare eller annat kontorsbiträde. Någon utredning om dessa sannolikt relativt fåtaliga arbetstagarars arbetsförhållanden föreligger icke, och några yrkanden om deras inbegripande under arbetstidsregleringen ha ej heller, såvitt styrelsen har sig bekant, blivit framställda. För övrigt torde det vara tvivelaktigt, om en arbetstidsbegränsning enligt 8-timmarsprincipen skulle vara önskvärd för här ifrågavarande personal, vilkens arbetstid sannolikt, liksom kontorsbiträdenas inom andra företag, i regel torde understiga 8 timmar om dagen.

Yttrandena.

Tjänstemannaförbundet för hotell och restauranger, i vars yttrande *Sveriges restaurangkassörskoförening*, *Sveriges hovmästares förening* och *Sveriges kökschefer*s förening instämma, förmenar, att jämväl personal i överordnad ställning borde omfattas av lagens bestämmelser. Den överordnade personalen hade lika lång eller mången gång till och med längre arbetstid än arbetarpersonalen. Erfarenheten hade visat, att dessa grupper icke kunnat förhandlingsvägen vinna anständiga och tidsenliga arbetstidsförhållanden, och förbundet funne därför nödvändigt, att deras rimliga och rättmätiga krav på dräglig arbetstid erhöles lagens stöd. I varje fall vore formuleringen av det i 2 § under b) upptagna undantaget olyckligt, då man, såsom av socialstyrelsens motivering framginge, icke avsett att utsäga, att samtliga de uppräknade befattningshavarna under alla förhållanden skulle anses som överordnade utan att de och eventuellt även andra befattningshavare skulle vara undantagna från lagens tillämpning endast under förutsättning att de i de särskilda fallen verkligen intoge en överordnad ställning. — Jämväl *Daco* motsätter sig undantagsbestämmelsen för befattningshavare i överordnad ställning och framhåller, att därav komme att följa en icke önskvärd uppdelning av tjänstemannapersonalen. Enligt *Dacos* mening borde lagstiftningen omfatta hela ifrågavarande näringsgren med undantag för medlemmar av arbetsgivarens familj, företagsledare samt bokhållare och andra kontorsbiträden. Vad beträffade de två sistnämnda grupperna borde dessa undantagas av den anledningen att deras arbetstidsförhållanden eljest säkerligen skulle avsevärt försämrast.

Föreningen allmännyttiga kafébolag anser, att småföretagen inom restaurangnäringen till sin karaktär ägde sådan likhet med familjeföretagen inom detaljhandelsbranschen, att i den nu föreslagna lagen medlemmarna av arbetsgivarens familj borde, liksom i arbetstidslagen för detaljhandeln, medräknas i arbetstagarantalet.

I flera remissyttranden har erinran framställts mot att restaurangkassörska upptagits bland de från lagens tillämpning undantagna kategorierna.

Sälunda framhåller *riksförsäkringsanstalten*, att restaurangkassörskorna i allmänhet icke torde intaga en överordnad ställning. Anstalten åberopar att vid den av socialstyrelsen föranstaltade undersökningen rörande arbetstidsförhållandena för hovmästare, kökschefer och kassörskor mindre än en fjärdedel av de därvid tillfrågade kassörskorna uppgav sig utöva jämväl arbetsledning, medan det övervägande antalet utförde enbart kontrollarbete. Med hänsyn därtill borde enligt anstaltens mening restaurangkassörska icke särskilt nämnas bland exemplen på befattningshavare i överordnad ställning.

Arbetsrådet anför, att i 2 § under b) borde upptagas allenast befattningshavare, som nästan undantagslöst innehade överordnad ställning. Enär så icke torde vara förhållandet med restaurangkassörska, föreslår arbetsrådet, att denna kategori av befattningshavare uteslutes ur uppräknningen av undantagna befattningshavare. Jämväl *landsorganisationen* anser — med instämmande av *Sverges hotell- och restaurangpersonals förbund* — att restaurangkassörska icke bör upptagas i exemplifieringen.

Riksförsäkringsanstalten uttalar, att ej heller kontorspersonalen bör undantagas från lagens tillämpning. Kontorspersonalen inom ifrågavarande arbetsområde hade ofta en ganska lång arbetstid, sannolikt överstigande åtta timmar för dag. I många fall handhade restaurangkassörska uppgifter, som på andra håll utfördes av bokhållare eller annat kontorsbiträde, varför gränsen mellan de olika yrkeskategorierna vore svår att draga. Vad sålunda framhållits gällde dock enligt anstalten övervägande de mindre företagen inom branschen.

Departement-
chefen.

Vad beträffar det under a) upptagna undantaget för medlem av arbetsgivarens familj har det avgörande jag tidigare träffat angående antalet arbetstagare, som bör finnas inom ett företag för att lagen skall bliva tillämplig å detsamma, skett med utgångspunkt från att medlemmar av arbetsgivarens familj icke skulle medräknas i arbetstagarantalet. Yrkandet om formulering av undantagsbestämmelsen till överensstämmelse med motsvarande stadgande i arbetstidslagen för detaljhandeln bör därför icke förändra någon åtgärd.

I fråga om undantaget under b) för vissa överordnade befattningshavare tala för ett dylikt undantagsstadgande samma skäl som legat till grund för att ett likartat stadgande införts i allmänna arbetstidslagen, lantarbetstidslagen och arbetstidslagen för detaljhandeln. Med hänsyn till att restaurangkassörskorna i åtskilliga fall icke torde utöva några arbetsledande funktioner böra emellertid nämnda befattningshavare ej medtagas i exemplifieringen av befattningshavare i överordnad ställning, vilken, såsom arbetsrådet anfört, bör omfatta endast befattningshavare, som nästan undantagslöst inneha överordnad ställning.

Vidkommande slutligen det under c) upptagna undantaget för bokhållare eller annat kontorsbiträde må framhållas att, då i allmänna arbetstidslagen undantag stadgats för bokhållare eller därmed jämställd person, sådana befattningshavare i hotell- eller restaurangrörelse hittills icke varit underkastade arbetstidsreglering. Det synes vara angeläget att undantagsbestämmelserna i nu förevarande lag i görligaste mån bringas i överensstämmelse med motsvarande undantag i allmänna arbetstidslagen. De i hotell- eller restaurangrörelse anställda torde icke i fråga om arbetstidsförhållandena intaga en sådan särställning, jämförd med många andra kontorsbiträden, att tillräcklig anledning föreligger att låta nu förevarande undantag utgå.

2 § departementsförslaget är avfattad i överensstämmelse med nu anförda synpunkter.

3 §.

Socialstyrelsens förslag.

3 § i socialstyrelsens förslag överensstämmer i huvudsak med samma paragraf i allmänna arbetstidslagen och innehåller föreskrifter därom, att arbetsrådet på begäran av domstol, allmän åklagare, yrkesinspektör eller den, vars rätt därav berördes, hade att *dels* med rättsligt bindande verkan avgöra, om lagen ägde tillämpning å visst arbete eller viss arbetstagare, *dels ock* i andra fall avgiva utlåtanden i frågor rörande lagens tillämpning. Tillika

föreslås i en med motsvarande stadgande i allmänna arbetstidslagen likalydande bestämmelse skyldighet för domstol, där mål, som är beroende av fråga om lagens tillämpning å visst arbete eller viss arbetstagare, är anhängigt, att på parts begäran eller eljest om det finnes nödigt hänskjuta frågan till arbetsrådet och uppskjuta målets avgörande tills rådets beslut inkommit.

Denna paragraf har avfattats helt i saklig överensstämmelse med socialstyrelsens förslag.

**Departement-
chefen.**

4 §.

Socialstyrelsens förslag.

Huvudbestämmelserna om den ordinarie arbetstiden innehållas i 4 § socialstyrelsens förslag. Enligt nämnda paragraf må arbetsgivare icke använda arbetstagare till arbete under längre tid än att arbetstiden, raster oräknade, under loppet av tre kalenderveckor komme att uppgå till 144 timmar; för arbetstagare, som hade att direkt betjäna allmänheten, finge dock arbetstiden under sådan tidrymd uppgå till 153 timmar. Emellertid finge ej arbetstiden under något kalenderdygn för någon arbetstagare överskrida 11 timmar.

Socialstyrelsen påpekar i sin motivering, att det syntes omöjligt att följa den i kollektivavtalen förekommande praxis att vid bestämmande av arbetstiden utgå från viss bruttoarbetstid. En sådan reglering, som vore främmande för de hittills utfärdade arbetstidslagarna, skulle innebära en begränsning ej blott av arbetstiden utan även av rasterna.

Det torde enligt socialstyrelsens mening ej kunna ifrågasättas någon förändring av arbetstidens längd för de personalgrupper, som nu inbegreps under den allmänna arbetstidslagen, d. v. s. köks- och övrig s. k. ekonomipersonal i de större företagen. Emellertid finge genom den lagstadgade arbetstidsregleringens utsträckande till ett stort antal mindre företag, som för närvarande fölle utanför nämnda lag, en talrik grupp av sådan personal sin arbetstid avsevärt förkortad.

Beträffande arbetstiden för den del av personalen, som hade att direkt betjäna allmänheten, anför socialstyrelsen:

Bland de arbetstagare, som utan hänsyn till företagets storlek nu falla utom allmänna arbetstidslagens tillämpning, d. v. s. de som ha att direkt betjäna allmänheten, torde flertalet utgöras av serveringspersonal, men i hotellföretagen förekommer även ett avsevärt antal andra arbetstagare, som äro att hänföra hit, t. ex. städerskor, vaktmästare och hisspojkar. Denna grupp, »serverings- och hotellpersonal», har enligt såväl kollektivavtal som iakttagelser vid gjorda undersökningar ganska växlande arbetstidsförhållanden. Sålunda skall enligt 1943 års avtal mellan Sveriges arbetsgivareförening för hotell och restauranter samt restauranternas arbetsgivareförening, å ena sidan, och Sveriges hotell- och restaurangpersonals förbund, å andra sidan, (stora hotell- och restaurangavtalet) arbetstiden för nämnda personal i hotell- och restauranger uppgå till 177 timmar per tre veckor, däri inräknat måltidsraster om sammanlagt 22½ timmar. Enahanda bestämmelser rörande arbetstiden ha numera införts i avtalet mellan nämnda personalförbund samt kafé- och restaurangaktiebolaget Norma. För hotell med i regel högst fem

anställda medgiver stora hotell- och restaurangavtalet per tre veckor och med sammanlagd rastetid av $22\frac{1}{2}$ timmar en arbetstid av 186 timmar. I kaféforetag skall enligt samma avtal serveringspersonalens arbetstid per två veckor uppgå till 118 timmar inklusive raster utan angiven tidslängd. Med nu nämnda arbetstidsbegränsning för kaféforetag överensstämmer avtalet mellan Stockholms kaféidkareförening, å ena, samt Sveriges hotell- och restaurangpersonals förbund, å andra sidan. Enligt en del avtal, som träffats mellan medlemmar av Sveriges kafé- och konditoriägareförbund samt omförmälda personalförbund, tillämpas en arbetstid för två veckor av 120 timmar; jämväl i dessa fall inbegripas i arbetstiden raster utan angiven tidslängd. Med hänsyn till att stora hotell- och restaurangavtalet för sådan personal i kaféforetag, som faller under allmänna arbetstidslagen och sålunda har en nettoarbetstid per vecka av 48 timmar, stadgar en bruttoarbetstid av 51 timmar, synes man ha anledning att i de här åsyftade fallen, där viss rastetid ej finnes angiven, beräkna denna till tre timmar i veckan. Den genomsnittliga nettoarbetstiden per vecka för serverings- och hotellpersonal skulle sålunda i dessa fall kunna upptagas till respektive 51,3; 54,5; cirka 56,0 samt cirka 57,0 timmar.

Vid den tidigare omtalade undersökningen rörande arbetstidsförhållandena år 1937, vilken i främsta rummet avsåg större företag, fann socialstyrelsen *serveringspersonalens* faktiska bruttoarbetstid per vecka genomsnittligt uppgå till 60 timmar enligt arbetsgivarsidans och 63 timmar enligt arbetstagar-sidans skriftliga uppgifter. Den kortaste arbetstiden var 56 respektive 60 timmar (i folkrestauranger med spriträttigheter) och den längsta 62 (i hotell med spriträttigheter) respektive 77 timmar (i »övriga hotell och pensionat»). Den likaledes tidigare omtalade individuella enquêten, väsentligen avseende mindre företag, gav i fråga om motsvarande arbetstid, genomsnittligt beräknad med hänsyn till antalet olika grupper av företag, ett resultat av 68,3 timmar med arbetstider varierande mellan 46 timmar (i två hotell) och 85 (i fem kaféer). För *hotellpersonal* uppgavs av arbetsgivarna vid den skriftliga enquêten den genomsnittliga bruttoarbetstiden uppgå i hotell med sprit-rättigheter till 62 och i övriga hotell och pensionat till 64 timmar; enligt uppgifter från arbetstagarna uppgingo motsvarande tidsmätt till 71 och 93.

Beträffande slutligen den senaste, i början av år 1943 företagna undersökningen rörande arbetstiden i ett antal mindre företag torde kunna sägas, att densamma i åtskilliga fall givit vid handen en skäligen lång arbetstid. Sålunda förekommo i mer än en tredjedel av de inom östra och södra yrkesinspektrisdistrikten besökta kaféforetagen bruttoarbetstider, som överskredo 10 timmar om dagen. Rastetidens längd synes, såsom tidigare i viss mån berörts, ej vid någon av de här åsyftade undersökningarna ha uttrönts, men sannolikt är, att nämnda tid oftast varit ganska obestämd. Såsom förut anförts i fråga om kaféforetag, bundna av vissa kollektivavtal, torde rastetiden i här ifrågakommande företag sannolikt ej uppgå till mer än en halv timme i medeltal per dag. Nettoarbetstiden per vecka skulle sålunda enligt nämnda undersökningar för serverings- och hotellpersonal i talrika företag, särskilt mindre sådana, närma sig eller överskrida 60 timmar.

Med hänsyn till vad nu anförts skulle tydligtvis en förkortning av nettoarbetstiden för serverings- och hotellpersonal till 48 timmar i regel innebära en synnerligen kraftig reform, som med all sannolikhet på många håll skulle leda till allvarliga olägenheter. En del mindre företagare skulle antagligen med hänsyn till de kostnader och svårigheter en för arbetstidsinskränkningens genomförande erforderlig ökning av personalen komme att medföra finna sig nödsakade att nedlägga rörelsen eller att förkorta tiden för öppethållande — åtgärder, som både skulle vara förlustbringande för företagaren och i viss

mån även för personalen samt besvärande för allmänheten. I betraktande av dessa menliga följder av en övergång till 8-timmarsdagen har styrelsen ansett sig böra, åtminstone som en övergångsform, ifrågasätta en något längre arbetstid för den allmänheten direkt betjänande personalen än för ekonomipersonalen. Oskäligt skulle kanske med hänsyn till nu tillämpade arbetstider ej vara att för den förra personalgruppen föreslå en nettoarbetstid för vecka av 54 timmar. Styrelsen har emellertid icke ansett sig kunna förorda en arbetstid, som skulle överskrida de tider, vilka, av förut omnämnda kollektivavtal att döma, nu gälla för betydande grupper av arbetstagare inom ifrågasatt näringsgren. Styrelsen har sålunda i sitt föreliggande lagförslag funnit skäligt att för de allmänheten direkt betjänande arbetstagarna stanna vid en nettoarbetstid per vecka av 51 timmar.

Enligt 4 § andra stycket i allmänna arbetstidslagen äger arbetsgivaren att i fråga om regelbundet skiftarbete avvika från de i paragrafens första stycke angivna reglerna för 8-timmarsdagens tillämpning, såvida därigenom icke uppkommer längre sammanlagd arbetstid för högst tre veckor, än som motsvarar 48 timmar i veckan. Av denna möjlighet att vid skiftarbete ordna arbetet för längre tid än en vecka ha arbetsgivarna inom hotell-, restaurang- och kafénäringen med hänsyn till de i regel långa tiderna för öppethållande i stor utsträckning begagnat sig. Mot en sådan anordning av arbetstidsförhållandena, som för övrigt sanktionerats genom de förut berörda kollektivavtalen, synas arbetstagarna ej ha något väsentligt att erinra.

Socialstyrelsen föreslår sålunda, såsom nämnts, att nettoarbetstiden för tre veckor upptages till 144 timmar såsom den primära begränsningen och till 153 timmar för de arbetstagare, som hade att direkt betjäna allmänheten. Vidare föreslås — till förekommande av oskälig arbetsanhopning — att nettoarbetstiden per kalenderdygn begränsas till 11 timmar för samtliga arbetstagare.

Yttrandena.

I remissyttrandena ha framställt yrkanden såväl om kortare ordinarie arbetstid än den av socialstyrelsen föreslagna för de arbetstagare, som ha att direkt betjäna allmänheten, som om längre sådan tid.

Yrkanden om kortare arbetstid ha framställts av *riksförsäkringsanstalten*, *Daco* och *tjänstemannaförbundet för hotell och restauranger*.

Riksförsäkringsanstalten har, såsom förut nämnts, föreslagit, att arbetstidsregleringen skulle begränsas till företag med flera än fyra arbetstagare. Då de skäl, som av socialstyrelsen anförts för en något längre arbetstid för dem, som ha att direkt betjäna allmänheten, än för övriga arbetstagare, övervägande hade betydelse beträffande mindre företag, men dessa vid bifall till anstaltens nyssnämnda förslag skulle i avsevärt större omfattning än socialstyrelsen föreslagit lämnas utanför arbetstidsregleringen, försvagades därför i betydande mån skälen för införandet av en längre arbetstid för de allmänheten direkt betjänande arbetstagarna. Anstalten anmärker i samband därmed, att socialstyrelsen vid beräkning av de nu tillämpade nettoarbetstiderna för serverings- och hotellpersonal syntes ha kommit till väl höga värden, beroende därpå att den sammanlagda rasttiden beräknats till endast tre timmar i veckan, medan rasttiden i regel torde få upptagas till en betydligt högre siffra, sannolikt till minst sex timmar i veckan.

Tjänstemannaförbundet för hotell och restauranger, i vars yttrande *Sveriges restaurangkassörskeförening*, *Sveriges hovmästares förening* och *Sveriges kökschefers förening* instämma, anser arbetet inom förevarande näringsgren vara i flera avseenden av sådan art, att man snarare borde överväga att lagfästa en kortare arbetstid än den eljest vanliga. Arbetet vore nämligen ytterst nervöst och enerverande och utfördes därtill i bullrande lokaler, ofta rökiga och kanske utan tillgång till annat än artificiellt ljus. Då därtill lades den ofta förekommande osedvanligt långa arbetstiden under ett dygn, arbetets ojämna fördelning över arbetstiden med stundtals oerhörda rusningar, som krävde en arbetsintensitet långt över vad som vore rimligt, samt den ofta alltför korta vilotiden mellan arbetets slut ena dygnet och dess början nästa dygn, syntes det förbundet uppenbart, att frågan om kortare arbetstider borde övervägas. Förbundet framhåller vidare, att påståendet att en avsevärd del av bruttoarbetstiden utgjordes av enbart beredskap icke vore med verkliga förhållandet överensstämmande såvitt anginge någon av de grupper förbundet representerade.

Yrkanden om längre arbetstid än den föreslagna ha framställts av *statskontoret*, *svenska arbetsgivareföreningen*, *handelns arbetsgivareorganisation*, *Göteborgs kafé- och restaurangförening* samt *Sveriges konditor-förening*.

Statskontoret anser den lagstadgade arbetstiden icke böra vara lägre än den i kollektivavtalen medgivna högsta arbetstiden eller åtminstone endast mycket obetydligt understiga densamma. En sådan anknytning syntes desto mera ofrånkomlig som avtalens maximala arbetstider gällde de mindre företagen, vilka torde ha de största svårigheterna att anpassa sig efter ändrade arbetstidsförhållanden. En så väsentligt förkortad arbetstid som den av socialstyrelsen föreslagna torde enligt statskontorets mening icke kunna genomföras utan att allvarligt äventyra de mindre företagens existensmöjligheter. Statskontoret föreslår därför, att den ordinarie arbetstiden för berörda personalkategori bestämmes till ($3 \times 56 =$) 168 eller åtminstone ($3 \times 54 =$) 162 timmar för en period om tre veckor.

Sveriges konditor-förening uttalar, att några olägenheter icke skulle uppkomma, därest den nya lagen föreskreve en arbetstid av 162 timmar per tre veckor. Visserligen skulle den minoritet av anställda, som följde stora hotell- och restaurangavtalet, därigenom få kortare arbetstid än den lagstadgade, men denna omständighet kunde icke betecknas såsom någon olägenhet för vare sig dessa eller några andra. Däremot skulle därigenom möjliggöras en smidigare anpassning till lagens regler för de minsta arbetsgivarna, där den längsta faktiska arbetstiden för närvarande torde förekomma.

I anledning av att raster icke skola inräknas i den föreslagna arbetstiden påpekar *arbetsrådet*, att rådet vid tillämpningen av allmänna arbetstidslagen och lantarbetstidslagen tolkat uttrycket rast så, att därmed förstodes sådant avbrott i arbetstiden, vars varaktighet vore på förhand bestämd och under vilket arbetstagaren fritt förfogade över sin tid och icke vore skyldig att kvarstanna på arbetsplatsen. Denna tolkning hade numera lag-

fästs genom uttryckligt stadgande i 1942 års arbetstidslag för detaljhandeln. Angående motsvarande spörsmål i den nu föreslagna lagen yttrar arbetsrådet:

Av socialstyrelsens betänkande framgår, att nyssnämnda villkor oftast icke uppfyllas i fråga om de avbrott i arbetstiden (i regel måltidsuppehåll), som åtnjutas av arbetstagarna inom hotell-, restaurang- och kafénäringen. På ifrågasvarande område är nämligen arbetet — detta gäller framför allt serveringspersonal och annan personal, som har att direkt betjäna allmänheten — ofta ett passningsarbete, vilket innebär, att måltidsrasterna ofta måste tagas på tid, som icke på förhand kan bestämmas, och att rasten tillfälligt måste avbrytas för betjäning av gäster. Följden härav skulle bli att vad som enligt den nya lagen kommer att räknas som arbetstid är bruttoarbetstiden, eftersom måltidsuppehållen icke kunna betraktas som raster i lagens mening.

En utväg att undvika ovan angivna, icke önskvärda resultat synes vara, att man med hänsyn till ovan omförmälda förhållanden för den nya lagens del vid beräkning av arbetstiden fråndrager såväl rast som uppehåll i arbetet för intagande av måltid. I sådant syfte kunde uttrycket »raster oräknade» i 4 § ändras t. ex. till »raster och måltidsuppehåll oräknade». Måltidsuppehåll skulle då i motsats till rast innebära sådant avbrott i arbetstiden, under vilket arbetstagare för iakttagande av passningstjänst är skyldig att kvarstanna på arbetsplatsen eller i dess omedelbara närhet.

Det föreslagna stadgandet att arbetstiden icke för något dygn må överstiga 11 timmar har föranlett uttalanden i flera remissyttranden.

Sveriges arbetsgivareförening för hotell och restauranter samt *restauranternas arbetsgivareförening* framhålla, att en dylik begränsning, vilken icke förekomme i det med personalförbundet träffade riksavtalet, skulle i tillämpningen vålla betydande svårigheter. Det vore nämligen nödvändigt för en rationell uppbyggnad av ett treveckors arbetstidsschema att ha möjlighet att åtminstone under ett, ej sällan under flera dygn utsträcka nettoarbetstiden till mer än elva timmar. Även för de anställda skulle bestämmelsen medföra olägenheter, i det att den ofta komme att hindra en för dem lämplig anordning av fritiden. Vidare påpekas, att det här vore fråga om arbete med regelbunden skiftindelning och att för dylikt arbete i allmänna arbetstidslagen någon dygnsmaximering icke ansetts erforderlig. Det hemställs därför, att ifrågasvarande bestämmelse måtte utgå ur förslaget.

Kommerskollegium hänvisar till de synpunkter, som sålunda anföras från arbetsgivarhåll mot bestämmelsen. Kollegium vore givetvis icke i tillfälle att kunna bedöma, huruvida en större rörlighet i fråga om arbetstidens fördelning än som med den ifrågasatta maximeringen vore möjlig att genomföra, kunde vara behövlig för vissa av här ifrågakommande företag. Det syntes dock kollegium som om man vid en provisorisk lagstiftning som den nu ifrågasatta icke borde gå utöver de krav, som allmänna arbetstidslagen stadgat i fråga om skiftindelad arbete.

Jämväl *svenska arbetsgivareföreningen* motsätter sig ifrågasvarande stadgande under åberopande av att en arbetstidsbegränsning per dygn av arbetsorganisatoriska skäl icke vore möjlig att genomföra på det område, som den föreslagna lagstiftningen skulle omfatta.

Departements-
chefen.

Med hänsyn till de speciella förhållandena inom hotell-, restaurang- och kafénärings bör den ordinarie arbetstiden i lagen fastställas icke för vecka utan för en längre period, lämpligen om tre veckor.

I de inom branschen tillämpade kollektivavtalen beräknas maximiarbetstiden brutto, därvid måltidsrasternas genomsnittliga längd i samband därmed angivas. Ett sådant beräkningssätt är, såsom arbetsrådet påpekat, främmande för de gällande arbetstidslagarna. Intresset av största möjliga likformighet olika arbetstidslagar emellan talar för att nettoarbetstidssystemet kommer till användning jämväl i detta sammanhang. Enligt uttrycklig lagbestämelse eller hävdvunnen praxis tolkas uttrycket rast så, att dess varaktighet skall vara på förhand bestämd och att arbetstagaren skall fritt föfoga över sin tid och icke vara skyldig att kvarstanna på arbetsplatsen. Det torde inom många företag bereda svårigheter att så ordna måltidsuppehållen att samtliga nu nämnda förutsättningar äro uppfyllda i avseende å desamma. Fördenskull torde i lagtexten böra, såsom arbetsrådet föreslagit, angivas att ej blott raster i den mening detta uttryck äger i arbetstidslagstiftningen utan även måltidsuppehåll ligga utanför arbetstiden.

För den personal, vars arbetstidsförhållanden nu regleras av allmänna arbetstidslagen, bör den omständigheten att nämnda förhållanden hädanefter komma att regleras av den föreslagna lagen icke medföra någon förändring av den ordinarie arbetstidens längd. För nämnda personal blir alltså nettoarbetstiden för tre veckor 144 timmar.

Beträffande den personal, som har att direkt betjäna allmänheten och som först genom den nu föreslagna lagen skulle få maximiarbetstiden legalt reglerad, föreslår socialstyrelsen fastställande av en längsta arbetstid om 153 timmar per tre veckor. Såsom jämförelse må nämnas att motsvarande arbetstid av socialstyrelsen beräknas utgöra enligt stora hotell- och restaurangavtalet för serverings- och hotellpersonalen vid restauranger och hotell 163,5 timmar, därest antalet anställda ej överstiger fem, och eljest 154,5 timmar samt för kaféföretag 168 timmar, enligt avtal för personalen vid kafé- och restaurangaktiebolaget Norma 154,5 timmar, enligt avtal mellan Stockholms kaféidkareförening och vederbörande personalförbund 168 timmar samt enligt en del överenskommelser, som träffats mellan medlemmar av Sveriges kafé- och konditoriägareförbund samt personalförbundet 171 timmar.

Om hänsyn tages uteslutande till de motiv, vilka förestava den svenska arbetstidslagstiftningen, saknas enligt min mening tillräcklig anledning att för nu ifrågavarande personal bestämma annan maximiarbetstid än den enligt allmänna arbetstidslagen gällande eller, uttryckt för dag, åtta timmar. Den enda omständighet, som synes mig kunna åberopas i motsatt riktning, är, att serveringsarbetet påstås vara i hög grad intermittert och medgiva talrika vilopausar. Detta påstående äger nog sin riktighet beträffande flertalet smärre kaféföretag, särskilt i mindre befolkningscentra, men å andra sidan torde inom större företag och överhuvud inom större samhällen arbetet i allmänhet kunna betraktas som jäktigt och påfrestande.

Då jag likväl godtager socialstyrelsens förslag om införande för den allmänheten direkt betjänande personalen av en något längre arbetstid, beror detta därpå att, därest arbetstiden fastställdes till 144 timmar för tre veckor, det icke torde låta sig göra att föreskriva en så kraftig arbetstidsförkortning för de smärre och mindre bärkraftiga företagen. Man bleve då i stället nödsakad att begränsa lagens tillämpningsområde antagligen på det sätt att företag med mindre än fyra eller fem anställda fölle utanför. Därmed hade emellertid de företag, som ha de mest otillfredsställande arbetstidsförhållandena, lämnats orubbade. I sådant läge har det synts mig lända till större gagn för personalen, sedd som en enhet, om även företag med 3—4 arbetstagare inrymdes under lagstiftningen men denna till gengäld så modifierades i förhållande till allmänna arbetstidslagen att den ordinarie arbetstiden fastställdes till 153 timmar för tre veckor.

I överensstämmelse med det nu anförda stadgas i 4 § departementsförslaget, att arbetsgivare icke må använda arbetstagare till arbete under längre tid än att arbetstiden, raster och måltidsuppehåll oräknade, kommer att under loppet av tre kalenderveckor uppgå beträffande arbetstagare, som har att direkt betjäna allmänheten, till 153 timmar och i fråga om annan arbetstagare till 144 timmar.

Enligt socialstyrelsens förslag må ej arbetstiden under något kalenderdygn för någon arbetstagare överskrida 11 timmar. Häremot har invänts att det vore nödvändigt för en rationell uppbyggnad av ett treveckors arbetstidsschema att ha möjlighet att under ett eller flera dygn utsträcka nettoarbetstiden till mera än elva timmar. En omständighet, som tyder på att nämnda invändning icke saknar fog, är, att någon dygnsmaximering icke förekommer i stora hotell- och restaurangavtalet. Det ligger därjämte med hänsyn till de långa tiderna för hotellens och restaurangernas öppethållande nära till hands att göra jämförelse med stadgandet i 4 § andra stycket allmänna arbetstidslagen, enligt vilket någon dygnsmaximering icke förekommer vid arbete med regelbunden skiftindelning. Jag har därför ansett mig böra tillmötesgå yrkandena om att någon dygnsmaximering icke skall upptagas i lagen. Enär lagen endast är avsedd att få provisorisk giltighet, uppkommer vid tidpunkten för lagens eventuella förlängning tillfälle att taga frågan under omprövning, därest det skulle visa sig att frånvaron av nu ifrågavarande bestämmelse föranlett oskälig arbetsanhopning.

5 §.

Socialstyrelsens förslag.

5 § i socialstyrelsens förslag är indelad i fyra särskilda moment. Den innehåller dispensbestämmelser.

Enligt 5 § 1 mom. må beträffande rörelse, vari i regel användas högst fyra arbetstagare, arbetsrådet, där tillämpning av bestämmelse i 4 § skulle medföra allvarlig olägenhet, bevilja erforderlig eftergift. Socialstyrelsen framhåller i motiveringen till stadgandet, att de svårigheter, som den lagstadgade arbetstidsregleringens utsträckande komme att medföra, givetvis måste särskilt

hårt drabba de minsta företagen. Av upplysningar, som inhämtats vid undersökningar på området, syntes även framgå, att arbetstidsregleringens tillämpning på en del små hotell och kaféer skulle äventyra deras existens. För att undvika allvarliga olägenheter i dylika fall hade styrelsen ansett sig böra föreslå förevarande undantagsbestämmelse.

I 5 § 2 mom. socialstyrelsens förslag, stadgas, att arbetsrådet må, när skäl därtill äro, medgiva att den i 4 § angivna arbetstiden, utan att förlängas för viss längre tidrymd räknat, fördelas på annat sätt än i nämnda paragraf sägs. Styrelsen framhåller, att stadgandet till syftet överensstämde med 5 § 1 mom. allmänna arbetstidslagen samt med hänsyn till ordalydelsen jämväl nära med motsvarande lagrum i lantarbetstidslagen och arbetstidslagen för detaljhandeln. I olikhet med sistnämnda lagar hade emellertid ej såsom tidrymd för den genomsnittliga arbetstidens beräkning angivits »ett år» utan i stället »viss längre tidrymd». Därmed vore avsett att förekomma att den långa tiden av ett år skulle anses som normal beräkningstid.

Finnes i visst fall av särskilda skäl påkallat, att arbetstiden utsträcker längre än i 4 § sägs, äger arbetsrådet enligt 5 § 3 mom. socialstyrelsens förslag lämna medgivande därtill. Stadgandet överensstämmer med 5 § 2 mom. lantarbetstidslagen och arbetstidslagen för detaljhandeln.

Slutligen är i 5 § 4 mom. socialstyrelsens förslag, i likhet med i andra arbetstidslagar, upptagen en möjlighet för arbetsrådet att medgiva undantag, då det av uttalande av arbetstagarnas sammanslutning eller sammanslutningar eller annorledes framgår, att det stora flertalet av de arbetstagare, som skulle beröras av undantaget, finner detsamma önskvärt och arbetstiden ej därigenom komme att oskäligt utsträckas.

Yttrandena.

Föreningen allmännyttiga kafébolag hemställer om sådan omarbetning av 5 §, att dispens må medgivas endast i sådana fall då det för allmänhetens behov av näringsställe vore oundgängligen nödvändigt. Skulle, såsom föreningen antager, orden allvarlig olägenhet i 1 mom. syfta på olägenhet för respektive företagare, vore stadgandet enligt föreningens mening överflödigt, enär allvarlig olägenhet syntes innefattas i uttrycket särskilda skäl enligt 3 mom. Jämväl *riksförsäkringsanstalten* anser stadgandet i 1 mom. ej vara erforderligt, enär det torde kunna anses innefattat i den undantagsbestämmelse, som meddelats i 3 mom.

Beträffande 2 mom. anför *arbetsrådet*:

I 5 § 2 mom., som motsvarar 5 § 1 mom. i lantarbetstidslagen och arbetstidslagen för detaljhandeln, har såsom tidrymd för den genomsnittliga arbetstidens beräkning använts uttrycket »viss längre tidrymd» i stället för »ett år» i sistnämnda båda lagar. Detta har enligt betänkandet skett till förekommande av att den långa tiden av ett år skulle anses som normal beräkningsgrund. Arbetsrådet har under sin handläggning av ärenden av här avsedd art enligt lantarbetstidslagen och arbetstidslagen för detaljhandeln utformat viss praxis, vilken torde komma att bli vägledande även vid tillämpningen av den nya

lagen. Med hänsyn härtill och då det synes önskvärt, att motsvarande stadganden i arbetstidslagarna så vitt möjligt erhålla samma lydelse, föreslår rådet, att formuleringen av nämnda lagrum i lantarbetstidslagen och arbetstidslagen för detaljhandeln bibehålles i den nya lagen.

Dispensbestämmelserna i 5 § socialstyrelsens förslag äro uppbyggda efter mönster av lantarbetstidslagen och arbetstidslagen för detaljhandeln. Dock har i socialstyrelsens förslag tillagts en bestämmelse, som ej återfinnes i de båda andra lagarna, nämligen att arbetsrådet må beträffande rörelse, vari i regel användas högst fyra arbetstagare, bevilja erforderlig eftergift, där tillämpning av bestämmelse i 4 § skulle medföra allvarlig olägenhet. Denna bestämmelse har av socialstyrelsen tillagts med hänsyn till att arbetstidsregleringen komme att särskilt hårt drabba de minsta företagen. Genom att arbetsrådet äger möjlighet att medgiva utsträckning av arbetstiden, där det finnes i visst fall av särskilda skäl påkallat, synes rådet besitta en så vidsträckt dispensrätt att tillräckliga skäl saknas att meddela särskild bestämmelse om dispensrätt för arbetsrådet i fall då på grund av stadgandet i 4 § allvarlig olägenhet vållas företag med högst fyra arbetstagare. Något stadgande motsvarande 5 § 1 mom. socialstyrelsens förslag har därför ej upptagits i departementsförslaget. Beträffande användningen av arbetsrådets dispensrätt då så finnes påkallat »i visst fall av särskilda skäl» må anmärkas, att dispensrätten ej bör få så utnyttjas, att lagens huvudregler i väsentlig mån elimineras beträffande smärre företag. På grund av speciella omständigheter kunna emellertid vissa företag oförskyllt drabbas betydligt hårdare av arbetstidsregleringen än andra liknande företag, och dispens bör då kunna ifrågakomma. Eftersom dispensen i allmänhet innebär en ekonomisk förmån för företagaren bör emellertid beaktas, att verkan av densamma icke blir den att företagare, som erhållit dispens, därigenom får ett övertag i konkurrenshänseende gentemot andra, vilkas arbetstagare ha sin arbetstid reglerad jämlikt lagens huvudregler.

De återstående dispensreglerna i departementsförslaget överensstämma helt med motsvarande bestämmelser i lantarbetstidslagen (5 §) och arbetstidslagen för detaljhandeln (likaledes 5 §). Vad arbetsrådet påyrkat har sålunda iakttagits. I departementsförslaget har därför 5 § givits samma avfattning som paragraferna med samma ordningsnummer i nyssnämnda båda lagar.

6 §.

Socialstyrelsens förslag.

I 6 § socialstyrelsens förslag avhandlas s. k. nödfallsarbete, d. v. s. rätten att uttaga särskilt övertidsarbete i mera sällan förekommande nödsituationer. Socialstyrelsen anmärker, att paragrafen nära överensstämde med motsvarande bestämmelser i gällande arbetstidslagar.

Socialstyrelsens förslag har i oförändrad avfattning upptagits i departementsförslaget.

**Departements-
chefen.**

**Departements-
chefen.**

7 §.

Socialstyrelsens förslag.

Socialstyrelsen redogör under förevarande paragraf, vilken behandlar frågorna om användning av övertid till förberedelse- och avslutningsarbeten m. m., om allmänt övertidsarbete och om skyldighet att utföra övertidsarbete, för de bestämmelser om övertid, som finnas i gällande kollektivavtal inom branschen. Härutinnan hänvisas till de uppgifter, som i det föregående lämnats under rubriken Vissa kollektivavtalsbestämmelser om lön och arbetstid för hotell-, restaurang- och kafépersonal. Vidare upplyser socialstyrelsen, att framställningar om utsträckt övertid inom nu ifrågavarande bransch enligt 7 § 3 mom. allmänna arbetstidslagen endast ganska sällan inkommit till arbetsrådet.

Med hänsyn till det jämförelsevis begränsade anlitaandet av övertidsarbete inom branschen har det synts socialstyrelsen, som om man med skäl i fråga om förevarande verksamhet skulle kunna i viss mån inskränka de eljest i lagstiftningen medgivna tiderna för dylikt arbete.

Förevarande paragraf är indelad i fyra moment.

Första momentet motsvarar närmast 7 § 1 mom. i de övriga arbetstidslagarna och behandlar sålunda förberedelse- och avslutningsarbeten. Där stadgas att till betjänande av kunder, som vid stängning av serveringslokal befinna sig i lokalen, samt till sådana förberedelse- och avslutningsarbeten, som för driftens ohindrade gång nödvändigtvis måste utföras före eller efter den allmänna arbetstiden, nödigt antal arbetstagare må användas till arbete å övertid under högst 18 timmar under loppet av tre kalenderveckor, dock icke något dygn mer än 1½ timme (motsvarande tidslängder utgöra enligt gällande arbetstidslagar sju timmar i veckan med tillägg i fråga om arbetstidslagen för detaljhandeln att övertiden icke något dygn må uppgå till mera än 1½ timme samt att ordinarie arbetstid och övertid av nu nämnt slag icke utan tillstånd av arbetsrådet må något dygn överstiga 10 timmar). Socialstyrelsen anför i anslutning härtill att — ehuru med hänsyn till att arbetstidens längd enligt lagen avser en tidrymd av tre veckor jämväl för övertidens begränsning upptagits samma tidrymd — nämnda anordning icke lade hinder i vägen för arbetsgivare, som så önskade, att beräkna övertiden för kortare tidrymd, exempelvis en kalendervecka. Med hänsyn till de ändock ofta komplicerade arbetstidsförhållandena inom hotell-, restaurang- och kaféföretagen har socialstyrelsen ansett någon begränsning per dygn av den sammanlagda ordinarie arbetstiden och övertiden icke lämpligen böra upptagas i lagen.

I andra momentet stadgas, att arbetsgivare, som i annat fall än som avses i 6 § eller nästföregående moment med hänsyn till särskilt förhållande finner påkallat att använda arbetstagare till arbete å övertid, är därtill berättigad för högst 27 timmar under loppet av tre kalenderveckor och 150 timmar under loppet av ett kalenderår (motsvarande tidslängder äro enligt gällande arbetstidslagar 48 timmar under loppet av fyra kalenderveckor och 200 timmar under loppet av ett kalenderår).

Är ytterligare eftergift av trängande behov påkallad, må enligt tredje momentet sådan, dock för högst 100 timmar under loppet av ett kalenderår, meddelas av arbetsrådet (motsvarande tidslängder utgöra enligt allmänna arbetstidslagen och arbetstidslagen för detaljhandeln 150 timmar och enligt lantarbetstidslagen 100 timmar).

Fjärde momentet, som är likalydande med 7 § 5 mom. allmänna arbetstidslagen samt 7 § 4 mom. lantarbetstidslagen och arbetstidslagen för detaljhandeln, stadgar, att i fråga om arbetstagares skyldighet att utföra arbete, som avses i ifrågavarande paragraf, skall gälla vad därom kan anses med arbetsgivaren överenskommet, därvid det dock åligger arbetsgivaren tillse, att icke arbetstagaren genom användande till dylikt arbete utsättes för överansträngning eller ohälsa.

Beträffande frågan om intagande i lagen av bestämmelser om raster och om natt- och veckoledighet anför socialstyrelsen:

Detaljhandelslagen meddelar i olikhet med allmänna arbetstidslagen och lantarbetstidslagen bestämmelser om raster. I stora hotell- och restaurangavtalet angives, såsom förut berörts, för personal i hotell och restauranger ett tidsmått för måltidsraster, uppgående till 22½ timmar per tre veckor. Enahanda rastetid föreskrives i kafé- och restaurangaktiebolaget Normas tidigare omförmälda avtal. Övriga kollektivavtal inom branschen synas sakna bestämmelser om rastetid. Ifrågasatt har varit att i förevarande lag upptaga några dylika bestämmelser. Socialstyrelsen har emellertid varit tveksam i fråga om behovet och lämpligheten av en sådan åtgärd. Övergången från brutto- till nettoberäkning av arbetstidens längd och skyldigheten att anslå arbetstidsschema (11 § 2 mom.) torde otvivelaktigt komma att framtvinga ett noggrannare beaktande av rasterna. I 5 § i) lagen om arbetarskydd stadgas, att »arbetet bör, där dess natur det medgiver, avbrytas genom en eller flera lämpligt förlagda raster av tillräcklig varaktighet». Enligt samma lags 38 § 4 mom. äger yrkesinspektionens chefsmyndighet att meddela nödiga föreskrifter till tryggande av bland annat nu anförda stadgandes iakttagande. Lagstiftning i ämnet finnes sålunda redan, och yrkesinspektionens organ ha möjlighet att ordna rasterna efter förhållandena i de särskilda fallen. En i lag närmare preciserad reglering av rasterna skulle sannolikt medföra olägenheter. Ifrågavarande företag måste nämligen i stort sett vara beredda att ständigt och oberoende av växlande publikfrekvens betjäna allmänheten. En sådan beredskap kan tydligtvis, åtminstone vid de små företagen, endast med svårighet upprätthållas, om arbetet skall avbrytas genom allmängiltigt reglerade raster. Anmärkas må också, såsom förut berörts, att arbetstagarna i dessa företag i regel intaga sina måltider på arbetsstället, varför en noggrann rastordning icke för dem har samma betydelse som för arbetarna inom andra verksamhetsgrenar.

Med hänsyn till vad nu anförts har socialstyrelsen icke funnit sig böra i lagförslaget upptaga några bestämmelser rörande raster.

Ifrågasatt har även varit att i förevarande lag meddela bestämmelser om natt- och veckoledighet. Allmängiltiga stadganden i nämnda avseenden finnas emellertid intagna i arbetarskyddslagen, 5 § k) respektive l), och gäller jämväl beträffande dessa stadgandens tillämpning tvångsvis den ovan refererade bestämmelsen i lagens 38 § 4 mom. Rörande nattledighet förekommer ingen bestämmelse i de förut omnämnda kollektivavtalen. Angående veckoledighet åter föreskrives i dessa avtal en helledig dag per vecka. Samtliga gällande svenska arbetstidslagar sakna bestämmelser om natt- och veckoledighet. Missförhållanden uti ifrågavarande avseenden torde visserligen förekomma inom

hotell-, restaurang- och kaféföretagen, men det vill synas, som om dessa missförhållanden lämpligen skulle kunna, liksom i fråga om rasterna, motverkas genom åtgärder från yrkesinspektionens sida. Beträffande nattledigheten kan för övrigt nämnas, att åtminstone i ett par fall försök lära ha gjorts att ordna arbetsskiftet på sådant sätt, att tillräcklig nattledighet skulle tillförsäkras personalen. Dessa försök uppgivas emellerid ej ha uppskattats av personalen, som i främsta rummet önskade få ledighet under dagen.

Slutligen må beträffande såväl raster som natt- och veckoledighet anmärkas, att det synes lämpligen kunna ankomma på parternas organisationer att, där så finnes påkallat, träffa avtal om kompletterande bestämmelser i berörda avseenden.

Yttrandena.

Yrkande att samma begränsningar av övertiden skola stadgas som de, vilka gälla enligt allmänna arbetstidslagen, ha framställts av *statskontoret, riksförsäkringsanstalten, arbetsrådet, kommerskollegium, svenska arbetsgivareföreningen, arbetsgivareföreningen för hotell och restauranter, restauranternas arbetsgivareförening, handelns arbetsgivareorganisation, föreningen allmännyttiga kafébolag* och *Sveriges konditorförening*.

Riksförsäkringsanstalten åberopar ett uttalande av *yrkesinspektisen*, däri hon säger sig vara av den uppfattningen, att förklaringen till den av socialstyrelsen åberopade omständigheten att ansökningar om övertid enligt 7 § 3 mom allmänna arbetstidslagen för hotell- och restaurangpersonal inkommit till arbetsrådet endast i ringa utsträckning vore, att lagen till och med på större arbetsplatser icke helt trängt igenom. Att på grund av arbetsrådets erfarenhet i nämnda avseende minska rätten till övertid inom detta yrke syntes yrkesinspektisen icke vara tillrådligt. Särskilt olämpligt tedde det sig med hänsyn till att arbetstidsbegränsningen utsträcktes att omfatta nya stora personalgrupper. Det vore svårt att få en klar uppfattning om hur arbetstidsbegränsningen komme att verka för dessa personalgrupper. I varje fall torde det åtminstone till att börja med bliva nödvändigt att utnyttja övertid. Slutligen påpekar yrkesinspektisen, att för närvarande stor brist rådde på arbetskraft, vilket gjorde sig alldeles särskilt gällande inom detta yrke, speciellt under säsongtider.

I anledning av att socialstyrelsen åberopat, att framställningar om övertid enligt 7 § 3 mom. allmänna arbetstidslagen endast ganska sällan inkommit till arbetsrådet genmäler *arbetsrådet*, att nämnda lag endast omfattade köks- och ekonomipersonalen inom de större företagen, för vilken personal behovet av övertid torde vara relativt ringa. I fråga om socialstyrelsens åberopande av att vissa kollektivavtal begränsade övertiden till 10 timmar i månaden framhåller arbetsrådet, att en stor del av arbetstagarna på området icke vore bundna av kollektivavtal eller av avtal, som begränsade övertiden. Vidare anför arbetsrådet, att en övergång till den föreslagna arbetstidsregleringen beträffande de mindre företagen i fråga om både kökspersonal och serveringspersonal nödvändiggjorde tillgång till relativt rikligt utmätt övertid med hänsyn till den i många fall betydande skillnaden mellan den tillämpade faktiska arbetstiden och den föreslagna ordinarie arbetstiden. Särskilt gällde detta

för den övergångstid av tre år, varunder den nya lagen föreslagits äga giltighet. Begränsades övertiden efter samma grunder som i arbetstidslagen för detaljhandeln borde övertiden fastställas för arbete enligt 7 § 1 mom. till 21 timmar under loppet av tre kalenderveckor, dock icke något dygn mer än 1½ timme, för arbete jämlikt 7 § 2 mom. till 36 timmar under loppet av tre kalenderveckor och 200 timmar under loppet av ett kalenderår samt för arbete enligt 7 § 3 mom. till 150 timmar under loppet av ett kalenderår.

Sveriges arbetsgivareförening för hotell och restauranter och restauranternas arbetsgivareförening uttala, att ett genomförande av socialstyrelsens förslag i denna punkt skulle utan rimlig anledning medföra en högst avsevärd försämring av företagens möjligheter att utnyttja den tillgängliga ekonomipersonalen och hindra dess rörelsefrihet vid arbetets fördelning.

Kommerskollegium anser det icke lämpligt att en provisorisk lagstiftning som den här ifrågavarande utan nödtvång skärpte restriktionerna i fråga om arbetskraftens utnyttjande. Kollegium förordade därför, att samma bestämmelser rörande rätten att utnyttja personalen till övertidsarbete medgäves i den nya lagen som i de redan gällande arbetstidslagarna.

Sveriges konditor-förening framhåller, att den av socialstyrelsen åberopade begränsningen i kollektivavtalen av övertidsarbetet möjliggjorts just därigenom att kollektivavtalen tillåte en längre ordinarie arbetstid än socialstyrelsen nu föresloge. Det vore enligt föreningens mening verklighetsfrämmande att taga en sådan avtalsreglerad inskränkning som utgångspunkt för minskning av antalet övertidstimmar i enlighet med vad socialstyrelsen föreslagit. Där emot vore det synnerligen önskvärt för branschen att — icke minst med hänsyn till den svåra bristen på arbetskraft — övertidsarbete, i likhet med vad som gällde enligt arbetstidslagen för detaljhandeln, tillåtes för minderåriga inom ramen för arbetarskyddslagen.

Å andra sidan gör *Daco* gällande, att bestämmelserna om övertidsarbete syntes giva väl stort utrymme för arbetsgivaren att uttaga övertid, särskilt med hänsyn till det uppgivna förhållandet att övertidsarbete icke förekomme i någon större utsträckning.

Riksförsäkringsanstalten påpekar, att någon inskränkning beträffande minderårigas användande till övertidsarbete icke föreslagits, delvis måhända på grund av de avsevärda begränsningarna av övertidsarbetet. De minderåriga skulle sålunda få användas till dylikt arbete i samma utsträckning som vuxna arbetare. Detta syntes anstalten icke lämpligt eller påkallat utan borde samma begränsningar för minderårigas användande till övertidsarbete gälla som föreskrivits i allmänna arbetstidslagen.

Arbetsrådet föreslår sådan jämkning av ordalagen i 7 § 1 mom. att stadgandet komme att omfatta jämväl arbete å uteservering.

Beträffande de tider, under vilka annat övertidsarbete än nödfallsarbete skall få uttagas, har socialstyrelsen, på sätt i det föregående anförts, föreslagit bestämmelser, som innefatta inskränkningar i förhållande

till de möjligheter, som allmänna arbetstidslagen, lantarbetstidslagen och arbetstidslagen för detaljhandeln erbjuda. Dessa inskränkningar ha motiverats med att övertidsarbete endast i relativt liten omfattning förekomme inom branschen. Sålunda hade ansökningar enligt 7 § 3 mom. allmänna arbetstidslagen endast ganska sällan inkommit till arbetsrådet. Vidare beredde vissa kollektivavtal endast i begränsad utsträckning möjlighet till uttagande av övertid.

Socialstyrelsen synes, såvitt den fullständigt redovisat skälen för sitt förslag till övertidsbestämmelser, ha bortsett från vissa i detta sammanhang ej oväsentliga faktorer. Den av socialstyrelsen åberopade omständigheten att ansökningar enligt 7 § 3 mom. allmänna arbetstidslagen endast ganska sällan inkommit till arbetsrådet torde sålunda ej vara av större bevisvärde, enär dylika ansökningar måste avse köks- och ekonomipersonal inom de större företagen, för vilken personal behovet av övertid torde vara relativt ringa. De av socialstyrelsen åberopade kollektivavtalen med begränsad rätt till uttagande av övertid omfatta blott en mindre del av arbetstagarna inom näringen och för övrigt ej heller dem, vilka efter genomförd arbetstidsreglering torde vara mer än andra i behov av rätt att uttaga övertid, nämligen innehavare av mindre kaféer, som nu ha längre arbetstid än övriga företagare inom branschen och som därför bliva underkastade större arbetstidsförkortning än dessa. Överhuvud kan man, på grund av det samband som råder mellan den ordinarie arbetstidens längd och behovet av övertid, nu knappast med någon säkerhet bedöma behovet av övertid vid en arbetstidsreglering. I varje fall intill dess erfarenhet härutinnan vunnits bör man därför enligt min mening i den nu föreslagna lagen medgiva rätt till uttagande av samma mått av övertid som i gällande arbetstidslagar. Därmed vinnes också en i och för sig önskvärd överensstämmelse mellan de olika arbetstidslagarnas övertidsbestämmelser; det bortses härvid från att övertiden i förevarande lag bör — såsom socialstyrelsen föreslagit — beräknas för en period om tre veckor.

Härefter torde böra behandlas frågan om rätten att använda minderåriga till övertidsarbete. Till en början må erinras om de gällande arbetstidslagarnas ställning till denna fråga. Härutinnan gäller att det enligt allmänna arbetstidslagen visserligen är tillåtet att använda minderåriga, som fyllt sexton men ej aderton år, till övertidsarbete men att arbetsrådets medgivande därtill kräves. Lantarbetstidslagen och arbetstidslagen för detaljhandeln lägga däremot icke hinder i vägen för arbetsgivare att använda minderåriga till övertidsarbete i samma omfattning som vuxna. Såsom skäl för den i lantarbetstidslagen förekommande likställigheten mellan minderåriga och vuxna har anförts, bland annat, att övertidsarbete inom jordbruket kunde antagas bliva både sällan förekommande och av kortvarig natur. På det hela taget syntes det huvudsakligen komma att röra sig om hjälp vid skördearbete. Dylikt arbete kunde med fog sägas vara ett sådant arbete, som icke företedde den enformiga sysselsättning i hygieniskt mindre tillfredsställande omgivningar, som karakteriserade fabriksarbetet och som

varit den närmaste anledningen till inskränkningen i avseende å minderårigas användande till arbete inom industrien (lantarbetstidsutredningens betänkande: SOU 1935: 48, s. 76). — Vid anmälan av 1939 års arbetstidslag för detaljhandeln anförde föredragande departementschefen, att det syntes med fog kunna anföras, att arbetet i detaljhandeln och därmed jämställda företag med hänsyn till den omväxling som i olika hänseenden erbjödes i stor utsträckning icke vore så uttröttande som det mera enformiga industriarbetet. Detaljhandelsarbetet torde i följd därav närmare vara att jämställa med det i lantarbetstidslagen reglerade arbetet än med industriarbetet. Andra lagutskottet, vars utlåtande godkändes av riksdagen, ansåg goda skäl tala för att rätten att använda minderårig till övertidsarbete inom detaljhandeln begränsades i högre grad än som följde av bestämmelserna i arbetarskyddslagen. Innan slutlig ständpunkt toges till detta spörsmål, torde det emellertid böra klarläggas, i vad mån särskilt de yngsta minderåriga inom detaljhandeln användes till övertidsarbete. Utskottet ville sålunda icke för det dåvarande föreslå införande i arbetstidslagen för detaljhandeln av bestämmelser i angivna hänseende.

I nu förevarande ärende har riksförsäkringsanstalten uttalat, att samma begränsningar för minderårigas användande till övertidsarbete borde gälla som föreskrivits i allmänna arbetstidslagen.

Enligt min mening kunna vägande skäl anföras för den av riksförsäkringsanstalten sålunda intagna ståndpunkten. I fråga om minderåriga arbetstagare bland köks- och ekonomipersonalen innebär socialstyrelsens förslag ett borttagande av de restriktioner beträffande övertidsarbete, som för närvarande gälla för dem enligt allmänna arbetstidslagen. Och vad serveringspersonalen angår bör beaktas dels att den ordinarie arbetstiden är längre än den för de flesta andra arbetarkategorier fastställda, dels ock att arbetet ofta är jäktigt och påfrestande samt bedrivs i hygieniskt mindre tillfredsställande lokaler. De särskilda omständigheter, som anförts såsom motiv för att i fråga om lantarbete och detaljhandelsarbete i nu ifrågakommande avseende jämställa vuxna och minderåriga arbetstagare, synas mig därför icke vara för handen beträffande hotell-, restaurang- och kafépersonal utan synes större anledning föreligga att jämställa denna personals arbete med industriarbete. Emellertid skulle sannolikt stora praktiska svårigheter uppkomma för företagen, därest minderåriga arbetstagare icke finge i samma utsträckning som vuxna arbetstagare användas till sådana förberedelse- eller avslutningsarbeten, varom i 7 § 1 mom. socialstyrelsens förslag är fråga. Jag har därför stannat för att godtaga socialstyrelsens förslag, såvitt avser 7 § 1 mom., men att i fråga om minderårigs användande till övertidsarbete enligt 7 § 2 eller 3 mom. föreslå införandet av samma regler som nu gälla enligt allmänna arbetstidslagen.

Vad här ovan av mig förordats har iakttagits vid avfattningen av 7 § departementsförslaget.

8 §.

Socialstyrelsens förslag.

8 § socialstyrelsens förslag innehåller bestämmelser rörande anteckning om övertidsarbete m. m. och överensstämmelser i sak väsentligen med 8 § allmänna arbetstidslagen, 8 § lantarbetstidslagen och 10 § arbetstidslagen för detaljhandeln. Bestämmelsen angående tiden för antecknande av övertidsarbete har emellertid med hänsyn till övergången till treveckorsperioder för begränsning av arbets- och övertid i viss mån förändrats. Dessutom har stadgandet om rätt för arbetstagare att få del av övertidsjournal givits ändrad avfattning. Sistnämnda ändring hade, enligt vad socialstyrelsen upplyser, tillkommit för att under berörda rätt inbegripa med övertidsjournal jämställd handling samt för att bättre tydliggöra sambandet mellan förseelse mot nämnda stadgande och det i 13 § angivna straffet därför.

Yttrandena.

I anledning av stadgandet i 8 § andra stycket socialstyrelsens förslag att övertidsjournal *skulle* anskaffas av arbetsgivaren erinrar *riksförsäkringsanstalten*, att motsvarande stadgande upptagits i de förslag, som lågo till grund för 1942 års arbetstidslag för detaljhandeln och lantarbetstidslag, men att — sedan anstalten anmärkt att, om det skulle vara någon mening med en föreskrift av angiven innebörd, denna borde förknippas med straffansvar, vilket dock icke gärna kunde ifrågakomma — förslagen så ändrats, att arbetsgivaren *borde* anskaffa sådan journal. Anstalten anser; att bestämmelsen borde antingen helt uteslutas ur en blivande lag eller också givas samma placering och avfattning som i lantarbetstidslagen och arbetstidslagen för detaljhandeln.

Arbetsrådet anför att, då antecknandet av övertid föreslagits skola i regel ske efter utgången av varje period av tre veckor eller annan tidrymd för arbetstidens begränsning, sist angivna tidsbestämning torde avse sådana fall, då arbetsgivaren beräknade arbetstiden exempelvis per vecka eller för fjortondagarsperiod. Bestämmelsen ägde viss motsvarighet i 7 § 2 mom. andra stycket allmänna arbetstidslagen, enligt vilket stadgande arbetsgivare ägde rätt att beräkna övertiden för kortare tidrymd än däri angivna fyra veckor. Stadgandet i fråga, som sällan torde ha kommit till användning, hade icke influtit i de senare arbetstidslagarna. Med hänsyn därtill förordade arbetsrådet, att den i förslaget upptagna bestämmelsen om antecknande av övertid för annan period än tre veckor utginge.

Departements-
chefen.

De av riksförsäkringsanstalten och arbetsrådet gjorda erinringarna ha iakttagits vid avfattningen av 8 § departementsförslaget. Genom en del formella jämkningar har densamma dessutom bringats i närmare överensstämmelse med motsvarande stadganden i gällande arbetstidslagar.

9 §.

Socialstyrelsens förslag.

Vissa särskilda bestämmelser rörande arbetsrådets handläggning av ärenden enligt förevarande lag ha upptagits i 9 § socialstyrelsens förslag. Para-

grafen överensstämmer till innehållet nära med 9 respektive 11 § i lantarbetstidslagen och arbetstidslagen för detaljhandeln men innehåller dock ej något stadgande om förslagsrätt för vissa angivna sammanslutningar i fråga om arbetsgivar- och arbetstagarledamöter samt suppleanter för dem. Detta beror, enligt vad socialstyrelsen upplyser, därpå att arbetsgivarnas sammanslutningar inom ifrågavarande fack icke tillhöra svenska arbetsgivareföreningen eller de svenska arbetsgivareföreningarnas förtroenderåd. Styrelsen säger sig ej finna det påkallat att i likhet med vad som gällde enligt 9 § allmänna arbetstidslagen begränsa förslagsrätten till sammanslutningar med visst minsta medlemsantal.

Yttrandena.

Arbetsrådet anmärker rörande detta stadgande:

Jämlikt 9 § skola förslag till ledamöter och suppleanter i arbetsrådet, utsedda enligt den nya lagen, avgivas av rikssammanslutningar av arbetsgivare respektive arbetstagare. Dylig bestämmelse återfinnes i allmänna arbetstidslagen. Enligt senare tillkomna lagar, lantarbetstidslagen, arbetstidslagen för detaljhandeln och butikstängningslagen, skola ledamöter utses efter förslag av de svenska arbetsgivareföreningarnas förtroenderåd respektive landsorganisationen i Sverige. Socialstyrelsens förslag har motiverats därmed, att arbetsgivarnas sammanslutningar inom här förevarande område icke tillhöra svenska arbetsgivareföreningen eller förutnämnda förtroenderåd. Detta förhållande synes dock icke utgöra något avgörande hinder för att införa samma bestämmelse i fråga om förslagsrätten som nu gäller enligt de tre ovan anförda lagarna. Det torde nämligen med säkerhet kunna förutsättas, att förtroenderådet vid avgivande av förslag kommer att samråda med arbetsgivareorganisationerna på förevarande område. — Det må därjämte erinras om att Kungl. Maj:t tillkallat en särskild sakkunnig för att verkställa översyn rörande bestämmelserna om arbetsdomstolens, arbetsrådets och försäkringsrådets sammansättning. Då frågan om sättet för avgivande av förslag till partsrepresentation i arbetsrådet i sinom tid torde komma att upptagas i ett större sammanhang, synes lämpligt att i den nya lagen, åtminstone under dess första giltighetstid, upptaga de bestämmelser som i nu förevarande avseende finnas i lantarbetstidslagen, arbetstidslagen för detaljhandeln och butikstängningslagen.

I anslutning till vad som anförts av arbetsrådet föreslår jag den ändring i socialstyrelsens förslag, att partsrepresentanter för deltagande i arbetsrådet vid behandlingen av ärende enligt arbetstidslagen för hotell, restauranger och kaféer skola utses, en bland personer, föreslagna av de svenska arbetsgivareföreningarnas förtroenderåd, och en bland personer, föreslagna av landsorganisationen i Sverige.

**Departements-
chefen.**

10 §.

Socialstyrelsens förslag.

10 § 1 mom. socialstyrelsens förslag överensstämmer med motsvarande lagrum i gällande arbetstidslagar.

10 § 2 mom. överensstämmer fullständigt med 10 § 3 mom. allmänna arbetstidslagen och i huvudsak med 10 § 2 mom. lantarbetstidslagen och 12 § 2 mom. arbetstidslagen för detaljhandeln. Från sistnämnda två mo-

ment avviker stadgandet därutinnan att de i lantarbetstidslagen och arbetstidslagen för detaljhandeln förekommande orden »särskilda svårigheter inom viss del av riket eller» synts lämpligen kunna utelämnas.

**Departements-
chefen.**

I förevarande paragraf upptagna bestämmelser ha, såsom nämnts, sin motsvarighet i gällande arbetstidslagar. Vål finner jag det tveksamt, huruvida, med hänsyn till de möjligheter till lättnader och eftergifter, som stadgandena i 5 och 7 §§ bereda, något praktiskt behov kan föreligga av ytterligare undantag. Då den i stadgandet förutsatta prövningen lagts i Kungl. Maj:ts hand och då liknande stadgande finnes i de gällande arbetstidslagarna, har stadgandet emellertid bibehållits i departementsförslaget. Med hänsyn till de särskilda betingelser, som kunna föreligga exempelvis för de inom fjällvärlden belägna turisthotellen, synes emellertid anledning saknas att utesluta den i lantarbetstidslagen och arbetstidslagen för detaljhandeln för tillämpning av motsvarande stadgande uppställda förutsättningen att särskilda svårigheter yppats inom viss del av riket.

11 §.

Socialstyrelsens förslag.

11 § 1 mom. socialstyrelsens förslag — enligt vilket tillsyn å efterlevnaden av lagen skall utövas av yrkesinspektionen, därvid i tillämpliga delar skall lända till efterrättelse vad som finnes stadgat rörande tillsyn å efterlevnaden av arbetarskyddslagen — är lika lydande med 11 § lantarbetstidslagen och 13 § arbetstidslagen för detaljhandeln. Tillsyn å efterlevnaden av allmänna arbetstidslagen utövas däremot enligt dess 11 § 1 mom. av yrkesinspektionens befattningshavare, d. v. s. yrkesinspektörer och yrkesinspektris jämte underlydande personal men däremot icke av de kommunala tillsynsorganen, d. v. s. hälsovårdsnämnderna.

Beträffande 11 § 2 mom. anför socialstyrelsen:

I ett andra moment ha upptagits bestämmelser om arbetstidsschema, vilka väsentligen motsvara stadgandena i 11 § 2 mom. allmänna arbetstidslagen. Dessa senare stadganden äro emellertid begränsade till att avse industriellt arbete samt sådant byggnads-, skogsavverknings-, kolnings- och transportarbete, som bedrivs med i regel minst 10 arbetare. Beträffande företag, varå den föreslagna lagen skulle äga tillämpning, finnas — om ej minderåriga sysselsätts däri och på grund därav 37 § c) arbetarskyddslagen äger tillämpning — inga lagstadgade föreskrifter om arbetstidsschema. I kollektivavtalen åter förekomma vissa bestämmelser i sådant avseende. Med hänsyn till betydelsen av arbetstidsschema för vinnande av ordnade arbetstidsförhållanden och för möjliggörande av kontroll å lagens efterlevnad har det synts påkallat att i lagen upptaga ett stadgande i ämnet. Beträffande rasterna har man med hänsyn till förut berörda betänkligheter i avseende å fixerade raster ansett sig böra föreslå en något vagare avfattning än den i nyssnämnda moment av allmänna arbetstidslagen — i stället för »början och slut för varje rast» har sålunda föreslagits »rasternas längd och förläggning». Härigenom har möjliggjorts att, såsom synes vara vanligt — och medgivet genom en protokollsanteckning till stora hotell- och restaurangavtalet — rasterna i arbetstidsschemata angivas skola ha viss varaktighet och infalla inom en viss tidrymd, som är längre än rasten.

Yttrandena.

Att arbetstidsschema funnes anslaget å arbetsplatsen vore, framhåller *riksförsäkringsanstalten*, särskilt inom hotell- och restaurangnäringen av stor betydelse för vinnande av ordnade arbetstidsförhållanden och för möjliggörande av kontroll å arbetstidsbestämmeisernas efterlevnad, varför anstalten ville understryka behövligheten av det föreslagna stadgandet.

Arbetsrådet påpekar, att stadgandet att ett exemplar av den nya lagen skulle finnas anslaget å arbetsställe väl ägde motsvarighet i allmänna arbetstidslagen men däremot icke återfunnes i lantarbetstidslagen eller arbetstidslagen för detaljhandeln, antagligen därför att man ansett förslaget härom ej fylla något verkligt behov och för arbetsgivaren innebära en onödig belastning. Den föreslagna bestämmelsen syntes därför böra utgå. Beträffande arbetstidsschema syntes bärande skäl ha anförts för förslaget om skyldighet för arbetsgivaren att upprätta och å arbetsplatsen anslå dylikt schema. Det vore emellertid tänkbart, att i vissa företag arbetstid och raster vore så ordnade, att särskilt arbetstidsschema vore överflödigt och skyldighet att upprätta dylikt schema skulle bli va onödigt betungande. Med hänsyn härtill föreslår arbetsrådet, att stadgandet kompletterades med en bestämmelse av innehåll att arbetsrådet, därest skäl därtill föreläge, ägde medgiva undantag från skyldigheten för arbetsgivare att upprätta och anslå arbetstidsschema.

Landsorganisationen vitsordar, att enligt protokollsanteckning i stora hotell- och restaurangavtalet en sådan anordning godkänts av parterna, enligt vilken på schemat endast behöfve föreskrivas de tidrymder, under vilka särskild måltid skulle intagas, med angivande tillika av den tidslängd i följd, som disponerades för måltiden. Denna föreskrift hade arbetarparten emellertid vid olika tillfällen sökt få ersatt med en regel om att schemat skulle upptaga fixerade raster. Landsorganisationen kunde under sådana förhållanden icke tillstyrka, att i den föreslagna lagen gjordes någon avvikelse i denna del från den i allmänna arbetstidslagen stadgade ordningen. I detta uttalande har *Sverges hotell- och restaurangpersonals förbund* instämt.

Sveriges arbetsgivareförening för hotell och restauranter samt *restauranternas arbetsgivareförening* ha icke någon erinran mot stadgandet under förutsättning att orden »rasternas längd och förläggning» finge anses giva tillfredsställande uttryck för den i motiveringen angivna tolkningen, enligt vilken därmed skulle förstås, att rasterna i schemat »skola ha viss varaktighet och infalla inom en viss tidrymd, som är längre än rasten». *Föreningen allmännyttiga kafébolag* finner önskvärt, att i själva lagtexten gives uttryck för vad sålunda anförts i motiveringen.

11 § 1 mom. socialstyrelsens förslag har oförändrat influtit i departementsförslaget.

Vad angår 2 mom. har, i enlighet med vad arbetsrådet föreslagit, dels skyldigheten att hava ett exemplar av lagen anslaget å arbetsstället uteslutits, dels ock arbetsrådet erhållit rätt att meddela befrielse från skyldigheten att ha arbetstidsschema anslaget. Därjämte har, för att i lagtexten göra

**Departements-
chefen.**

mera tydligt vad som avses med uttrycket »rasternas längd och förläggning», nämnda uttryck utbytts mot »de tider, som äro anslagna för arbetstagarnas måltider, ävensom den tid, över vilken varje arbetstagare härför förfogar». Den avvikelse stadgandet i denna del innefattar, i jämförelse med allmänna arbetstidslagens motsvarande bestämmelse, synes mig motiverad av hänsyn till att förevarande stadgande omfattar även småföretagen, vilket ej är fallet i allmänna arbetstidslagen.

12—16 §§.

**Departements-
chefen.**

12—16 §§ i socialstyrelsens förslag ha oförändrade upptagits i departements förslaget. De överensstämna nära med motsvarande stadganden i gällande arbetstidslagar och torde med hänsyn härtill ej erfordra särskild motivering.

Ikraftträdande. Övergångsbestämmelser.

**Departements-
chefen.**

Lagen synes böra träda i kraft den 1 januari 1945. Bestämmelserna om arbetsrådets befogenhet och verksamhet böra dock träda i kraft några månader tidigare, förslagsvis den 1 oktober 1944. Därigenom kan arbetsrådet hinna meddela erforderliga tillämpningsföreskrifter och behandla angelägna framställningar om dispens från lagens stadganden.

Liksom vid tillkomsten av tidigare arbetstidslagar lärer även i förevarande fall försiktigheten bjuda, att lagen till en början får verka under viss prövotid, vilken lämpligen torde kunna bestämmas till tre år.

Departementsförslaget till lag angående ändring i lagen den 16 maj 1930 (nr 138) om arbetstidens begränsning.

**Departements-
chefen.**

Enligt 1 § andra stycket k) allmänna arbetstidslagen är, såsom tidigare nämnts, från tillämpningen av nämnda lag undantaget sådant arbete i hotell-, restaurang- eller kaféerörelse, som är att hänföra till allmänhetens direkta betjänande. Under giltighetstiden för den nu föreslagna arbetstidslagen för hotell, restauranger och kaféer bör nämnda undantag i stället lyda »arbete, varå arbetstidslagen för hotell, restauranger och kaféer üger tillämpning».

Allmänna arbetstidslagen innehåller, såsom även tidigare omtalats, ännu ett stadgande, som har avseende å personal, som nu blir hänförd under den nya arbetstidslagen. Enligt 10 § 1 mom. allmänna arbetstidslagen må nämligen Konungen beträffande annat arbete i hotell-, restaurang- eller kaféerörelse än sådant, varom i 1 § k) är sagt, där tillämpningen av 4 § prövas medföra synnerliga svårigheter, på framställning av arbetsrådet eller efter dess hörande, föreskriva annan begränsning av tiden för arbetares användande. Nämnda stadgande måste tydligen, såsom socialstyrelsen ock föreslagit, upphävas för den tid den nya arbetstidslagen gäller.

Nu omförmälda ändringar ha iakttagits vid avfattningen av departementsförslaget till lag angående ändring i lagen den 16 maj 1930 (nr 138) om arbetstidens begränsning.

Föredragande departementschefens hemställan.

Föredragande departementschefen hemställer härefter, att lagrådets utlåtande över inom socialdepartementet upprättade förslag till
arbetstidslag för hotell, restauranger och kaféer samt lag angående ändring i lagen den 16 maj 1930 (nr 138) om arbetstidens begränsning,

av den lydelse bilaga¹ (*Bilaga A*) till detta protokoll utvisar, måtte för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas genom utdrag av protokollet.

Denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan bifaller Hans Maj:t Konungen.

Ur protokollet:

Anders Lundstedt.

¹ Denna bilaga, vilken fränsett smärre redaktionella jämkningar är lika lydande med de vid propositionen fogade förslagen, har här uteslutits.

Socialstyrelsens förslag.1) **Utkast**

till

Arbetstidslag**för hotell, restauranger och kaféer.**

Vi Gustaf — — — förordna som följer:

Lagens tillämpningsområde.

1 §.

Denna lag äger tillämpning å sådan hotell-, restaurang- och kaféerörelse, vari för arbetsgivarens räkning i regel användas flera än två arbetstagare, häre dock icke inräknad arbetstagare, som användes till arbete, vilket avses i a)–f) här nedan. I omedelbar anslutning till rörelse av nämnda slag utövad annan verksamhet, vilken ej bedrivs såsom självständigt företag, skall i fråga om tillämpning av denna lag anses inbegripen i rörelsen.

Från lagens tillämpning undantagas:

- a) arbete, som utföres under sådana förhållanden, att det ej kan anses tillkomma arbetsgivaren att vaka över arbetets anordnande;
- b) arbete, som till sin natur är så oregelbundet, att det icke kan förläggas till bestämda tider;
- c) arbete, som bedrivs av staten;
- d) arbete, som har till ändamål att bereda sjukvård, fattigvård, uppfostran eller undervisning eller att tillgodose annat därmed jämförligt behov;
- e) husligt arbete i arbetsgivarens hushåll;
- f) skeppstjänst, som omförmäles i sjöarbetstidslagen.

2 §.

Såsom arbetstagare skall vid tillämpning av denna lag ej räknas:

- a) medlem av arbetsgivarens familj;
- b) hovmästare, kökschef, husfru, restaurangkassörska eller annan befattningshavare i överordnad ställning;
- c) bokhållare eller annat kontorsbiträde.

3 §.

På begäran av domstol, allmän åklagare, yrkesinspektör eller den, vars rätt därav beröres, åligger det arbetsrådet att avgöra, om lagen äger tillämpning å visst arbete eller viss arbetstagare.

År mål, som handlägges vid domstol, beroende av fråga, varom i första stycket förmäles, skall domstolen hänskjuta frågan till arbetsrådet, när part sådant äskar eller domstolen finner det nödigt, och må slutligt utslag av domstolen ej meddelas, förrän arbetsrådets beslut kommit domstolen tillhanda.

I annan fråga rörande lagens tillämpning, än som i första stycket avses, har arbetsrådet att på begäran av domstol, allmän åklagare, yrkesinspektör eller den, vars rätt av frågan beröres, avgiva utlåtande.

Ordinarie arbetstid.

4 §.

Arbetsgivare må icke använda arbetstagare till arbete under längre tid, än att arbetstiden, raster oräknade, under loppet av tre kalenderveckor kommer att uppgå till 144 timmar; för arbetstagare, som har att direkt betjäna allmänheten, må dock arbetstiden under sådan tidrymd uppgå till 153 timmar. Emellertid må ej arbetstiden under något kalenderdygn för någon arbetstagare överskrida 11 timmar.

5 §.

1 mom. Beträffande rörelse, vari i regel användas högst fyra arbetstagare, må arbetsrådet, där tillämpning av bestämmelse i 4 § skulle medföra allvarlig olägenhet, bevilja erforderlig eftergift.

2 mom. Arbetsrådet må, när skäl därtill äro, medgiva att den i 4 § angivna arbetstiden, utan att förlängas för viss längre tidrymd räknat, fördelas på annat sätt än i nämnda paragraf sägs.

3 mom. Finnes i visst fall av särskilda skäl påkallat, att arbetstiden utsträcker längre än i 4 § sägs, äger arbetsrådet lämna medgivande därtill.

4 mom. Undantag från de i 4 § angivna begränsningarna må ock av arbetsrådet medgivas, då det av uttalande av arbetstagarnas sammanslutning eller sammanslutningar eller annorledes framgår, att det stora flertalet av de arbetstagare, som skulle beröras av undantaget, finner detsamma önskvärt och arbetstiden ej därigenom kommer att oskäligt utsträckas.

Övertidsarbete.

6 §.

Har natur- eller olyckshändelse eller annan omständighet, som ej kunnat förutses, vållat avbrott i ett företags drift eller ock medfört överhängande fara för sådant avbrott eller för skada å liv, hälsa eller egendom, må arbetstagare, i den mån det är nödigt med hänsyn till berörda förhållande, användas till arbete å övertid. Om sådant arbete samt dess anledning, omfattning och varaktighet åligger det arbetsgivaren att senast inom två dygn från dess början göra anmälan till arbetsrådet.

Arbetet må icke fortsättas utöver sist angivna tid, utan att tillstånd därtill sökts hos nämnda myndighet. Angående sådan ansökan har arbetsrådet att ofördröjligen meddela beslut.

Anmälan eller ansökan, varom här är sagt, må anses gjord, när densamma i betalt brev avlämnats till posten.

7 §.

1 mom. Till betjäning av kunder, som vid stängning av serveringslokal befinna sig i lokalen, samt till sådana förberedelse- och avslutningsarbeten, som för driftens ohindrade gång nödvändigtvis måste utföras före eller efter den allmänna arbetstiden, må nödigt antal arbetstagare användas till arbete å övertid under högst 18 timmar under loppet av tre kalenderveckor, dock icke något dygn mer än 1½ timme.

2 mom. Finner arbetsgivare i annat fall, än som avses i 6 § eller nästföregående moment, med hänsyn till särskilt förhållande påkallat att använda arbetstagare till arbete å övertid, vare därtill berättigad för högst 27 timmar under loppet av tre kalenderveckor och 150 timmar under loppet av ett kalenderår.

3 mom. Är ytterligare eftergift av trängande behov påkallad, må sådan, dock för högst 100 timmar under loppet av ett kalenderår, meddelas av arbetsrådet.

4 mom. I fråga om arbetstagares skyldighet att utföra arbete, som avses i denna paragraf, gäller vad därom kan anses vara med arbetsgivaren överenskommet, men åligger det arbetsgivaren tillse, att icke arbetstagaren genom användande till dylikt arbete utsättes för överansträngning eller ohälsa.

Anteckning om övertidsarbete m. m.

8 §.

Rörande arbetstagares användande till arbete å övertid åligger det arbetsgivaren att senast den första söckendagen efter varje period av tre veckor eller annan tidrymd för arbetstidens begränsning eller, därest då icke kan avgöras, i vad mån övertidsarbete uttagits, så snart sådant kan ske, därom göra anteckning i särskild övertidsjournal, upprättad enligt formulär, som fastställles av arbetsrådet. Nämnda myndighet äger dock medgiva, att anteckning om övertidsarbete får verkställas å annan tid och på annat sätt än nu angivits. I fråga om sådant förberedelse- eller avslutningsarbete, som avses i 7 § 1 mom., är arbetsgivaren icke pliktig att göra dylik anteckning, där övertiden finnes behörigen upptagen å det i 11 § 2 mom. föreskrivna arbetstidschema.

Övertidsjournal, varom härovan sägs, skall anskaffas av arbetsgivaren.

Beslut av arbetsrådet enligt 6 eller 7 § skall biläggas övertidsjournalen eller annan handling, vari anteckning enligt första stycket skall göras, och skall journalen eller handlingen jämte bilagda beslut förvaras å arbetsstället intill utgången av tre år, räknat beträffande journalen eller handlingen från den tid, då sista anteckningen gjordes däri, och beträffande beslutet från detsamma datum.

Arbetsgivare åligger att efter därom framställd begäran bereda hos honom anställd arbetstagare tillfälle att själv eller genom ombud taga del, såvitt arbetstagaren angår, av övertidsjournal eller sådan handling, varom i nästföregående stycke sägs.

Allmänna bestämmelser.

9 §.

För tjänstgöring i arbetsrådet vid handläggning av ärenden, som avses i denna lag, utser Konungen för viss tid två ledamöter, vilka äro förtrogna med förhållandena inom hotell-, restaurang- och kaféföretagen. Den ena av dessa ledamöter skall utses bland personer, som föreslagits av rikssammanslutning av arbetsgivare inom nämnda företag, och den andra bland personer, som föreslagits av rikssammanslutning av arbetstagare inom sådana företag. Vid tjänstgöring i arbetsrådet skola de ersätta en arbetsgivare- och en arbetarledamot, utsedda enligt 9 § lagen den 16 maj 1930 om arbetstidens begränsning. För envar av de två först åsyftade ledamöterna utses i enahanda ordning minst två suppleanter, som äro förtrogna med förhållandena inom omförmälda företag.

Vid arbetsrådets behandling av ärende, som avses i denna lag, skola, med iakttagande av vad som stadgas i 9 § 6 mom. nämnda lag om arbetstidens begränsning, närvara båda de ledamöter, som först åsyftas i nästföregående stycke, eller för dem utsedda suppleanter. I övrigt skola bestämmelserna i nämnda paragraf i tillämpliga delar äga motsvarande giltighet.

10 §.

1 mom. Äro sådana rikssammanslutningar av arbetsgivare och arbetstagare, som kunna anses företräda flertalet arbetsgivare och arbetstagare inom visst verksamhetsområde, som i denna lag avses, ense om viss eftergift i något avseende, varom stadgas i 5 § eller 7 § 3 mom., må Konungen, på framställning av arbetsrådet eller efter dess hörande, förordna, att eftergiften må inom verksamhetsområdet i fråga allmänt tillgodonjutas.

2 mom. Skulle tillämpningen av denna lag medföra sådana svårigheter för visst arbete eller företag, att dess fortsatta bedrivande därigenom äventyras, må Konungen, på framställning av arbetsrådet eller efter dess hörande, medgiva av förhållandena påkallat undantag från lagens tillämpning.

11 §.

1 mom. Tillsyn å efterlevnaden av denna lag utövas av yrkesinspektionen. Därvid skall i tillämpliga delar lända till efterrättelse vad som finnes stadgat rörande tillsyn å efterlevnaden av lagen den 29 juni 1912 om arbetarskydd.

2 mom. Å arbetsstället skola på lämplig plats finnas anslagna ej mindre denna lag än även arbetstidsschema, som för varje arbetstagare eller grupp av arbetstagare med samma arbetstidsindelning angiver tiderna för arbetets början och slut samt såvitt möjligt rasternas längd och förläggning.

12 §.

Använder arbetsgivare arbetstagare till arbete i strid mot vad som stadgas i denna lag eller mot föreskrift, som meddelats med stöd av lagen, straffes med dagsböter. Var arbetstagaren under 18 år, vare den, som har vårdnaden om arbetstagaren, där användandet skett med hans vetskap och vilja, förfallen till böter från och med fem till och med femtio kronor.

13 §.

Försummar arbetsgivare att fullgöra anmälningsskyldighet, som föreskrives i 6 §, eller att iakttaga vad enligt 8 § första, tredje eller fjärde stycket eller 11 § 2 mom. åligger honom, straffes med dagsböter.

Har arbetsgivare mot bättre vetande lämnat oriktig uppgift i anteckning, som avses i 8 § första stycket, straffes med dagsböter ej under fem.

14 §.

Förseelse mot denna lag åtalas vid polisdomstol, där sådan är inrättad, men eljest vid allmän domstol.

Böter, som ådömas enligt denna lag, tillfalla kronan.

15 §.

Beträffande verksamhet, som bedrivs av kommun, skall vad i denna lag är stadgat angående arbetsgivare gälla arbetsföreståndaren.

Lag samma vare, där arbetsrådet efter framställning av arbetsgivare godtagit viss person såsom arbetsföreståndare i arbetsgivarens ställe.

16 §.

Där i lag eller författning ytterligare begränsning stadgas beträffande användande av minderårig eller kvinna till arbete, skall sådan begränsning lända till efterrättelse.

Denna lag träder i kraft, såvitt den avser arbetsrådets befogenhet och verksamhet, den och i övrigt den och i övrigt den. Beträffande förseelse mot lagen, som begåtts under tiden för dess giltighet, skall vad i lagen är stadgat fortfara att gälla efter sistnämnda dag.

2) Utkast

till

Lag

om ändrad lydelse av 1 och 10 §§ lagen den 16 maj 1930 nr (138)
om arbetstidens begränsning.

Vi Gustaf — — — förordna, dels att 1 § lagen den 16 maj 1930 om arbetstidens begränsning skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives och dels att 10 § 1 mom. nämnda lag skall upphöra att gälla samt att samma paragrafs följande moment skola betecknas 1 respektive 2 mom.

1 §.

Denna lag — — — här nedan.

Från lagens tillämpning undantagas:

- a) arbete, som — — — äger tillämpning,
- k) sådant arbete, varå arbetstidslagen för hotell, restauranger och kaféer äger tillämpning, samt
- l) arbete, som — — — hans bostad.

*Utdrag av protokollet, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd den
9 mars 1944.*

Närvarande:

justitieråden ALSÉN,
LIND,
regeringsrådet EKLUND,
justitierådet ERICSSON.

Enligt lagrådet den 6 mars 1944 tillhandakommet utdrag av protokoll över socialärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 25 februari 1944, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas över uppriktade förslag till *arbetstidslag för hotell, restauranger och kaféer* samt till *lag angående ändring i lagen den 16 maj 1930 (nr 138) om arbetstidens begränsning*.

Förslagen, som finnas bilagda detta protokoll, föredrogos inför lagrådet av t. f. chefen för rättsavdelningen i socialdepartementet hovrättsrådet J. M. Wahlbäck.

Lagrådet yttrade:

Vid granskning av det remitterade huvudförslaget har lagrådet icke ingått i bedömning av förutsättningarna för genomförande — särskilt under de nu rådande förhållandena — av en lagstiftning i förevarande syfte och med ifrågasatt räckvidd. I avseende å uppställning och avfattning äro förslagets bestämmelser, i den mån det med hänsyn till saklig överensstämmelse varit påkallat, i stort sett utarbetade i anslutning till gällande lagstiftning om reglering av arbetstiden å andra näringslivets områden. Med beaktande av detta sammanhang har lagrådet icke i sådana delar ifrågasatt någon ändring i förslaget.

Under hänvisning härtill och då granskningen i övrigt icke givit anledning till anmärkning lämnas de remitterade förslagen utan vidare erinran.

Ur protokollet:

Bertil Crona.

*Utdrag av protokollet över socialärenden, hållet inför
Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott
den 10 mars 1944.*

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, ERIKSSON, QUENSEL, BERGQUIST, BAGGE, ANDERSSON, DOMÖ, ROSANDER, GJÖRES, EWERLÖF, RUBBESTAD.

Efter gemensam beredning med chefen för justitiedepartementet anmäler chefen för socialdepartementet, statsrådet Möller, lagrådets den 9 mars 1944 avgivna utlåtande över de den 25 februari 1944 till lagrådet remitterade förslagen till

*arbetstidslag för hotell, restauranger och kaféer samt
lag angående ändring i lagen den 16 maj 1930 (nr 138) om arbetstidens be-
gränsning.*

Efter redogörelse för innehållet i utlåtandet hemställer föredraganden, att förslagen måtte efter smärre redaktionella jämkningar jämlikt § 87 regeringsformen genom proposition föreläggas riksdagen till antagande.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdade hemställer förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

N. O. Aurelius.